

Олександр Холод

**ПРЕСА
РЕЙХСКОМІСАРІАТУ
«УКРАЇНА»
Й СУЧАСНІ МЕДІА**

(комунікаційні технології соціального інжинірингу)

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
Факультет магістерської підготовки
Кафедра журналістики та міжнародних відносин**

Холод О.М.

**ПРЕСА
РЕЙХСКОМІСАРІАТУ
«УКРАЇНА» І СУЧАСНІ МЕДІА
*(комунікаційні технології соціального інжинірингу)***

Київ – 2016

ББК 659.4
 X 73
 УДК 007 : 304 : 001 + 004.9

Рецензенти:

В. Іванов – доктор філологічних наук, професор
 (Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
 м. Київ, Україна)

М. Бутиріна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор
 (Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара,
 м. Дніпропетровськ, Україна)

А. Бартошек – доктор соціологічних наук, професор
 (Сілезький університет,
 м. Катовіце, Польща)

X 73 Холод О. М.

Преса Рейхскомісаріату «Україна» і сучасні медіа (*комунікаційні технології соціального інжинірингу*): монографія / О. М. Холод. – К.: КНУКіМ, 2016. – 238 с.

ISBN 978-966-8299-62-1

Монографія присвячена аналізу європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" в період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року. Автор досліджує соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху як ознаки інмутації соціальної реальності. Приділяє увагу вивченню комунікаційних технологій соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна», що виходили в період до початку Сталінградської битви. Представляє результати пошуку ознак комунікаційних технологій соціального інжинірингу в захисті прав біженців з України (2014–2015) та Сирії (2011–2015). Визначає прагматику медіа, вивчаючи вплив висвітлення в мас-медіа соціальних катаклізмів 2013–2015 років в Україні на трансформацію «ідеології» української родини. Пропонує результати свого дослідження процесів стимулювання симуляції факту сучасного існування концтабору «Аушвіц» як технології інмутації пам'яті.

Книга буде цікавою фахівцям із соціальних комунікацій, філософам, соціологам, культурологам і соціальним психологам.

ISBN 978-966-8299-62-1

ББК 659.4
 X 73
 УДК 007 : 304 : 001 + 004.9

© Холод Олександр, автор, 2016
 © Київський національний університет культури
 і мистецтв, 2016

ЗМІСТ

	Стор.
Від автора	5

Частина перша ПРЕСА РЕЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»: ІНМУТАЦІЯ РЕАЛЬНОСТІ

Розділ 1

Європейсько-українські та німецько-українські зв'язки, декларовані пресою Рейхскомісаріату "Україна" (в період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року)

Розділ 2

Соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху як ознаки інмутації соціальної реальності

Розділ 3

Газети Рейхскомісаріату «Україна»: комунікаційні технології соціального інжинірингу (в період до початку Сталінградської битви)

Частина друга КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ СУЧАСНИХ МЕДІА

Розділ 4

Комунікаційні технології соціального інжинірингу в захисті прав біженців України (2014–2015) та Сирії (2011–2015) (рос. мовою)

Розділ 5

Прагматика медіа й «війна по телевізору» (вплив висвітлення в мас-медіа соціальних катаклізмів 2013–2015 років в Україні на трансформацію «ідеології» української родини) (рос. мовою)

Розділ 6

Стимулювання симуляції концтабору «Аушвіц» як технологія інмутації пам'яті

Від автора

Варто звернути увагу на назву нашої монографії, щоб або зануритися в її зміст, або відкинути як таку, що не цікавить. Про що ми пишемо в книжці? Про те, як багато десятиліть тому, в середині ХХ століття, німецько-фашистські війська під керівництвом А. Гітлера зробили спробу оселитися назавжди на території України. Про те, як завдяки газетам і тим, хто з українців погодився з різних, нам невідомих причин, співпрацювати з новою владою, реалізувався соціальний інжиніринг.

Висловлюю щирю подяку Ганні ХОЛОД – кандидату філологічних наук, доценту кафедри видавничої справи і мережевих видань Інституту журналістики та міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв, своїй допитливій і чарівній дружині-пораднику й другу-натхненнику, редакторові-колезі за допомогу як у написанні книги, так і в підготовці її рукопису до друку.

Також ми вдячні працівникам ГАЗЕТНОГО ВІДДІЛУ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ) за титанічну щоденну працю з пошуку потрібних нам видань та їх номерів і випусків газет.

Особливу подяку висловлюємо депутату Верховної Ради України сьомого скликання, доктору педагогічних наук, професору Михайлу ПОПЛАВСЬКОМУ за ті умови, які він зумів створити для здійснення нами задуманих досліджень і для відбиття їх результатів у нашій книжці.

Ми будемо вдячні Вам, шановний Читачу, за критичні зауваження до нашої праці, які можна сміливо надсилати на нашу електронну адресу – akholod@ukr.net.

*Академік Міжнародної академії наук
педагогічної освіти (МАНПО),
співредактор наукового журналу
«Соціальні комунікації: теорія і практика»,
співголова Української асоціації психолінгвістів (УАП),*

*член Російської комунікаційної асоціації,
доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та
міжнародних відносин факультету магістерської підготовки
Київського національного університету культури і мистецтв
Олександр ХОЛОД.*

РОЗДІЛ 1

ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ТА НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ, ДЕКЛАРОВАНІ ПРЕСОЮ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ "УКРАЇНА" (у період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року)

Проблема, яку ми розглядаємо, містить декілька прошарків і базується на відсутності інформації про те, завдяки якими комунікаційним прийомам (засобам, технологіям і технікам) у пресі керівництво Рейхскомісаріату «Україна» (далі – РКУ) здійснювало пропаганду, спрямовану на карбування у свідомості населення окупованої України (колишньої Української Радянської Соціалістичної Республіки) в період першого року від дня заснування РКУ ідеї європейсько-українських та німецько-українських зв'язків.

Першим прошарком декларованої нами проблеми є відсутність знань про діапазон європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою, що була підконтрольною РКУ в період від його заснування до початку Сталінградської битви.

Другим прошарком аналізованої нами проблеми вважаємо відсутність досліджень, присвячених виявленню й опису конкретних соціально-комунікаційних технологій впливу через пресу РКУ на свідомість читачів.

Третім прошарком проблеми є неточність деталей в описах прийомів художньо-графічного оформлення журналістських матеріалів газет, які виходили під цензурою РКУ, що свого часу наштовхнуло дослідників на некоректні висновки. Наприклад, дослідник Б. Черняков стверджував, що «1 вересня до Рейхскомісаріату Україна передані райони Кам'янця-Подільського і південні частини Брестської і Поліської областей Білорусі» [8]. В електронній енциклопедії «Вікіпедія», інформація в якій спирається на документи, що опубліковано в [12], зазначено, що із 1 вересня 1941 року “в

адміністративному відношенні райхскомісаріат поділявся на шість генеральних округ (нім. Generalbezirke): «Волинь і Поділля», «Житомир», «Київ», «Дніпропетровськ», «Миколаїв» і «Таврія» [5]. Отже, райони Кам'янця-Подільського й південні частини Брестської і Поліської областей Білорусі не могли на той час входити до складу РКУ.

Окрім того, Б. Черняков стверджував, що «окупанти використовували вказівку на національну ознаку й оцінні характеристики патріотичного спрямування. Їх влаштовували лише топонімічні означення, які не нагадували читачам про належність до українства, а позначали місце видання лише територіально» [8]. Вважаємо твердження Б. Чернякова некоректним, оскільки з 34 (100 %) видань (газет), що виходили із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року за фінансової підтримки й цензури з боку РКУ, ми нарахували 13 (38 %) таких, у назві яких було слово з кореневою морфемою «україн-». Ще 14 (41 %) видань мали назву, у якій чітко прослідковувалася географічна віднесеність до міст України (наприклад, «Голос Волині» (місто видання – Житомир); «Дніпропетровська газета» (місто видання – Дніпропетровськ); «Васильківські вісті» (м. Васильків Київської області); «Волинь. Український часопис» (м. Рівне); «Голос Волині» (м. Житомир); «Голос Сарненщини» (м. Сарни Рівненської області); «Звягельське слово» (м. Звягель, нині – м. Новоград-Волинський Житомирської області); «Іванківські вісті» (м. Іванків Київської області); «Ковельські вісті» (м. Ковель Волинської області); «Козятинська газета» (м. Козятин Волинської області); «Костопільські вісті» (м. Костопіль Рівненської області); «Переяславські вісті» (м. Переяслав Київської області); «Ружинський вісник» (м. Ружин Житомирської області). Отже, 13 (38 %) видань, у назві яких була присутня коренева морфема «україн-», та 14 (41 %) видань, назва яких відбивала назву українського населеного пункту чи географічної місцини, склали в сумі 27 (79 %), що спростовує твердження Б. Чернякова про «викорінення вказівок на національну ознаку й оцінні характеристики патріотичного спрямування»

[8] в газетах, що виходили на окупованій території України із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року.

Окрім Б. Чернякова, проблеми окупаційної та фашистської преси досліджували В. Владимиров [1], І. Мальчевський [4], І. Стафійчук [6], І. Чайковський [7].

Не торкаючись третього й другого прошарків означеної нами проблеми, зупиняємося на першому її прошарку, а саме відсутності знань про діапазон і тенденції європейсько-українських та німецько-українських зв'язків, декларованих пресою, що була підконтрольною РКУ в період від його заснування до початку Сталінградської битви.

Об'єктом дослідження обрали пресу (газети) Рейхскомісаріату «Україна» (із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року), *предметом* – діапазон та тенденції європейсько-українських та німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" в згаданий період.

Метою дослідження визначили виокремлення діапазону, його опис та визначення тенденцій європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" (у період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року).

Методологія дослідження

Для досягнення мети звернулися до таких груп методів наукового пізнання за *першою класифікацією*:

- 1) загальні (діалектичний метод);
- 2) загальнонаукові методи (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія та класифікація);
- 3) спеціальні (фахові, або галузеві) наукові методи (контент-аналіз).

За *другою класифікацією* залучили такі методи дослідження:

- 1) методи теоретичного дослідження (статистичні методи);
- 2) методи емпіричного дослідження (спостереження, опис та вимірювання).

Методика вивчення передбачала такі дослідницькі процедури:

1) здійснення аналізу джерел, що свідчать про адміністративно-господарський устрій Рейхскомісаріату «Україна» в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року;

2) установлення конкретного переліку й назв газетних видань (із вказуванням міст їхнього видання);

3) здійснення контент-аналізу журналістських матеріалів профашистських авторів для виокремлення, опису та класифікації європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" (в період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року).

4) опис та класифікація основних тенденцій європейсько-українських та німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" у період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року.

Хід дослідження

Виконуючи *першу процедуру* дослідження (аналіз джерел, що свідчать про адміністративно-господарський устрій Рейхскомісаріату «Україна» в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року), ми встановили, що, за даними попередніх досліджень [1–6], на території Рейхскомісаріату «Україна» (частина окупованої території УРСР) із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року діяли 6 генеральних округів, а саме: Волинь/Поділля (центр у м. Рівне); Житомир, Київ, Миколаїв, Дніпропетровськ та частина Таврії/Криму (центр у м. Мелітополь).

Друга процедура дослідження передбачала встановлення конкретного переліку й назв газетних видань (із вказуванням міст їхнього видання).

У зазначений період на території згаданих шести округів видавалися за гроші окупантів 34 газети (10 газет видавалися 1941 року й 24 газети – 1942 року).

1941 року видавалися 10 газет:

- 1) «Голос Волині» (місто видання – Житомир);
- 2) «Дзвін» (місто видання – Біла Церква);
- 3) «Дзвін» (місто видання – Кривий Ріг);
- 4) «Дніпропетровська газета» (місто видання – Дніпропетровськ);
- 5) «Звільнена Україна» (м. Богуслав Дніпропетровської області);
- 6) «Нове українське слово» (м. Київ);
- 7) «Останні вісті» (м. Київ);
- 8) «Українська думка» (м. Миколаїв);
- 9) «Українське життя» (м. Бориспіль Київської області);
- 10) «Українське слово» (м. Житомир);

1942 року видавалися 24 газети:

- 1) «Васильківські вісті» (м. Васильків Київської області);
- 2) «Відродження» (м. Тараща Київської області);
- 3) «Вісті» (м. Рівне);
- 4) «Волинь. Український часопис» (м. Рівне);
- 5) «Голос Волині» (м. Житомир);
- 6) «Голос Сарненщини» (м. Сарни Рівненської області);
- 7) «Дніпропетровська газета» (м. Дніпропетровськ);
- 8) «Звягельське слово» (м. Звягель, нині – м. Новоград-Волинський Житомирської області);
- 9) «Іванківські вісті» (м. Іванків Київської області);
- 10) «Ковельські вісті» (м. Ковель Волинської області);
- 11) «Козятинська газета» (м. Козятин Волинської області);
- 12) «Костопільські вісті» (м. Костопіль Рівненської області);
- 13) «Наше слово» (м. Береста Рівненської області);
- 14) «Наші вісті» (м. Любомль Волинської області);
- 15) «Нове українське слово» (м. Київ);
- 16) «Переяславські вісті» (м. Переяслав Київської області);
- 17) «Последние новости» (м. Київ);

- 18) «Ружинський вісник» (м. Ружин Житомирської області);
- 19) «Українець» (м. Павлоград Дніпропетровської області);
- 20) «Українська думка» (м. Миколаїв);
- 21) «Українське життя» (м. Бориспіль Київської області);
- 22) «Український голос» (м. Луцьк);
- 23) «Український хлібороб» (м. Київ);
- 24) «Український хлібороб» (м. Рівне).

За *третьою дослідницькою процедурою* ми здійснили контент-аналіз (за одиницями «слово» й «тема») журналістських матеріалів профашистських авторів для виокремлення, опису та класифікації європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" (в період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року).

У дослідницьку вибірку ввійшли 1240 (100 %) журналістських матеріалів (фото, карикатури, статті, фельетони, інформаційні замітки, розширені інформаційні замітки, аналітичні статті, оголошення, інтерв'ю, замальовки, портрети, повідомлення, звіти, хроніки тощо). Аналізу підлягали назви журналістських матеріалів.

Контент-аналіз, здійснений за одиницею «слово», дозволив нам у назвах журналістських матеріалів зафіксувати 12 (0,9 % від загального числа вибірки в 1240 журналістських матеріалів) випадків вживання слів із коренем «європ-» (наприклад, «Е(Є)вропа», «європейці», «європейський»); із коренем «захід-» (наприклад, «західний», «Захід»).

Ілюстраціями назв журналістських матеріалів, у яких вживаються слова з кореневою морфемою «європ-» та «захід-», є такі:

- 1) «Україна – бастион Європи» («Український голос» від 11.06.1942. – с. 2);
- 2) «Всі українці мусять прилучатися до фронту збудженої зі сну Європи» («Вісті для українських селян» від 08.07.1942. – с.1);
- 3) «В новій Європі» («Останні вісті» від 17.11.1941. – с. 2);

- 4) «Сталін готував війну проти Європи» («Останні вісті» від 24.11.1941. – с. 1);
- 5) «Перемога Німеччини – визволення Європи» («Українське життя» від 21.10.1941. – с. 1);
- 6) «Турецьке визнання нового ладу Європи» («Голос Волині» від 23.10.1941. – с. 2);
- 7) «Продуктивні сили Європи» («Голос Волині» від 30.11.1941. – с. 1);
- 8) «Нова Україна – охоронний вал Європи перед небезпекою зі Сходу!» («Голос Волині» від 30.11.1941. – с. 2);
- 9) «Україна – посередник Західної культури» («Голос Волині» від 07.12.1941. – с. 3);
- 10) «Перемоги для Європи» («Голос Волині» від 11.12.1941. – с. 1);
- 11) «Західні великодержави і проблема Сходу Європи» («Голос Волині» від 03.01.1942. – с. 2);
- 12) «Європа і ми» («Волинь. Часопис для Волині» від 07.09.41. – с. 1) та таке інше.

Під час здійснення контент-аналізу назв журналістських текстів і сюжетів світлин як журналістських матеріалів за одиницею «тема» з'явилася можливість зафіксувати тему європейсько-українських і німецько-українських зв'язків у сімнадцяти випадках. Ілюстраціями журналістських матеріалів за темою «українсько-європейські та німецько-українські зв'язки» є такі *назви і фрагменти текстів*:

- 1) назва рубрики «З господарського життя у Німеччині» («Голос Волині» від 14.12.1941. – с. 3):
- 2) «Як допомагають у Німеччині родинам»;
- 3) «Водний шлях від Північного до Чорного морів» (про шлях до морів через Великонімеччину);
- 4) «Річкове пароплавство» (про пароплавство в Німеччині);
- 5) «Державні автостради» (про автостради в Німеччині);

- 6) «Розвиток німецького коневодства» (про коневодство в Німеччині) (назви у п.п. 2)–6) зафіксовано в газеті «Голос Волині» від 14.12.1941. – с. 3);
- 7) «Як організована німецька молодь» («Голос Волині» від 17.12.1941. – с. 2);
- 8) «Охорона здоров'я в Німеччині»;
- 9) «Організація німецького народного господарства»;
- 10) «Театр нової доби» (про діяльність театрів у Німеччині);
- 11) «Закордонні робітники в Німеччині» (назви повідомлень, зазначених у п.п. 8)–11), зафіксовано в газеті «Голос Волині» від 17.12.1941. – с. 3);
- 12) «Молоде, де ти?» (автор «Б-кий В.»; надруковано в газеті «Українська думка» від 22.11.1941. – с. 3; в тексті критикуються негативи більшовицького виховання й говориться про завдання у вихованні європейської молоді; про необхідність здобуття молоддю європейської освіти);
- 13) «Чому Німеччина мусіла вести війну на Сході?» («За генералом фон Тішовіц»; матеріал надруковано в газеті «Українська думка» від 03.12.1941. – с. 1; у матеріалі йдеться про загрозу більшовизму всій Європі; про анексію більшовиками в 1939 році Литви, Латвії, Естонії; про прагнення більшовиків зробити військові бази в Болгарії, в Дарданелах і Фінляндії: про те, що Німеччина врятувала Європу від наступу більшовиків);
- 14) «Плани Німеччини» (в матеріалі йдеться про необхідність українському народові сприймати й засвоювати всі здобутки європейсько-німецької культури; про «щасливе майбутнє нашого народу в сім'ї передових народів Європи, керованою Німецькою державою» («Нове Українське Слово» від 16.12.1941. – с. 1);
- 15) «Німці не прийшли в Україну з порожніми руками» («...серед численних поїздів, що котяться в Україну...»); «Тисячі штук різнородних розплодових домашніх тварин привезено з Німеччини в Україну»; «Цей розплодовий матеріал відновить знищену більшовиками українську годівлю

худоби»; «Гідним подиву є не тільки дійсність самого постачання, але теж і якість ввоженого матеріалу, який німці в часі війни, не дивлячись на високі власні господарські вимоги, доставляють ще й для відбудови українського господарства. Українське селянство, дивлячись перший раз на такі величезні транспорти матеріалів, не могло вийти з дива. Йому ясно, де гледіти за причинами великих німецьких воєнних успіхів, тому воно висловлювалось: народ, що майже по трирічним веденні війни виробляє ще сьогодні такі високоякісні машини і їх постачає поза свої границі для невоєнних цілей, мусить перемогти» («Вісті для українських селян» від 08.07.1942. – с. 1);

16) «Селяни!» (автор – «Районшеф (...) Франц Рутковський»; у матеріалі подається заклик про те, що «непереможна німецька армія щораз далі жене на схід советські орди»; автор матеріалу наказує: «Тому пам'ятайте, що земля, звернена вам німецькою владою у власність, залишиться у вашому та вашого потомства посіданні назавжди. Колгоспи-голодомори ваших родин уже ніколи не повернуться»; Франц Рутковський пише: «Відчинені та відбудовані по літах неволі церкви будуть завжди заспокоювати ваші релігійні потреби та морально лікувати тяжкі рани пережитого лиха»; щодо основ культурного розвитку дописувач повідомляє про те, що «шкільництво в рідній українській мові допровадить вас до досягнення культури братнього німецького народу, який, завдяки своїй високій культурі, став великою потугою світа» («Наше слово» від 05.07.1942. – с. 4);

17) «Райхсміністр Розенберг про становище й завдання України» (у матеріалі йдеться про наміри німецького командування принести мир українцям від більшовиків-жидів і внести високу німецьку європейську культуру в життя українців («Наше слово» від 05.07.1942. – с. 2).

Ілюстраціями журналістських матеріалів за темою «українсько-європейські» та «українсько-німецькі зв'язки» є такі *світлинки*:

1) «Як Німеччина вшанувала пам'ять великого німецького композитора Моцарта» (зображення натовпу людей, які стоять біля пам'ятника В. А. Моцарту);

2) «Чудова гірська околиця в Німеччині» (зображено гірський краєвид із декількома будинками біля підніжжя гори) (світлини, назви яких подано в п.п. 1) та 2), надруковані в газеті «Голос Волині» від 03.01.1942. – с. 3);

3) «Так живе робітник у Рейху. Ідеал і його здійснення» (на світлині зображено чисту кімнату, у якій у широке і світле вікно дивляться мати й немовля в неї на руках; світлину подано в газеті «Наші вісті» від 13.09.1942. – с. 4);

4) «Чудова Німеччина» – фоторубрика: на світлині зображено «прекрасно положений монастир бенедиктинців в Мельку...» (газета «Наші вісті» від 28.06.1942. – с. 3);

5) «Берлінський зоологічний сад» (світлина зафіксувала зоосад у м. Берлін із чистими стежинами між клітками з тваринами, біля яких стоять люди й дивляться на тварин («Наше слово» від 18.06.1942. – с. 4);

6) «В таких хатах живуть тепер німецькі селяни» (на світлині зображено чисту вулицю з двоповерховими будинками та садибами біля них у селі біля м. Франкфурт, що в Німеччині; газета «Волинь. Часопис для Волині» від 23.11.1941. – с. 3);

7) «Так виглядають німецькі дороги» (фотографія містить зображення німецької автостради з покриттям, на якому не видно жодної ями чи пошкодження; газета «Волинь. Часопис для Волині» від 19.10.1941. – с. 3);

8) «Німецька молодь відбуває...» (на світлині можна побачити зображення групи щасливих молодих людей, які перебувають на відпочинку в спортивному таборі для молоді; зображення подано на фоні красивого триповерхового будинку, перед яким – спортивний майданчик для гри у волейбол; світлина подана в газеті «Наші вісті» від 31.05.1942. – с. 4);

9) «У Загребі в кінці осені...» (фотографія містить зображення мальовничої вулиці в курортному м. Загреб; світлина надрукована в газеті «Ковельські вісті» від 05.04.1942. – с. 5) та інші.

Четверта дослідницька процедура передбачала опис і класифікацію основних тенденцій європейсько-українських та німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року. Згадана процедура передбачала виокремлення певних критеріїв визначення згаданих тенденцій та їхньої подальшої класифікації. До таких критеріїв ми віднесли:

1) кількість і якість тем журналістських матеріалів, що висвітлювали європейсько-українські й німецько-українські зв'язки в пресі, підконтрольній Рейхскомісаріату "Україна" в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року;

2) кількість і якість основних тенденцій європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих РКУ в згаданий період.

Згідно з першим критерієм ми визначили діапазон тем журналістських матеріалів за кількістю та якістю у двох таких групах:

Перша група – «Українсько-європейські зв'язки»

- 1) Україна – бастион Європи;
- 2) українці повинні прилучатися до фронту;
- 3) оновлена Європа;
- 4) завоювання Сталіним Європи;
- 5) перемога Німеччини як визволителя Європи;
- 6) новий лад Європи;
- 7) продуктивні сили Європи;
- 8) Україна – посередник Західної культури;
- 9) проблема Сходу Європи;
- 10) Європа й ми.

Друга група – «Німецько-українські зв'язки»

- 1) господарське життя Німеччини;
- 2) соціальний захист громадян Німеччини;
- 3) висока якість державних автошляхів Німеччини;
- 4) водні шляхи Великонімеччини;
- 5) розвиток німецького коневодства;
- 6) організація німецької молоді;
- 7) охорона здоров'я в Німеччині;
- 8) театри Німеччини;
- 9) закордонні робітники в Німеччині;
- 10) Німеччина – визволитель від більшовизму;
- 11) німці допомагають українцям у відновленні господарства, зруйнованого більшовиками;
- 12) Німеччина – зразок високої культури для українців;
- 13) завдання для звільненої України;
- 14) Німеччина – чудова країна.

Другий критерій аналізу (кількість і якість основних тенденцій європейсько-українських та німецько-українських зв'язків, декларованих Рейхскомісаріатом «Україна» з першого дня його заснування, 1 вересня 1941 року, до першого дня Сталінградської битви, 17 липня 1942 року) дозволив нам виокремити такі основні тенденції європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" в згаданий період:

- 1) наполягання на думці про правильність дій Німеччини у веденні війни проти світового більшовизму;
- 2) нав'язування думки українському населенню СРСР про необхідність працюю допомагати німецькому солдатові;
- 3) просування ідеї пріоритетності німецької культури як зразкової європейської культури для українців;
- 4) пропагування переваг нового німецького порядку в Україні.

У подальших дослідженнях європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна", слід звернути особливу увагу на маніпуляційні технології, що використовувалися авторами журналістських матеріалів для «вмонтування» у свідомість українців ідей, потрібних керівництву III Рейху.

Список використаних джерел

1. Владимиров В. М. Преса третього рейху: шляхом самознищення / В. М. Владимиров // Світ соціальних комунікацій [гол. ред. О.М. Холод]. – К.: КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 102–106.
- 1а. Гитлер А. Приказ Гитлера о передаче всей полноты власти на оккупированной территории командующим войсками вермахта // Преступные цели – преступные средства. — М., 1963. — С. 47–48.
2. Два года устройства и развития издательского и печатного дела в Рейхскомиссариате Украины. 1941–1943: [Отчет] / Ганс Горнауэр // ЦДАГО України. – Ф. 166, оп. 3. – Од. зб. 146. – 44 арк.
3. Декрет Гітлера про створення Рейхскомісаріату Україна (20 серпня 1941 р.) Відпис до РК. 12251 В II (оригінал в актах) // Війна 55; також див.: [Електронне видання]. — Електронний ресурс: <http://textbooks.net.ua/content/view/1116/17/> (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.
4. Мальчевський І. Українська преса під німецькою окупацією / І. Мальчевський // На зов Києва: Український націоналізм у II світовій війні: зб. статей, спогадів і документів. — Торонто; Нью-Йорк: Новий шлях, 1985. — С. 291–295. — (подано список, що складається зі 102 газет).
5. Рейхскомісаріат Україна [Електронне видання]. — Електронний ресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/Рейхскомісаріат_Україна (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.

6. Стафийчук И. П. Комсомол Украины в партизанском движении 1941–1944 гг.: (Политработа среди населения оккупированных районов). — М.: Мысль, 1968. — С. 26 ("На Украине на средства оккупантов издано около 150 газет и других периодических изданий в преобладающем большинстве на украинском языке").
7. Чайковський І. Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944 // Гомін України – Література і мистецтво. – 1966. – Ч. 7. – 16 лип. 220 позицій; Чайковський І. Українські періодичні видання в Другій світовій війні, 1939–1945 / Ред. і доп. М. Кравчук. – Філадельфія: Київ, 1976. – 19 с. – (Б-ка укр. книги; Ч. 3).
8. Черняков Б. І. Періодична преса на окупованій території України / Б. І. Черняков // Наукові записки Інституту журналістики [Електронне видання]. — Електронний ресурс: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article &article =1648> (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.
9. Черняков Б. І. Окупаційна преса Рейхскомісаріату Україна / Б. І. Черняков // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника. — Л., 2003. — С. 152–159.
10. Die Presse im Reichskornmissariat Ukraine // Держ. архів Рівненської обл. — Ф. Р-22, оп. 1. — Спр. 149. — Арк. 21–27.
11. Liste der 17 ukrainischen und russischen Zeitungen, die von der Propaganda - Abteilung Ukraine an den Reichskommissar Ukraine Uber goben werden // Косик В. М. Україна в Другій світовій війні у документах: Зб. німецьких архівних матеріалів. — Л., 1998. — Т. 2. — С. 247–248 (нім.), 240–241 (укр. мова).
12. Territoriale Veränderungen in Deutschland und deutsch verwalteten Gebieten 1874–1945.
13. Zwei Jahre Aufbau und Entwsccklung des Verlag und Druckereiwesens im Reichscommissariat Ukraine 1941–1943. — S. 7.

14. Zwei Jahre Aufbau und Entwicklung des Verlag und Druckereiwesens im Reichscommissariat Ukraine 1941–1943 / Hans Hornauer. Dresden, am 25. Januar 1944. — 68 S. Шифр НДБ ЦДАУ: 332 с.

РОЗДІЛ 2

СОЦІО- ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ ІМПЕРАТИВІВ У ТЕКСТАХ ПРОМОВ КЕРІВНИКІВ ІІІ РЕЙХУ ЯК ОЗНАКИ ІНМУТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Вступ

Проблема й актуальність дослідження

Проблемою дослідження ми обрали відсутність знання про соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів текстів оригінальних німецькомовних промов восьми керівників ІІІ Рейху як ознаки інмутації соціальної реальності. До початку дослідження ми не знали про те, що нині відсутня інша, аніж існуюча, кантівська класифікація імперативів на гіпотетичний та категоричний імперативи. Згадана лакуна у знаннях дала нам можливість додати й деталізувати диференціацію імперативів, запропоновану І. Кантом, що і надало нашому дослідженню актуального характеру.

До нашого дослідження не були виокремлені соціо- та психолінгвістичні імперативи та їхні маркери. Ми встановили такий деталізований перелік, що і зробило актуальним наш пошук.

Раніше ті промови, які ми аналізували, не були перекладені українською мовою (лише російською мовою перекладені дві промови, а саме: промова Адольфа Гітлера на відкритті 3-ої кампанії зимової допомоги фронту в Берлінському палаці «Спортпалац» 3 жовтня 1941 року [14] та звернення Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу [8]). У нашому дослідженні здійснений авторський переклад (стилізація: граматична та синтаксична правка) після автоматичного перекладу текстів за допомогою онлайн-перекладача, що запропонований сайтом <http://translate.meta.ua/>. Саме переклад фрагментів 11

промов восьми керівників III Рейху є актуальним для дослідників соціо- та психолінгвістики й фахівців із прикладних соціальнокомунікаційних технологій, для політичних консультантів, спічрайтерів і фахівців спіндокторингу.

Окрім зазначеного, дослідницькою проблемою слід, на наш погляд, вважати й відсутність знання про ознаки інмутації соціальної реальності, яка (інмутація) здійснювалася впродовж 1932–1945 років панування в Німеччині, Європі та в частині країн світу націонал-соціалістичної (а пізніше – нацистської) ідеології.

Відсутність знань у перелічених нішах пізнання дає нам підґрунтя для твердження про багатшаровість досліджуваної проблеми та про актуальність знань, набутих під час наукового пошуку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій

Аналізовану нами проблему не розглядали раніше, оскільки з позиції інмутації соціальної реальності ще не здійснювалися дослідження. Разом із тим, з метою уточнення семантики термінів «інмутація соціальної реальності», «соціолінгвістичний аналіз», «психолінгвістичний аналіз», «імперативи» та «маркери імперативів у текстах промов» далі ми тлумачимо їх, спираючись на власне наукове бачення та багаторічний дослідницький досвід, результати якого відбито в багатьох книгах, статтях, текстах доповідей на різних міжнародних зібраннях (наприклад, [15, с. 86–91; 17, с. 24–62]).

Нагадаємо, що інмутація – це процес впливу на свідомість споживачів інформації (реципієнтів) з метою негативного змінення сценаріїв, моделей їх поведінки. Інмутація (інмутаційні процеси) разом із мутацією та абмутацією є складниками маніпуляції.

Оскільки інмутаційні процеси є системою, слід пам'ятати про те, що всі елементи її як системи взаємопов'язані з мутацією (мутаційними процесами) та абмутацією (абмутаційними процесами). Разом – мутація (мутаційні

процеси), абмутація (абмутаційні процеси) й інмутація (інмутаційні процеси) – утворюють маніпуляцію (маніпуляційні процеси). Отже, подальший аналіз необхідно здійснювати при врахуванні взаємовпливу і взаємодії елементів згаданих систем.

Структуру інмутаційних процесів складають такі три головних види:

- 1) розбалансування,
- 2) руйнування,
- 3) знищення.

Розбалансування слід тлумачити за словником, утворюючи дефініцію від тлумачення слова «балансувати», а саме: втрата рівноваги при «нестійкому положенні тіла», незважаючи на допоміжні «рухи корпусом, руками й тому подібне». Непряме значення слова «розбалансувати» в нашому тлумаченні, що утворене на підґрунті лексичного словникового значення слова «балансувати», передбачає «знаходитися в нестійкому фізичному стані» або «проявляти нерішучість, випробовувати скруту при виборі між будь-чим» [1]. Отже, *розбалансуванням* слід вважати такі негативні зміни моделей поведінки, як результат необхідного вибору між позиціями; зміни тягнуть за собою прояв нерішучості суб'єкта й відповідну негативну самооцінку індивіда; такі зміни є результатом функціонування специфічної епістемі. Наприклад, прагнення індивіда, або соціального комунікатора (далі подається скорочено «соцкомра»), обрати одну з політичних позицій, наштовхується на його нерішучість, що породжена специфічною епістемою. Сама ж епістема виявляється настільки спаплюженою, що «продукує» негативну самооцінку соцкомра. Специфіка епістемі обумовлюється тими тенденціями, що домінують у певний історичний момент із певними політичними і культурними векторами розвитку. Паплюжить епістема не стільки умовами розвитку згаданих тенденцій, скільки особистісним ставленням соцкомра до них. Наприклад, розвиток сучасних тенденцій наклав глибокий і відчутний відбиток на ставлення членів комуністичної

партії до реальності. Керівники партії вже не ходять пішки, а їздять на найкращих і наймодних автомобілях, ціна яких багаторазово перевищує розмір середньої зарплати пересічного українця. Голова комуністичної партії може дозволити собі кинути дружину і почати співмешкати з жінкою, яка набагато молодша і до того ж готується стати матір'ю дитини лідера комуністів. Ідея рівності законів для всіх комуністів у сучасній Україні відійшла на задній план, або спаплюжилася. Епістема (система знань певної історичної епохи) спаплюжилася під впливом її оцінки з позиції нових тенденцій часу. Соцкомр не може визначитися у своєму виборі певної позиції: «голосувати за комуністів» з їхньою спаплюженою ідеєю, чи голосувати за новомодні партійки та всеукраїнські об'єднання націоналістичного забарвлення. Соцкомр нерішучий: він стоїть на перехресті і плекає в собі негативну самооцінку. Він не поважає себе настільки, що утруднення з вибором політичної позиції ставить собі в провину. Від того ще більше зневажає себе і не розуміє, що знаходиться в стані розбалансування суб'єкт-індивідуальної епістемі. Отже, наведений приклад яскраво ілюструє негативізм ситуації і стадії розвитку інмутаційних процесів у теорії маніпуляції суспільством.

Процеси *розбалансування* складаються з таких елементів (див. рис.1 далі):

- 1) підготовка до розбалансування нормальної роботи системи,
- 2) розбалансування роботи системи,
- 3) розподіл розбалансованої системи на окремі складові, що не пов'язані між собою;
- 4) одиничне несистемне псування елементів системи,
- 5) дубль-псування елементів системи,
- б) розкладання цілого (системи) на частини (її складники).

За даними Т. О. Клінкової, у словнику слово “руйнувати” трактується як «ламати або псувати що-небудь, перетворюючи в руїни або розкладаючи на

частини» [7]. Слово «нищити» – як «...припиняти існування кого-небудь або чого-небудь» [7]. Співставивши тлумачення слів, маємо необхідні нам визначення: *руйнування* – інмутація, що має на меті знищення окремих фрагментів; *знищення* – інмутація, що має на меті повне й остаточне припинення існування.

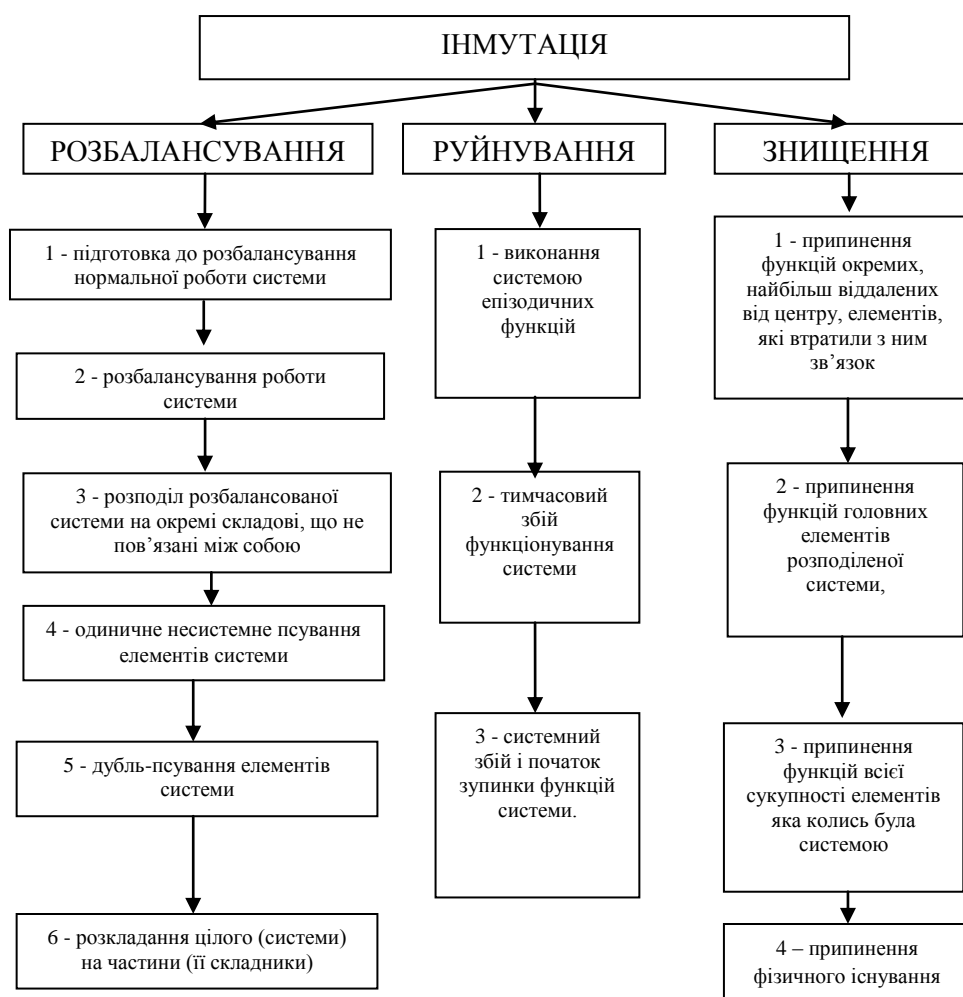

Рис. 1.Схема структури інмутаційних процесів

Процеси *руйнування*, як вид інмутації, також мають свою специфіку й розподіляються нами на (див. рис.1):

- 1) виконання системою епізодичних функцій,
- 2) тимчасовий збій функціонування системи,

3) системний збій і початок зупинки функцій системи.

Процеси *знищення* мають власні особливості й складаються з таких елементів (див. рис.1):

- 1) припинення функцій окремих, найбільш віддалених від центру, елементів, які втратили з ним зв'язок;
- 2) припинення функцій головних елементів розподіленої системи,
- 3) припинення функцій всієї сукупності елементів, яка колись була системою;
- 4) припинення фізичного існування системи.

Враховуючи основні положення теорії інмутації суспільства, описані раніше [15–17], термін «інмутація суспільної реальності» ми пропонуємо тлумачити як внесення негативних змін у все те, що ми відчуваємо в суспільстві, яке оточує нас. Соціолінгвістичним аналізом ми вважаємо розчленування системи мовних знаків і мовленнєвих операцій з урахуванням соціальних ролей і статусів носіїв мови й учасників мовленнєвого процесу (комунікатора й комуніканта). Психолінгвістичним аналізом, на нашу думку, слід вважати таке розчленування мовленнєвого потоку, яке передбачає врахування умов експлікації психічних процесів під час породження та сприйняття мовлення. Термін «імператив» ми тлумачимо згідно з пропозиціями І. Канта, як «загально значимий моральний принцип, ... на протилежність особистому принципу (максимі); правило, що виражає зобов'язання (об'єктивний примус чинити так, а не інакше)» [5]. З урахуванням дефініції терміна «імперативи» за тлумаченням І. Канта, ми пояснюємо значення терміна «імперативи текста» як мовленнєва експлікація (вираження) в текстах моральних приписів, наказів, вимог, що частіше за все йдуть у розріз з особистими бажаннями й настановами та зазвані слугувати загально значимим прагненням і суспільним нормам, законам, принципам. Аналіз ідей І. Канта, висловлених у праці «Критика практичного розуму» [6], дає нам підстави стверджувати, що диференціація імперативів на гіпотетичні

й категоричні не є достатньою для здійснення соціо- та психолінгвістичного аналізу текстів промов керівників III Рейху. Із метою задоволення нашого дослідницького запиту з'явилася необхідність деталізації згаданих двох видів імперативів. Ми пропонуємо (у робочому порядку) додати до ідей І. Канта про гіпотетичний імператив, який має силу лише при певних умовах, ще два підвиди, а саме – суспільні й побутові імперативи. Категоричний імператив, або імператив моральності, за І. Кантом, тягне наслідування такому принципу: «Чини так, щоб максима своєї волі в будь-який час мала можливість перетворитися на принцип загального законодавства» [6]. Пропонуємо диференціювати категоричний імператив на соціально вмотивований і духовно вмотивований імперативи. У загальному вигляді при схематичному зображенні нашого доповнення ідеї І. Канта про гіпотетичний та категоричний імперативи подрібнення на підвиди буде мати такий вигляд (див. далі рис. 2):

Рис. 2 Диференціація на підвиди гіпотетичного й категоричного імперативів.

Далі ми деталізуємо поняття «види гіпотетичного імперативу» й «види категоричного імперативу».

Ми диференціювали гіпотетичний імператив на суспільні й побутові імперативи. *Суспільними гіпотетичними імперативами* будемо вважати такі вимоги, накази, закони і правила, які виражають зобов'язання на рівні їхньої актуальності для суспільства. Наприклад, особистість чинить на користь суспільним вимогам, але всупереч власним егоїстичним вимогам: дехто Х. вважає, що партійні гроші повинні спрямовуватися на розвиток партії і прихід до влади. Той же самий Х. мріяв із дитинства про дорогий автомобіль. Для придбання такого автомобілю Х. повинен чесно працювати ще 8 років. Х. міг би «позичити» в партійній касі суму, якої не достатньо до омріяної. Але Х. такого не робить, оскільки суспільне він вважає вищим на противагу особистому закону чесно заробити й накопичити гроші на дорогий автомобіль. Отже, описаний випадок ми вважаємо ілюстрацією гіпотетичного суспільного імперативу.

Гіпотетичним побутовим імперативом слід, на наш погляд, вважати такі особистісні вимоги, накази, закони і правила, які дозволяють особистості при певних умовах включити такі вимоги в загальний перелік суспільно значимих вимог. Наприклад, Z. як член антиурядової політичної організації вважає, що підвищенню рівня освіти для нього є запорукою підвищення рівня освіченості всієї організації. Свого часу, перебуваючи у в'язниці, Нестор Махно – лідер анархічного руху на території південної України в 1919–1921 роках, вважав доцільним вчитися у співкамерників-політв'язнів, відомих на той час діячів анархізму й марксизму. Метою такого навчання Н. Махно вважав підняття не стільки особистого рівня обізнаності, скільки рівня тих, хто його оточував і був частиною загально значимих суспільних перетворень на селі. Отже, наведений приклад ми вважаємо ілюстрацією гіпотетичного побутового імперативу.

Категоричний імператив ми диференціювали на два підвиди: соціально вмотивовані імперативи й духовно вмотивовані імперативи.

До категоричних соціально вмотивованих імперативів відносимо такі вимоги, накази та закони, моральні приписи, які дозволяють «максимі своєї волі в будь-який час» стати соціально значимими. Наприклад, життя А. Гітлера свого часу перетворилося на наслідування провідного правила «Мое життя – політика», або іншого морального імперативу – «Моя дружина – політика» [11–12]. У наведеному прикладі максима волі Гітлера була готова в будь-який час перетворитися на загально значимий припис, наказ. Гітлер був завжди готовий віддати своє життя заради приходу до влади. Отже, імператив Гітлера («потрібно жити так, щоб будь-якої миті віддати себе політиці») був соціально вмотивованим категоричним імперативом.

На відрізнення від описаного категоричного соціально вмотивованого імперативу *імператив духовно вмотивованийий* спирається, на нашу думку, на життєві максими (вимоги, накази, приписи, правила, закони), що ґрунтуються на «ідеалі, якого прагне особистість» [4]; на «вищому рівні розвитку й саморегуляції самодостатньої особистості, на якому (рівні – О.Х.) основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності стають вищі людські цінності» [4]. Духовно вмотивовані імперативи є сильнішими, на наше переконання, у порівнянні із соціально вмотивованими імперативами. Прикладом духовно вмотивованих категоричних імперативів є, на наш погляд, необхідність (свідома) допомагати літнім батькам, вагітним жінкам, хворим дітям тощо. Соціально вмотивовані категоричні імперативи мають слабкіший рівень імплікації, але в той самий момент і сильніший рівень експлікації в порівнянні з духовно вмотивованими категоричними імперативами. Якщо порівнювати наведені раніше приклади, очевидним є те, що допомога близьким людям (наприклад, батькам похилого віку), що є духовно вмотивованим імперативом, домінує над необхідністю підвищувати власний освітній рівень заради підвищення розуміння політичних процесів як прояв соціально вмотивованого імперативу.

Мета дослідження

Враховуючи викладене нами раніше, з'являється можливість сформулювати *мету нашого дослідження*, яка полягає у пошуку, ідентифікації, описі, класифікації різних видів імперативів і доведенні того, що соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху є ознаками інмутації соціальної реальності.

Завдання нашого дослідження є:

1) у текстах промов керівників III Рейху (А. Гітлера, Й. Геббельса, Г. Геринга, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера) знайти, ідентифікувати, описати й класифікувати різні види імперативів та їхні маркери;

2) довести, що соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху є ознаками інмутації соціальної реальності.

Методи і методика дослідження

Досягнення поставленої нами мети можливо завдяки залученню таких груп конкретних *методів*:

1) загальних (діалектичний метод);

2) загально-наукових методів (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація);

3) наукових теоретичних методів (формалізація, статистичний метод);

4) наукових емпіричних методів (опис, вимірювання).

Методика (процедура) нашого дослідження полягала у здійсненні таких операцій:

1) уточнення семантики термінів «соціолінгвістичний аналіз», «психолінгвістичний аналіз», «імператив», «інмутація соціальної реальності»;

2) відбір прізвищ осіб, їхніх посад, які вони (особи) обіймали в керівництві III Рейху в період з 5 березня 1933 року (день виборів до рейхстагу і перемоги Націонал-соціалістичної німецької робочої партії –

НСДАП) до 6 січня 1941 року (виступ Й. Геббельса на радіо, присвячений Різдву Христовому);

3) аналіз текстів промов таких керівників III Рейху:

а) Гітлер Адольф – фюрер Німеччини (02.08.1934–30.04.1945);

б) Геббельс Йозеф – рейхсміністр народної освіти і пропаганди (13.03.1933–01.05.1945);

в) Геринг Герман – 4-й президент Рейхстагу (30.08.1932–23.04.1945);

г) Гесс Рудольф – заступник фюрера по партії НСДАП (24.04.1933–12.05.1941);

д) Гросс Вальтер – голова бюро освіти з питань політики у галузі народонаселення й расового забезпечення – з 1933 до 1935; голова Расового Управління НСДАП (1935–1945);

е) Лей Роберт – голова Німецького трудового фронту (10.05.1933–07.05.1945) [10];

ж) Шольц-Клінк Гертруда – керівник відділу расової політики в організації «Німецькі жінки» (1934–1935);

з) Штрейхер Юлій – гауляйтер Нюрберга (Франконія), головний редактор антисемітської й антикомуністичної газети «Der Sturmer» («Штурмовик»), ідеолог расизму з 1933 до 1945 років;

4) виокремлення критеріїв соціо- та психолінгвістичного аналізу на предмет пошуку в текстах керівників III Рейху маркерів імперативів різних видів, як от: гіпотетичного й категоричного імперативів, за І. Кантом, і запропонованих нами 4-х підвидів, а саме: гіпотетичних суспільних імперативів, гіпотетичних побутових імперативів (особистісних) імперативів, категоричних соціально вмотивованих імперативів і категорично духовно вмотивованих імперативів;

5) ідентифікація виокремлених соціо- та психолінгвістичних маркерів імперативів у текстах промов керівників III Рейху;

б) опис маркерів згаданих видів імперативів і подальша їхня класифікація з можливими доповненнями й корекціями;

7) доведення думки про те, що соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху є ознаками інмутації соціальної реальності.

Результати дослідження

Виконуючи перший пункт методики дослідження, ми раніше (див. рубрику «Аналіз попередніх досліджень і публікацій») визначили для подальшого дослідження семантику термінів «соціолінгвістичний аналіз», «психолінгвістичний аналіз», «імператив», «інмутація соціальної реальності».

Згідно з другим пунктом визначеної нами методики дослідження, здійснили відбір осіб та їхніх посад, які вони обіймали в III Рейху від дня виборів до рейхстагу 5 березня 1933 року. Відбір посад був здійснений нами за принципом «від верховного керівника Рейху до керівника великого міста Німеччини (у нашому випадку – Нюрберга як міста проведення 1938 року першого з'їзду НСДАП)». Спираючись на зазначений принцип, ми відібрали 8 керівників різного масштабу за ієрархією III Рейху: від фюрера (вождя) до гауляйтера (вища партійна посада НСДАП обласного рівня [2]).

За третім пунктом методики дослідження нам необхідно здійснити аналіз текстів промов керівників III Рейху, які вони проголосили в період з 05.03.1933 до 06.01.1941 року. Згаданий аналіз за своєю суттю є контент-аналізом, тобто аналізом змісту текстів. За вимогами контент-аналізу основними одиницями для його здійснення є такі три: слово, тема, образ [9]. Ми задіяли перші дві одиниці. Результати такого аналізу за допомогою одиниці «слово» див. у табл. 1, за одиницею «тема» – у табл. 2 далі.

Аналіз показників табл. 1 та табл. 2 дозволив нам сформулювати такі особливості й таким чином інтерпретувати їх.

1. Із 10-ти текстів, загальним обсягом 1246 (100%) речень (орієнтовно 8 722 слова), ми виокремили 276 (22,1%) речень з імперативами різних видів і підвидів.

2. У семи текстах (70%) ми виявили речення з імперативом із показником, який входить до діапазону від 17,3% до 24,1%, що свідчить, на нашу думку, про те, що керівники III Рейху (п'ять, або 55,5%, із дев'яти, або 100%) користувалися імперативами помірковано, тобто не зловживаючи ними.

3. Слід звернути увагу на те, що теми згаданих у п. 2 текстів промов були досить різними, а саме:

Гітлер А. – 22 червня 1941 <i>«Звернення Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу»</i> [8]	21,6%
Гітлер А. – 03 жовтня 1941. <i>«Промова Адольфа Гітлера на відкритті 3-ї кампанії зимової допомоги фронту в берлінському палаці “Шпортпаласт”»</i> [14]	20%
Геббельс Й. – 06 січня 1941 <i>«Різдво 1941»</i> [21]	21,7%
Геринг Г. – 9 квітня 1933 <i>«Націоналізм і соціалізм»</i> [20]	23,4%
Гесс Р. – 25 лютого 1934 <i>«Клятва Адольфу Гітлеру»</i> [19]	21,4%
Лей Р. – 31 березень 1939 <i>«Євреї або зв'язок...»</i> [24]	17,3%
Штрейхер Ю. – 27 апреля 1933 <i>«Будуще знає тільки німців!»</i> [27]	24,1%

4. Нами встановлено, що висока частотність (більше 39%) наявності імперативів зафіксована лише у двох промовах, а саме:

Гросс В. – 7 серпень 1935 <i>«Кров Святого»</i> [23]	40%
Шольц-Клінк Г. – січень 1936 <i>«Бути німкою значить бути сильною»</i> [25]	48,9%

Ми не можемо погодитися з попереднім нашим передбаченням про те, що найкращі оратори III Рейху (А. Гітлер і Й. Геббельс) частіше вживали в своїх промовах імперативи. Не варто також шукати підтвердження й іншого нашого передбачення про те, що тема промови корелює з кількістю вживаних імперативів. Нашу думку підтверджує аналіз тексту промови Ю. Штрейхера на тему «Фюрер із народом, і народ із фюрером», де нами зафіксовано лише 9% (!) імперативів.

Третє наше передбачення про те, що посада керівника III Рейху зобов'язувала вживати у своїх галузево орієнтованих промовах певну кількість імперативів, також не знайшла свого підтвердження. Натомість ми зафіксували ряд особливостей, на аналізі яких варто, на наш погляд, окремо зупинитися.

Зазначена нами раніше особливість досить невеликого діапазону (від 17,3% до 24,1%) показників частотності в семи промовах шести (66,6%) з дев'яти (100%) керівників III Рейху наштовхнула нас на думку про те, що:

1) в основу написання текстів промов згаданих семи виступів був покладений певний єдиний принцип штучного «насичення» текстів імперативами;

2) такий принцип міг бути запозичений у відомих майстрів риторики (наприклад, Цицерона, Квінтіліана, Наполеона, Леніна тощо);

3) дотримання вимог до штучного «насичення» текстів імперативами було прищеплено під час спеціального навчання керівників III Рейху ораторському мистецтву;

4) високий рівень вживання різних видів гіпотетичних і категоричних імперативів корелює з емоційно-вольовим піднесенням ораторів – керівників III Рейху; таке піднесення, можливо, пов'язане з певними успіхами у справі будівництва тисячолітнього Рейху.

Для перевірки висунутих трьох робочих гіпотез ми звернулися до біографічних даних дев'яти керівників III Рейху, чий тексти промов піддали аналізу. Наприклад, В. П. Шейнов констатує, що, на думку американських дослідників, імена яких автор не повідомляє, «фундаментальним методом» Й. Геббельса «було посилення на факт, який неможливо перевірити» [18]. Підтвердженням про існування основних принципів використання імперативів є також вже широковідомі канони нацистської пропаганди, які виклав А. Гітлер у своїй праці «Моя боротьба». Фюрер повідомляє: «Здатність сприйняття має дуже обмежена і слабка. Беручи це до уваги, будь-яка ефективна пропаганда має бути зведена до мінімуму необхідних понять, які повинні виражатися декількома стереотипними формулюваннями» [3]. Наступний канон, за А. Гітлером, стверджував: "Чим скромніше науковий баласт пропаганди, чим виключніше вона бере до уваги тільки почуття маси, тим повніше успіх". Наступним постулатом нацистської пропаганди, а отже, й написання текстів публічних промов є твердження про простоту: слід знаходити найбільш прості слова й думки, максимально спрощувати мову, що лунає «на майдані» і багаторазово повторювати одну й ту ж думку.

Нашу думку про існування стрижневих принципів пропаганди, а отже, й написання текстів публічних промов, підтверджують записи, знайдені в щоденниках Й. Геббельса. Автор повідомляє: «3 січня 1940. Фриче (керівник германського радіомовлення) досі не розуміє необхідність повторення в пропаганді. Потрібно вічно повторювати одне й те ж у формах, що вічно міняються. Народ в основі дуже консервативний. Його треба повністю наситити нашим світоглядом через постійне повторення» [22]. Отже,

підсилення імперативів постійним повторюванням вважається й нині дієвим інструментом впливу на свідомість аудиторії.

Аналізовані тексти промов дев'яти керівників III Рейху були переглянуті на предмет пошуку в них (текстах) способів вираження маркерів імперативів. Було встановлено, що найвищими показниками імпліцитних маркерів є промови А. Гітлера та В. Гросса. Наприклад, текст звернення А. Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу [8] від 22 червня 1941 року має показник імпліцитного вираження імперативів, який дорівнює 82,8%. Текст промови А. Гітлера на відкритті 3-ї кампанії зимової допомоги фронту від 3 жовтня 1941 року дозволив зафіксувати 68,8% випадків вживання імпліцитних імперативів. У тексті промови В. Гросса на тему «Кров Святого» від 7 серпня 1935 року показник імпліцитного насичення імперативами дорівнює 73,1% випадків. Ми пояснюємо високі показники вживання імпліцитних імперативів прихованою/неприхованою метою промови. Якщо А. Гітлер, виступаючи 22 червня 1941 року о 5.30 на радіо, чинив спробу пояснити причини нападу Німеччини на СРСР, він не мав наміру експлікувати істинні причини розв'язання війни. Так само ми тлумачимо мету В. Гросса в промові «Кров Святого», яку він проголосив 7 серпня 1935 року, пояснюючи молоді сутність нацистського расового мислення.

Найменшими показниками вживання імпліцитних імперативів є ті, що були зафіксовані нами в тексті Г. Геринга «Націоналізм і соціалізм» (9 квітня 1933 року) – 2% випадків і в тексті Й. Геббельса «Різдво 1941 року» (6 січня 1941 року) – 8,7%. Ми пояснюємо такі показники тим, що обидва виступи хоча й полярні за своєю тематикою, але є такими, які не потребують прихованості, таємничості, не вимагають імперативного (наказового, розпоряджувального чи інструктивного, правового чи обов'язкового) характеру. Г. Геринг теоретизує у своїй промові «Націоналізм і соціалізм», а

Й. Геббельс вітає з Різдом і бажає Німеччині та її солдатам тепла, здоров'я, любові до Батьківщини й перемоги у війні.

На наш погляд, слід звернути увагу на тенденції, які фіксуються під час аналізу показників частотності видів і підвидів імперативів в обговорюваних текстах (див. рис. 1 і 2 в Додатках).

Показники діаграми на рис. 1, що відбивають кількість вжитих гіпотетичних суспільних (Гс) і побутових (Гп) імперативів у 10-ти текстах промов восьми керівників III Рейху свідчать про певні особливості.

1. Кількість вжитих підвидів імперативів Гс збільшується в різні періоди, у яких відбуваються знаменні для III Рейху події. Наприклад, 9 квітня 1933 року Г. Геринг проголосив промову теоретичного характеру на тему «Націоналізм і соціалізм», через 34 дні після перемоги НСДАП на виборах до рейхстагу й після офіційного призначення А. Гітлера на посаду рейхсканцлером Німеччини (30 січня 1933 року). Саме такі історичні події повинні були підштовхнути 4-го президента Рейхстагу Г. Геринга активно використовувати не гіпотетичні (Гс – 6 %, Гп – 0%), а категоричні імперативи (Кс – 26%, Кд – 68%: див. діаграму на рис. 2 в Додатках). Слід нагадати про те, що гіпотетичні суспільні імперативи вказують на вимоги, накази й правила, які виражають зобов'язання на рівні актуальності для суспільства. Оскільки гіпотетичні побутові імперативи дозволяють при певних умовах включати такі вимоги до загального переліку суспільно значимих вимог, ми констатуємо доцільність низького рівня вживання імперативів у теоретичній промові Г. Геринга. Разом із тим, прихід до влади НСДАП та А. Гітлера дозволяє вживати у великій кількості категоричні імперативи (як соціально, так і духовно вмотивовані).

Прикладами типових вжитих у промові Г. Геринга соціо- та психолінгвістичних маркерів ми подаємо далі:

- **імпліцитні маркери:** «ті, хто не хочуть визнавати німецький соціалізм, не мають права називати себе громадянином», «ми хочемо лише, щоб ми

були працівниками німецького будівництва», червоні пани «не повинні були забувати про тих, для кого життя було важким», «ми не хочемо знищувати», «ми можемо забути минуле», «якщо звинувачення брехливі, якщо вони є брехнею, застосовується закон про наклеп», «внутрішня дисципліна необхідна».

- **експліцитні маркери:** «Окремий громадянин повинний знову мати відчуття...», «Обидві концепції, отже, повинні бути очищені й показані людям», «ми повинні завжди пам'ятати, хто дав нам все, чого не було», «ми повинні бути обережними», «Ви, однак, повинні розбити і знищити ідею марксизму», «Німеччина повинна жити», «цей рух повинний спиратися», «ви, безумовно, повинні бути економічною підтримкою ваших товарищів».

2. На кількість вживання різних видів імперативів у промовах керівників III Рейху вплинула історична подія: 30 січня 1934 року Німеччина стає унітарною державою. Відчуваючи ідейний підйом, наприклад, Р. Гесс 25 лютого 1934 року виголошує промову під назвою «Клятва Адольфу Гітлеру» й активно застосовує як гіпотетичні суспільні імперативи (33,3%), так і гіпотетичні побутові імперативи (33,3%). На рівні з ними заступник фюрера по партії Р. Гесс застосовує категоричні соціально вмотивовані імперативи (22,2%) та категорично духовно вмотивовані імперативи (11,1%), що пояснює як особисту готовність Р. Гесса включити власні правила життя до переліку суспільно значимих, так й експліцитну готовність заступника А. Гітлера по НСДАП «максимуму своєї волі» будь-якої миті зробити соціально значимою (категоричний соціальний імператив).

Соціо- та психолінгвістичними маркерами імперативів були визначені такі:

- **імпліцитні маркери:** «коли він командує,..., що він буде підкорятися абсолютно», «для вас виконання свого боргу означає: підкорятися наказам фюрера», «бути вірним духу Гітлера, значить бути скромним і

невибагливим», «ніколи не забувайте, що лише цілий рух, а не його частина, може гарантувати перемогу й завоювання майбутнього».

- **експліцитні маркери**: лідер «повинний вимагати дисципліну від них», «ви будете приймати присягу Адольфу Гітлеру».

3. Досить сильним, на наш погляд, стимулом для експлікації імперативів, особливо категоричних, у промовах керівників III Рейху стало створення 16 березня 1935 року Вермахту – Збройних Сил нацистської Німеччини. Наприклад, у промові В. Гросса – голови Расового Управління НСДАП, яку (промову) він виголосив 7 серпня 1935 року на тему «Кров Святого», ми зафіксували 3,8% категоричних соціально вмотивованих імперативи, але 69,2% категоричних духовно вмотивованих імперативів. Такі показники корелюють, на наш погляд, із показниками частотності вживання гіпотетичних імперативів (суспільних ми нарахували 26,9%, побутових автор промови не вживав).

У тексті промови В. Гросса ми знайшли невелику кількість маркерів імперативів, до яких віднесли:

- **імпліцитні маркери**: «Оскільки ми говоримо про кров і расу цього вечора, ми обговорюємо тему, що знаходиться в центрі сьогоднішніх інтелектуальних і світоглядних баталій», «ми хочемо продовжити велику битву нашого дня зі старим бойовим духом», «Ніхто в ім'я расової доктрини не підтримує безплідний матеріалізм»;

- **експліцитні маркери**: «вони повинні сьогодні надавати моральну справедливість нашій позиції», «противники нашого світогляду повинні знайти нові засоби», «...ми можемо сміливо боротися все життя з ними. Це рішення, яке кожний із нас повинен прийняти», «ми вимагаємо, щоб кожна людина розуміла».

4. На збільшення частотності вживання в промовах категоричних і гіпотетичних імперативів вплинуло створення 1936 року Антикомінтернівського пакту (III Рейх підписав союз із Японією).

Наприклад, визначаючи особливу роль жінки під час будівництва тисячолітнього Рейху, Г. Шольц-Клінк як колишній (у 1934 році –1935 році) керівник відділу расової політики в організації «Німецькі жінки» активно вживала гіпотетичні суспільні імперативи (30%) та категоричні духовно вмотивовані імперативи (69,6%). Оскільки тема промови Г. Шольц-Клінк була присвячена ролі жінки в житті III Рейху, остільки авторка не опікувалася вживанням гіпотетичних побутових імперативів (0%) і категоричних соціально вмотивованих імперативів (0%).

Соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів ми зафіксували у таких формах:

– **імпліцитні маркери:** «те, чого ми не досягли в останні роки, буде зроблено у майбутньому», «наше найбільше завдання пробудити й укріпити цю віру в тих, за кого ми відповідаємо», «Враховуючи наші стосунки один з одним, ми стверджуємо такі тимчасові заходи, тому що у нас є тверда віра в те, що у нас є сили, щоб подолати багато нинішніх труднощів, із якими зіштовхуються наші люди».

– **експліцитні маркери:** «кожний повинен спочатку повністю вирішити завдання, які відповідають його природі», «Жінка, яка до того ж доглядає власних дітей, повинна спочатку піклуватися про тих, хто потребує її допомоги як матері нації», «ми повинні відчувати любов і піклування, ми повинні бачити, що він приходить до нас, маючи любов до свого народу», «така любов повинна навчити всіх у новому році», «Дитина часто розглядається не як великий зв'язок із Богом як творцем усього життя, кому ми повинні вклонитися, складаючи руки й мати тремтячі серця», «Для нас, жінок, бути німцем, як і раніше означає, завжди бути сильним».

5. Достатньо високий рівень вживання в промовах керівників III Рейху категоричних і гіпотетичних імперативів спостерігається саме 1939 року. Ми пов'язуємо такий факт із знаковими для III Рейху історичними подіями, а саме: від 1936 року почав формуватися Антикомінтернівський пакт. У

березні 1939 року до Антикомінтернівського пакту приєдналися Чехія, Клайпедський край, місто Данциг та частина Польщі [13]. Пізніше до гітлерівського блоку приєдналися Угорщина й Іспанія. День 1 вересня 1939 року відзнаменований в історії людства початком Другої світової війни, що дало новий поштовх до експлікації амбіцій керівників III Рейху у формі активного вживання в їхніх промовах імперативів. Наприклад, Р. Лей – голова Німецького Трудового Фронту – в промові «Євреї або зв'язок...», виголошеній 31 березня 1939 року, вжив гіпотетичних суспільних імперативів у 40,6% випадків, гіпотетичних побутових імперативів у 15,6% випадків, 0% відзначені категоричні соціально вмотивовані імперативи. Натомість, найвищим є показник 43,7% випадків вживання категоричних духовно вмотивованих імперативів, що ми пов'язуємо з узгодженням життєвої максими з «ідеалом, до якого прагне особистість [4]» оратора. Так само активно вживав імперативи у своїй промові «Фюрер із народом, і народ із фюрером» Ю. Штрейхер – гауляйтер Нюрберга й головний редактор антисемітської та антикомуністичної газети «Der Stürmer» («Штурмовик»), ідеолог расизму. Наприклад, показник вживання гіпотетичних суспільних імперативів дорівнює 37,5% випадків, гіпотетичних побутових імперативів – 25%. Подібний показник (37,5%) був зафіксований нами при ідентифікації категоричних духовно вмотивованих імперативів. Категоричні соціально вмотивовані імперативи Ю. Штрайхер у своїй промові від 5 липня 1939 року не вживав, що ще раз підтвердило нашу думку про високий рівень впевненості в успіху справ III Рейху.

У промові Ю. Штрейхера ми ідентифікували соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів різних видів, а саме:

– **імпліцитні маркери:** «Той, хто є чесним, повинний припустити, що ми зробили те, що обіцяли», «Ми вважаємо, що всі ті, хто повстають проти нас сьогодні, будуть переможені»;

–**експліцитні маркери**: «ми дізналися від фюрера, що треба чекати», «народ, який більше не повинний іти на уклін до інших народів», «Йдіть за фюрером із тією вірою, як завжди», «Наше вітання фюреру повинно піднятися до неба як молитва».

б. Яскравою ілюстрацією доведення нашого передбачення (високий рівень вживання різних видів гіпотетичних і категоричних імперативів корелює з емоційно-вольовим піднесенням ораторів – керівників III Рейху як свідчення успіхів у будівництві нацистської Німеччини), є показники частотності імперативів у промовах Й. Геббельса (від 6 січня 1941 року), А. Гітлера (від 22 червня 1941 року та від 3 жовтня 1941 року).

Наприклад, під час кволого протікання Другої світової війни в Європі, у січні 1941 року, Й. Геббельс вживає менше гіпотетичних імперативів (суспільних – 8,7%, побутових – 21,7%), ніж категоричних імперативів (соціально вмотивованих – 21,7 та духовно вмотивованих – 47,8%). Зрозумілим є той факт, що останніх, духовно вмотивованих, імперативів у різдвяній промові Й. Геббельса удвічі більше за соціально вмотивовані імперативи: ідеолог нацизму надихає через радіохвилі німців у Німеччині та далеко за її межами, на фронтах у Європі, на щасливе й успішне швидке завершення війни і повернення вояків до родин. Поетичним є завершення обговорюваної промови: «Нехай мої слова приносять запах Батьківщини далеко на Схід і Захід...», що ми інтерпретуємо як імпліцитно/експліцитний гіпотетично суспільний імператив у формі таких слів: «Мої слова є наказом для вас!».

Таким самим ілюстративним підтвердженням нашого передбачення про те, що високий рівень вживання різних видів гіпотетичних і категоричних імперативів корелює з емоційно-вольовим піднесенням керівників III Рейху як свідчення успіхів у будівництві нацистської Німеччини під час виголошення ними промов. Мова йде про ілюстративні тенденції, що

зафіксовано нами у двох промовах А. Гітлера, які хронологічно відстоять одна від однієї на «часовій відстані» в 103 дні.

Перша промова. У «Зверненні Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу» [8], виголошеному на радіо 22 червня 1941 року о 5 годині 30 хвилині ми зафіксували гіпотетично суспільні імперативи у кількості 34,5%, тоді як гіпотетично побутові імперативи склали лише 6,9%. У тій самій промові А. Гітлер сміливо і відверто вживає категоричні імперативи (соціально вмотивовані – 51,7% та духовно вмотивовані – 6,9%). Тенденційними, на наш погляд, є такі два моменти: по-перше, високі показники зафіксовано саме у суспільно (гіпотетичні) та соціально (категоричні) орієнтованих імперативах. Паралельно із зазначеними співпадіннями ми відзначили й те, що у 82,8% випадків імперативи були імпліцитними, що, на нашу думку, свідчить про те, що А. Гітлер 22 червня 1941 року у своїй промові на радіо був чітко орієнтований на суспільне сприйняття смислів своїх виправдовувань щодо ініціативи оголошення війни проти СРСР. Висока частотність категоричних імпліцитних соціально вмотивованих імперативів свідчить також і про те, що А. Гітлер не був чесним, а чинив спроби прихованого впливу на радіоаудиторію. Як свідчить історик Д. Хмельницький, аналізуючи політичну ситуацію в Європі напередодні Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років, де у чому А. Гітлер не зовсім був неправий. Д. Хмельницький повідомляє: «Очевидна неправда – декларації Гітлера про його прагнення до миру і про те, що "демократичні нікчемності" (а саме – Черчіль) змусили його вступити у світову війну. Але його розповідь про приїзд Молотова до Берліну і про пред'явлені їм експансіоністські вимоги виглядає цілком правдоподібним і підтверджується даними новітніх досліджень» [14]. Отже, А. Гітлеру було що приховувати, щоб маскувати в імпліцитних імперативах свої наміри завоювати СРСР. Також А. Гітлер мав міцні підстави для вживання категоричних соціально вмотивованих імперативів. Отже, говорячи про

мотиви наступу 22 червня 1941 року нацистської Німеччини на СРСР, А. Гітлер де у чому перекичував соціальну і політичну реальність, активно вживаючи соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів на кшталт: **імпліцитні** імперативи – «уряд Германського рейху не міг би терпимо ставитися до нової війни Росії», «Німецька гарантія має загальний і обов'язковий для нас характер», «я вірив до останнього часу», «я зробив це з важким серцем», «не можна більше розраховувати», «можна було розцінювати», «були змушені», «мало місце обмеження німецьких домагань», «я зробив це з надією досягти», «мають своєю метою», «прагнув», «змушений», «необхідно», «вважаю можливим»; «Німеччина не готова погодитися на створення російських військових баз у протоках»;

експліцитні імперативи – «повинний», «я повинний обговорити це питання з моїми союзниками», «зброя повинна була все вирішити», «нарешті повинно бути завойоване абсолютно ясне рішення», «я змушений був прийняти захисні засоби», «тут я повинний дотримуватися даного мною колись слова».

Друга промова. У «Промові Адольфа Гітлера на відкритті 3-ї кампанії зимової допомоги фронту в берлінському палаці “Шпортпаласт”» [14], яку фюрер вимовив 03 жовтня 1941 року, через 103 дні після першої промови, ми зафіксували найбільший (54,7%) показник вживання гіпотетичних суспільних імперативів (у порівнянні з ідентичними показниками решти 9-ти промов) та 22,6% вживання гіпотетичних побутових імперативів. Разом із тим, слід зауважити, що такі показники корелюють з імпліцитним (у 68,8%) характером вживаних імперативів. До того ж, необхідно зазначити, що нами зафіксована в другій промові А. Гітлера менша кількість категоричних імперативів (соціально вмотивованих – 3,8%, духовно вмотивованих – 18,9%). Ми знаходимо додаткове підтвердження висунутій нами раніше гіпотезі в троїстому форматі. Дійсно, А. Гітлер, 1) був впевнений у своїй правоті, нападаючи на СРСР; 2) вождь нацистів у своїх двох промовах

максимально зафіксував «вимоги, накази, закони і правила, які виражають зобов'язання на рівні їхньої актуальності для суспільства» (гіпотетичні суспільні імперативи); 3) фюрер ілюстрував у своїх двох промовах положення про «вимоги, накази та закони, моральні приписи, які дозволяють «максимі своєї волі у будь-який час» стати соціально значимими» (категоричні соціально вмотивовані імперативи).

Соціо- та психолінгвістичними маркерами **імпліцитних** імперативів ми вважаємо такі: «я зайняв у даному питанні позицію, яку тільки й міг зайняти як відповідальний вождь Германського рейху», «я продовжував вважати, що краще за все зберігати мовчання», «я зробив останню спробу заспокоєння Балкан», «я продовжував вважати, що краще не висловлюватися», «тепер настав момент», «прийшов час, коли необхідно виступити проти»;

Соціо- та психолінгвістичними **маркерами експліцитних** імперативів: «я повинний був спочатку навести довідки», «я змушений був їх відхилити», «я повинний був тоді весь час мовчати», «я повинний сьогодні, тут, перед усім німецьким народом це сказати», «це повинно спочатку підтвердитися», «це я повинний сказати», «він повинний це знати, і повинно так здійснитися», «кожний знає, що він повинний робити в цей час», «вони знають, що від них вимагається і що вони зобов'язані дати», «народе, допоможи собі сам, тоді й Господь не відмовить тобі у своїй допомозі».

ВИСНОВКИ

1. На початку дослідження нами була поставлена мета: здійснити пошук, ідентифікацію, опис, класифікацію різних видів імперативів і довести те, що соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху є ознаками інмутації соціальної реальності. Сформульовану мету було досягнуто повною мірою.

2. Нами був здійснений пошук, ідентифікація, опис і класифікація різних видів імперативів.

3. Ми ідентифікували й класифікували конкретні соціо- та психолінгвістичні маркери гіпотетичних і категоричних імперативів, диференціюючи їх на чотири види, а саме: гіпотетичні суспільні імперативи, гіпотетичні побутові імперативи, категоричні соціально вмотивовані імперативи, категоричні духовно вмотивовані імперативи.

4. Паралельно в дослідженні були висунуті чотири робочі гіпотези про: 1) єдиний принцип штучного «насичення» текстів імперативами; 2) запозичення такого єдиного принципу у відомих майстрів риторики; 3) спеціальне навчання керівників III Рейху ораторському мистецтву; 4) кореляцію високого рівня вживання різних видів гіпотетичних і категоричних імперативів з емоційно-вольовим піднесенням ораторів – керівників III Рейху. Ретельна перевірка біографічних даних і спроба довести істинність робочих гіпотез дозволила констатувати вірність лише четвертої гіпотези. Нами було доведено, що високий рівень вживання різних видів гіпотетичних і категоричних імперативів, дійсно, корелює з емоційно-вольовим піднесенням ораторів – керівників III Рейху, яке у свою чергу, пов'язане з тимчасовими відчутними успіхами нацистської Німеччини в період з 1933 року до 1941 року.

5. Нами також була сформульована думка про те, що соціо- та психолінгвістичні маркери різних видів імперативів, вживаних у 10-ти промовах восьми керівників III Рейху, є ознаками інмутації соціальної реальності. Ми довели свою думку: подали невеликий перелік типових маркерів імперативів аналізованих промов ораторів III Рейху. Наведені типові маркери спрямовані лише на реалізацію власних особистих правил, наказів, принципів, вимог нацистських керівників і досить часто не співпадали із соціальною реальністю, яка історично спростувала ідеї керівників III Рейху.

Перспективи подальших досліджень

Вважаємо доцільним у подальших наукових розвідках звернутися до порівняння частоти вживання імперативів у промовах керівників III Рейха з частотністю вживання імперативів у промовах керівників Радянського Союзу у той самий період, а саме – від 1933 року до 1941 року.

Список використаних джерел

1. Балансировать [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://poiskslov.com/word/балансировать/> (дата звернення – 09.08.2015).
2. Гауляйтер [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Гауляйтер> (дата звернення – 14.08.2015). — Назва з екрану.
3. Гитлер А. Моя борьба / А. Гитлер. — М.: Т-ОКО, 1992. — С. 56.
4. Духовность // Общая психология. Словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.xarakter.net/virtues/universal/spirituality/desc.php (дата звернення – 13.08.2015). — Назва з екрану.
5. Императив [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2339/ИМПЕРАТИВ (дата звернення – 09.08.2015). — Назва з екрану.
6. Кант И. Критика практического разума / И. Кант. — К.: Юніверс, 2004. — 240 с.
7. Клінкова Т. О. «Розповідь про потворного карлика» як засіб негативізації українських політиків у ЗМІ / Т. О. Клінкова // Масмедійна інмутація суспільства: монографія [наук. ред. О. М. Холода]. — Кривий Ріг–Запоріжжя, 2009. — С. 7–68.
8. Обращение Адольфа Гитлера к немецкому народу в связи с началом войны против Советского Союза [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://holocaustrevisionism.blogspot.com/2013/02/22-1941.html> (дата звернення – 09.08.2015). — Назва з екрану.

9. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. — М.: Рефл-бук, 1999. — М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2001. — 656 с.
10. Съянова Е. Десятка из колоды Гитлера / Е. Съянова. — М.: Время, 2005. — 268 с.
11. Толанд Дж. Адольф Гитлер / Дж. Толанд. — Том 1. — М.–Мн.–Калининград: Интер-дайджест, 1993. — 367 с.
12. Толанд Дж. Адольф Гитлер / Дж. Толанд. — Том 2. — М.–Мн.–Калининград: Интер-дайджест, 1993. — 336 с.
13. Третий Рейх [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Третий_рейх (дата звернення – 28.08.2015). — Назва з екрану.
14. Хмельницкий Д. Речь Гитлера 3 октября 1941 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://militera.lib.ru/research/pravda_vs-2/11.html. — Назва з екрану (дата звернення – 09.08.2015).
15. Холод О. М. Інмутація суспільства в гіпермаркеті свідомості: у 3-х т. — Т. 1: Теорія інмутації суспільства: монографія / О. М. Холод. — К.: КиМУ, 2010. — С. 86–91.
16. Холод О. М. Теорія інмутації суспільства: монографія / О. М. Холод. — К.: КиМУ, 2011. — 305 с.
17. Холод О. М. Гіпермаркет свідомості і масмедіа: монографія / О. М. Холод. — У 2-х т. — Т. 1: Трансформація свідомості. — К.: КНУКіМ, 2013. — С. 24–62.
18. Шейнов В. П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования) / В.П. Шейнов. — М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2001. — С. 123.
19. Hess Rudolf, “Der Eid auf Adolf Hitler,” Reden (Munich: Zentralverlag der NSDAP, 1938). — pp. 10–14.

20. Göring Hermann, “Nationalismus und Sozialismus: Rede auf der NSBO. im Berliner Sportpalast am 9. April 1933,” Hermann Göring: Reden und Aufsätze (Munich: Zentralverlag der NSDAP, 1941). — pp. 36–49.
21. Goebbels Joseph , Weihnacht 1941. Rundfunkrede an das deutsche Volk zum Heiligenabend. — Das eherne Herz (Munich: Zentralverlag der NSDAP, 1943). — pp. 138–144.
22. Goebbels: A Biography. By Peter Longerich. Translated by Alan Bance, Jeremy Noakes and Lesley Sharpe. – Illustrated Random House. – 2015. – 964 p.
23. Groß Valter, Heilig ist das Blut. Eine Rundfunkrede von Dr. Groß. — Berlin: Rassenpolitisches Amt der NSDAP, 1935.
24. Ley Robert, Wir oder die Juden... Die Hoheitsträger 3 (May 1939). — pp. 4–6.
25. Scholtz-Klink Gertruda, Deutsch sein – heißt stark sein. N.S. Frauen-Warte 4 (1936). — pp. 501–502.
26. Streicher Julius, Führer mit Volk, und Volk mit Führer! Fränkische Tageszeitung, 5 July 1939. — pp. 3–4.
27. Streicher Julius, Zukunft kennt allein Deutsche! Kampf dem Weltfeind. Reden aus der Kampfzeit (Nuremberg: Verlag Der Stürmer, 1938). — pp. 143–148.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Результати контент-аналізу (за одиницею «слово»)

текста промови Й. Геббельса

N п/п		Фрагмент тексту і маркер імператива	Кількість речень (s) та смисл імператива	Спосіб вираження імператива	Вид і підвид імператива
N текста	N маркера				

Т Е К С Т 3 – Й. Геббельс «Різдво 1941» 6 січня 1941 року				
3/1	«Я представник батьківщини для всіх наших солдатів,...»	s/ «Я мушу бути представником батьківщини»	Ір	Гп
3/2	«Я знаю, що багато людей заздять моїй здатності говорити в ефірі для мільйонів німців у багатьох землях і континентах»	s/ «Я мушу говорити гарно для мільйонів німців у багатьох землях і континентах»	Ір	Гп
3/3	«Я <u>мушу</u> сьогодні говорити за них всіх. Я <u>мушу</u> передавати привіти і найглибокі побажання звідси туди, звідти – сюди»	2 s/ «Я мушу представляти всіх німців і зв'язувати їх завдяки радіопередачі»	Ір/Ех	Гп
3/4	«...німці <u>повинні</u> сказати про світовий стан у майбутньому...»	s/ «Німці повинні відповідати за майбутнє»	Ір/Ех	Ксв
3/5	«Ми <u>повинні</u> витримати буревії на шляху до нашої перемоги»	s/ «Ми мужні і переможемо»	Ір/Ех	Кдв
3/6	«...ми більше <u>не можемо</u> святкувати Різдво так щедро й марнотратно, як раніше»	s/ «Пам'ятайте про війну»	Ір/Ех	Ксв
3/7	«...можливо, ми <u>повинні</u> пам'ятати ще більше свою духовну природу»	«ми повинні пам'ятати про свою духовність»	Ех	Кдв
3/8	«Замість того, щоб дарувати сімейні подарунки, сьогодні ми висловлюємо свою любов один до одного і нашу віру в усе, що тримає нас разом»	s/ «ми повинні бути разом»	Ір/Ех	Кдв
3/9	«Ми <u>повинні</u> бути вдячними тим, хто захищає нас, наших синів, батьків, братів і тих, хто навчився у далеких краях, серед чужих народів, цінувати свою вітчизну та своїх людей»	«Ми <u>повинні</u> бути вдячними»	Ех	Ксв
3/10	«Велике завдання <u>вимагає</u> таку саму жертву від нас!»	«Жертуйте!»	Ех	Ксв
3/11	«Їхня найбільша гордість <u>повинна</u> бути у	«Вони повинні бути гордими»	Ех	Кдв

	тому, що вони захищають Батьківщину від люті війни»			
3/12	« <u>Подумайте</u> про те, що сталося б із їхніми батьками, дружинами і дітьми, якщо вони не захищали б Батьківщину!»	«Думайте про їхні подвиги»	Ех	Кдв
3/13	«Кожний німецький солдат <u>повинний</u> пам'ятати, що Батьківщина залишиться такою, якою вони уявляють її собі, лише тоді, коли її захистять мільйони батьків і синів»	«Німецький солдат повинен захистити свою Батьківщину»	Ех	Кдв
3/14	«Нас <u>не повинно</u> дивувати те, що ми не завжди задоволені тим, як ми захищаємо своє право на життя»	s/ «Ми повинні сприймати як норму наші засоби захисту наших прав»	Ір/Ех	Ксв
3/15	Німецький солдат « <u>повинний</u> відмовитися від багатьох звичок до алкоголю і погодитися із тисячами великих і невеликих обмежень»	Німецький солдат «не <u>повинний</u> мати шкідливі звички»	Ех	Гп
3/16	«Ми <u>повинні</u> прийняти вимоги війни»	Так само	Ех	Гп
3/17	«Ми повинні бути сміливими і завжди готовими»	Так само	Ех	Гс
3/18	«Перемога нам не буде подарована; ми <u>повинні</u> її заробити»	«Ми повинні заробити перемогу»	Ех	Кдв
3/19	«Кожний <u>повинний</u> робити свою справу»	Так само	Ех	Кдв
3/20	«Ми будемо продовжувати боротьбу доти, доки отримаємо повну перемогу»	s/ «Ми повинні перемогти»	Ір/Ех	Кдв
3/21	«Ми ніколи не забуваємо, що ми всі несемо відповідальність, кожний по-своєму, за те, щоб працювати і боротися за швидку перемогу»	s/ «Ми повинні бути готовими відповідати за швидку перемогу»	Ір/Ех	Кдв
3/22	«Раніше ми оспівували у своїх піснях мир на землі. Тепер прийшов час боротися за нього.»	3 s/ «Ми повинні боротися за мир»	Ір/Ех	Кдв

	Мир завдяки перемозі! Таким є наше гасло»			
3/23	«Нехай мої слова приносять запах Батьківщини далеко на Схід і Захід...»	s/ «Мої слова є наказом для вас!»	Ip/Ex	Гс
			Ip – 2/ 8,7% Ex – 11/47,8% Ip/Ex – 10/43,5%	Гс – 2/8,7% Гп – 5/21,7% Ксв – 5/21,7% Кдв – 11/47,8%
	РАЗОМ	23/100%	23/100%	23/100%

Примітки:

Ip – імплікативний імператив;

Ex – експлікативний імператив;

Ip/ Ex – мішаний вид імперативів (=імплікативно-експлікативний імператив);

Гс – гіпотетичний суспільний імператив;

Гп – гіпотетичний побутовий імператив;

Ксв – категорично соціально вмотивований імператив;

Кдв – категорично духовно вмотивований імператив;

S – (від «sentens») – речення;

Текст 3 – промова Й. Геббельса «Різдво 1941» від 06.01.1941[21].

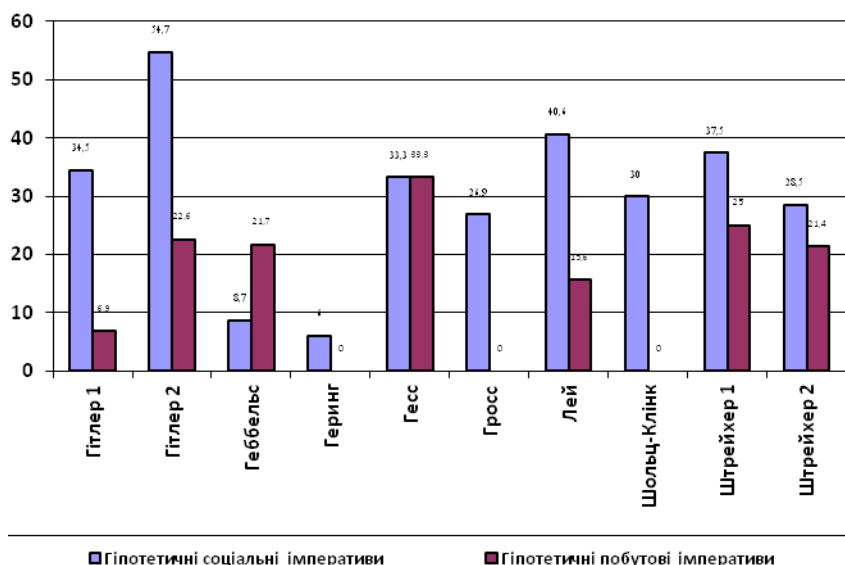
Таблиця 2

Зведені показники
маркерів і видів імперативів в 11-ти промовах
керівників III Рейху

N п/п	Автор, тема і дата промови	Кількість аналізованих речень	Кількість речень з імперативами	Спосіб вираження імператива	Вид і підвид імператива
1.	Гітлер А. – 22 червня 1941 «Звернення Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу» [8]	134/100%	29/21,6% Усього – 134/100%	Ip – 24/ 82,8% Ex – 2/ 6,9% Ip/Ex – 3/ 10,3% Разом – 29/100%	Гс – 10/ 34,5% Гп – 2/ 6,9% Ксв – 15/ 51,7% Кдв – 2/ 6,9% Разом – 29/100%
2.	Гітлер А. – 03 жовтня 1941. «Промова Адольфа Гітлера на відкритті 3-ї	265/100%	53/20% Усього – 265/100%	Ip – 37/68,8% Ex – 12/22,6% Ip/Ex – 4/7,5% Разом – 53/100%	Гс – 29/ 54,7% Гп – 12/ 22,6% Ксв – 2/ 3,8% Кдв 10/ 18,9% Разом – 53/100%

	<i>кампанії зимової допомоги фронту в берлінському палаці "Шпортпаласт"</i> [14]				
3.	Гebbельс Й. – 06 січня 1941 «Різдво 1941» [21]	106/100%	23/21,7%	Ip – 2/ 8,7% Ex – 11/47,8% Ip/Ex – 10/43,5%	Гс – 2/8,7% Гп – 5/21,7% Ксв – 5/21,7% Кдв – 11/47,8% Разом – 23/100%
4.	Геринг Г. – 9 квітня 1933 «Націоналізм і соціалізм» [20]	214/100%	50/23,4%	Ip – 1/ 2,0% Ex – 36/72,0% Ip/Ex – 13/26,0%	Гс – 3/6,0% Гп – 0/0% Ксв – 13/26,0% Кдв – 34/68,0% Разом – 50/100%
5.	Гесс Р. – 25 лютого 1934 «Клятва Адольфу Гітлеру» [19]	84/100%	18/21,4%	Ip – 8/ 44,4% Ex – 7/38,8% Ip/Ex – 3/16,6%	Гс – 6/33,3% Гп – 6/33,3% Ксв – 4/22,2% Кдв – 2/11,1% Разом – 18/100%
6.	Гросс В. – 7 серпень 1935 «Кров Святого» [23]	64/100%	26/40%	Ip – 19/ 73,1% Ex – 6/23,1% Ip/Ex – 1/ 3,8%	Гс – 7/26,9% Гп – 0/0% Ксв – 1/ 3,8% Кдв – 18/69,2% Разом – 26/100%
7.	Лей Р. – 31 березень 1939 «Євреї або з'язок...» [24]	185/100%	32/17,3%	Ip – 9/ 28,1% Ex – 22/68,7% Ip/Ex – 1/ 3,1%	Гс – 13/40,6% Гп – 5/15,6% Ксв – 0/ 0% Кдв – 14/43,7% Разом – 32/100%
8.	Шольц-Клинк Г. – січень 1936 «Бути німкою значить бути сильною» [25]	47/100%	23/48,9 %	Ip – 11/ 47,8% Ex – 11/47,8% Ip/Ex – 1/ 4,3%	Гс – 7/30,4% Гп – 0/0% Ксв – 0/ 0% Кдв – 16/69,6% Разом – 23/100%
9.	Штрейхер Ю. – 5 липня 1939 «Фюрер с народом, и народ с фюрером!» [26]	89/100%	8/9%	Ip – 1/12,5% Ex – 7/87,5% Ip/Ex – 0/ 0%	Гс – 3/37,5% Гп – 2/25,0% Ксв – 0/ 0% Кдв – 3/37,5% Разом – 8/100%
10.	Штрейхер Ю. – 27 апреля 1933 «Будущее знает только немцев!» [27]	58/100%	14/24,1%	Ip – 9/64,3% Ex – 4/28,5% Ip/Ex – 1/ 7,1%	Гс – 4/28,5% Гп – 3/21,4% Ксв – 2/14,3% Кдв – 5/35,7% Разом – 14/100%

Рис. 1 Показники кількості вжитих гіпотетичних соціальних і побутових імперативів у 10-ти текстах промов 8-ми керівників III Рейха (Гс + Гп)

Примітки:

Гітлер А. – тема промови «Звернення Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу» 22 червня 1941 [8];

Гітлер А. – тема промови «Промова Адольфа Гітлера на відкритті 3-ї кампанії зимової допомоги фронту в берлінському палаці “Шпортпаласт”» 03 жовтня 1941 року [14];

Геббельс Й. – тема промови «Різдво 1941» 06 січня 1941 [21];

Геринг Г. – тема промови «Націоналізм і соціалізм» 9 квітня 1933 [20];

Гесс Р. – тема промови «Клятва Адольфу Гітлеру» 25 лютого 1934 [19];

Гросс В. – тема промови «Кров Святого» 7 серпень 1935 [23];

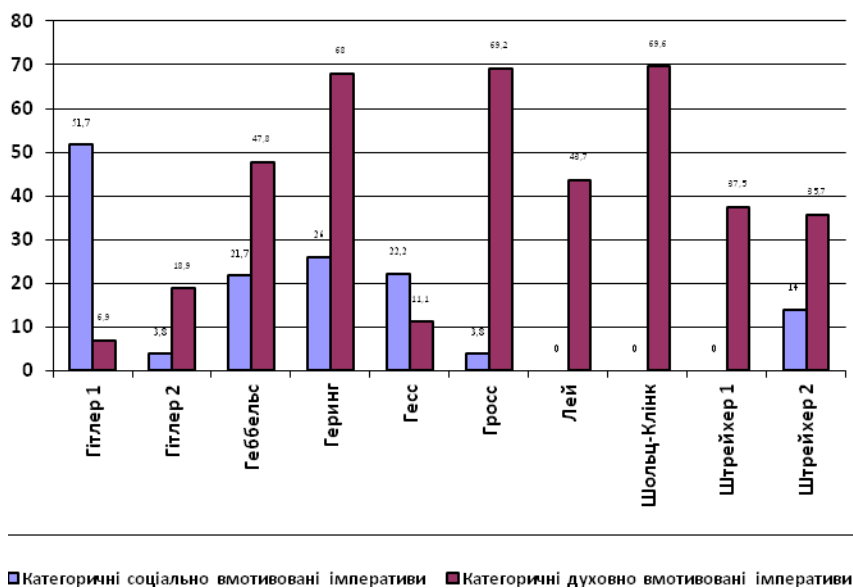
Лей Р. – тема промови «Євреї або зв'язок...» 31 березень 1939 [24];

Шольц-Клінк Г. – тема промови «Бути німкою значить бути сильною» січень 1936 [25];

Штрейхер Ю. – тема промови «Фюрер с народом, и народ с фюрером!» 5 липня 1939 [26];

Штрейхер Ю. – тема промови «Будущее знает только немцев!» 27 апреля 1933 [27].

Рис. 2 Показники кількості вжитих категоричних соціально вмотивованих і духовно вмотивованих імперативів у 10-ти текстах промов 8-ми керівників III Рейха (Ксв + Кдв)

Примітки:

Примітки:

Гітлер А. – тема промови «Звернення Адольфа Гітлера до німецького народу у зв'язку з початком війни проти Радянського Союзу» 22 червня 1941 [8];

Гітлер А. – тема промови «Промова Адольфа Гітлера на відкритті 3-ї кампанії зимової допомоги фронту в берлінському палаці “Шпортпаласт”» 03 жовтня 1941 року [14];

Геббельс Й. – тема промови «Різдво 1941» 06 січня 1941 [21];

Геринг Г. – тема промови «Націоналізм і соціалізм» 9 квітня 1933 [20];

Гесс Р. – тема промови «Клятва Адольфу Гітлеру» 25 лютого 1934 [19];

Гросс В. – тема промови «Кров Святого» 7 серпень 1935 [23];

Лей Р. – тема промови «Євреї або зв'язок...» 31 березень 1939 [24];

Шольц-Клінк Г. – тема промови «Бути німкою значить бути сильною» січень 1936 [25];

Штрейхер Ю. – тема промови «Фюрер с народом, и народ с фюрером!» 5 липня 1939 [26];

Штрейхер Ю. – тема промови «Будущее знает только немцев!» 27 апреля 1933 [27].

РОЗДІЛ 3
ГАЗЕТИ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»:
КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ
(із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року)

Проблема, яку ми вивчаємо, полягає у тому, що донині невідомий перелік специфічних комунікаційних технологій соціального інжинірингу, що використовувався в газетах Рейхскомісаріату «Україна» у період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року.

Об'єктом дослідження ми обрали соціальний інжиніринг у газетах Рейхскомісаріату «Україна» (з 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року), *предметом* – комунікаційні технології соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна» (з 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року).

Метою дослідження ми визначили виокремлення, опис і класифікацію комунікаційних технологій соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна» у період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року).

Методологія дослідження

Для досягнення мети ми звернулися до таких чотирьох груп методів наукового пізнання:

- 4) загальні (діалектичний метод);
- 5) загальнонаукові методи (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія та класифікація);
- 6) методи теоретичного дослідження (статистичні методи);
- 7) методи емпіричного дослідження (спостереження, опис та вимірювання).

Методика вивчення передбачала такі дослідницькі процедури:

1) аналіз джерел, що свідчать про адміністративно-господарський устрій Рейхскомісаріату «Україна» у період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року;

2) встановлення конкретного переліку й назв газетних видань (із вказуванням міст їхнього видання);

3) здійснення контент-аналізу за одиницями «слово» й «тема» для встановлення й виокремлення комунікаційних технологій соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна», що виходили у період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року);

4) опис та класифікація виявлених технологій згідно з концепцією етапів реалізації соціального інжинірингу, запропонованою О. Холодом (2014) [11; 13].

Критерії пошуку комунікаційних технологій соціального інжинірингу в пресі Рейхскомісаріату «Україна» в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року). Оскільки соціальний інжиніринг передбачає три основних етапи (перший етап – ідентифікація моделей соціальних дії, взаємодії та відносин; другий етап – на базі ідентифікованих моделей формування нових моделей; третій етап – верифікація, або практична перевірка, нових моделей), ми *передбачили*, що на кожному етапі будуть задіяні характерні комунікаційні технології. Згідно з такою концепцією гіпотетично ми передбачаємо дію конкретних технологій у друкованих ЗМІ (газетах), що виходили на гроші окупантів на території Рейхскомісаріату в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року.

Отже, під час здійснення соціального інжинірингу *на першому етапі ідентифікації* існуючих моделей соціальних дії, взаємодії та відносин можливі такі комунікаційні технології в газетах:

1) декларація невербальних (у вигляді гербів, малюнків) і вербальних символів (у словах та ідіомах з орієнтацією на національно-етнічні ознаки);

2) розміщення на шпальтах газет світлин із певних знакових для нового устрою подій (фотографії рукостискання Гітлера й Бормана, Гітлера й Геббельса та таке інше);

3) розміщення на шпальтах газет карикатур, спрямованих проти союзу Великої Британії та США із СРСР;

4) зведені дані про перебіг боїв (про втрати «советських» ворожих сил, про перемоги непереможної Німецької Армії на фронтах Північної Африки, на Далекому та Близькому Сході, у Південній Європі тощо);

5) оголошення підприємців про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування тощо.

Під час другого етапу здійснення соціального інжинірингу (на базі ідентифікованих моделей формування нових моделей) ми передбачаємо реалізацію таких комунікаційних технологій у газетах, що видавалися на гроші окупантів:

1) публікація журналістських матеріалів у формі розповідей земляків-українців про переваги нового німецького державного устрою, про пільги тим, хто готовий служити новому порядку Великої Німеччини;

2) публікація оголошень про працевлаштування бажаючих служити новому європейському німецькому порядку;

3) публікація журналістських матеріалів (у формі оповідань, оповідей, нарисів, есе) про високі культурні досягнення німецького народу;

4) публікація звітів та репортажів про партійні, господарські та творчі форуми (з'їзди, наради) й текстів виступів відомих вождів-пропагандистів і керівників німецького нового порядку – А. Гітлера, Й. Геббельса, Е. Коха, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера тощо.

Під час третього етапу (верифікації, або практичної перевірки, нових моделей) соціального інжинірингу були активізовані такі комунікаційні технології в газетах:

1) розповідь про те, які наслідки настали після певної дії (наприклад, після переселення українців до Німеччини);

2) інформаційні повідомлення про те, що перемовини завершилися підписанням угоди про співпрацю (наприклад, про співпрацю Німеччини і Японії, Німеччини й Румунії та т. ін.).

Результати й обговорення

Виконуючи першу процедуру методики дослідження (аналіз джерел, що свідчать про адміністративно-господарський устрій Рейхскомісаріату «Україна» в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року), ми встановили, що за даними попередніх досліджень [1–2; 4–10; 15–17] на території Рейхскомісаріату «Україна» (частина окупованої території УРСР) із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року діяли 6 генеральних округів, а саме: Волинь/Поділля (центр у м. Рівне); Житомир, Київ, Миколаїв, Дніпропетровськ і частина Таврії/Криму (центр у м. Мелітополь). У зазначений період на території згаданих шести округів видавалися на гроші окупантів 34 газети (10 газет видавалися 1941 року і 24 газети – 1942 року).

1941 року видавалися 10 таких газет:

- 11) «Голос Волині» (місто видання – Житомир);
- 12) «Дзвін» (місто видання – Біла Церква);
- 13) «Дзвін» (місто видання – Кривий Ріг);
- 14) «Дніпропетровська газета» (місто видання – Дніпропетровськ);
- 15) «Звільнена Україна» (м. Богуслав Дніпропетровської області);
- 16) «Нове українське слово» (м. Київ);
- 17) «Останні вісті» (м. Київ);
- 18) «Українська думка» (м. Миколаїв);
- 19) «Українське життя» (м. Бориспіль Київської області);
- 20) «Українське слово» (м. Житомир);

1942 року видавалися 24 таких газети:

- 25) «Васильківські вісті» (м. Васильків Київської області);

- 26) «Відродження» (м. Тараща Київської області);
- 27) «Вісті» (м. Рівне);
- 28) «Волинь. Український часопис» (м. Рівне);
- 29) «Голос Волині» (м. Житомир);
- 30) «Голос Сарненщини» (м. Сарни Рівненської області);
- 31) «Дніпропетровська газета» (м. Дніпропетровськ);
- 32) «Звягельське слово» (м. Звягель, нині – м. Новоград-Волинський Житомирської області);
- 33) «Іванківські вісті» (м. Іванків Київської області);
- 34) «Ковельські вісті» (м. Ковель Волинської області);
- 35) «Козятинська газета» (м. Козятин Волинської області);
- 36) «Костопільські вісті» (м. Костопіль Рівненської області);
- 37) «Наше слово» (м. Береста Рівненської області);
- 38) «Наші вісті» (м. Любомль Волинської області);
- 39) «Нове українське слово» (м. Київ);
- 40) «Переяславські вісті» (м. Переяслав Київської області);
- 41) «Последние новости» (м. Київ);
- 42) «Ружинський вісник» (м. Ружин Житомирської області);
- 43) «Українець» (м. Павлоград Дніпропетровської області);
- 44) «Українська думка» (м. Миколаїв);
- 45) «Українське життя» (м. Бориспіль Київської області);
- 46) «Український голос» (м. Луцьк);
- 47) «Український хлібороб» (м. Київ);
- 48) «Український хлібороб» (м. Рівне).

Виконуючи третю дослідницьку процедуру, ми здійснили контент-аналіз за одиницями «слово» й «тема» для встановлення й виокремлення комунікаційних технологій соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна», що виходили в період із 1 вересня 1941 року до

17 липня 1942 року) (результати див. у табл. 1–6 та у діаграмах 1–4 у Додатках А–М).

Показники табл. 1, у якій ми відбили діапазон і частотність застосування в газетах РКУ комунікаційних технологій соціального інжинірингу на трьох етапах: *ідентифікації (Id)*, *моделювання (Mod)*, *верифікації (Ver)* і в «ланцюжках»: «Id + Mod»; «Id + Mod + Ver»; «Id + Ver»; «Mod + Ver», дозволив зафіксувати перелічені далі особливості.

1. Найвищий показник (56%) відповідає застосуванню комунікаційних технологій (далі – КТ) на етапі «ідентифікація». Якісне наповнення таких ідентифікаційних технологій у пресі Рейхскомісаріату «Україна» (далі – РКУ) в період із 1.09.1941 року до 17.07.1942 року має типові КТ, до яких слід віднести:

- 1) інформаційні повідомлення про події в країні та у світі (55,9%);
- 2) інші нечастотні технології (18,9%).

3) оголошення (про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування; про недійсність загублених документів, про смерть мешканців міста, села, селища; про інше) – 10,1%.

2. Наступним за частотністю (31,1%) слід вважати показник, що характеризує вживання технологій, притаманних «дифузній зоні», який ми назвали «ланцюжок» «ідентифікація + моделювання». Комунікаційними технологіями такого «ланцюжка» є:

1) інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови про медичну допомогу населенню в майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготівлю палива на зиму, ремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ (49,5%);

2) статті, у яких автори аналізують минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства (23,8%);

3) оголошення, анонси вистав, кінофільмів (12,8%).

3. Нечастотними є КТ, що реалізують другий етап (моделювання) соціального інжинірингу в пресі РКУ зазначеного періоду. Їхній показник дорівнює 9% і презентований такими показниками частотності:

1) інформаційні повідомлення про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини (39,6%);

2) оголошення про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчох до поправи, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла й інше (23,8%);

3) «врізки», гасла, заклики, які закликають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії та інше; зазив їхати до Німеччини (15,8%).

4. Низькочастотні показники (2 % і менше) зафіксовані нами під час аналізу таких етапів і дифузних зон – «ланцюжків»:

1) «ідентифікація + моделювання + верифікація» (2%);

2) «ідентифікація + верифікація» (0,85%);

3) «верифікація» (0,85%);

4) «моделювання + верифікація» (0,14%).

Підсумовуючи аналіз особливостей, перелічених раніше, формулюємо висновки про те, що в пресі РКУ в період із 1.09.1941 року до 17.07.1942 року превалюють комунікаційні технології, які декларують ідентифікацію як перший етап соціального інжинірингу. Другий етап – моделювання реальності – майже в шість разів менше декларується комунікаційними технологіями, а третій етап – верифікація – зустрічається лише в поодиноких випадках. Занотоване означає, на наш погляд, те, що преса РКУ активно застосовує комунікаційні технології ідентифікації.

Разом із тим, варто зазначити, що майже кожна третя комунікаційна технологія преси РКУ декларує «дифузний стан» (пограничний), або стан,

при якому застосовуються як ідентифікаційні технології, так і комунікаційні технології моделювання реальності).

Подальший аналіз отриманих показників табл. 1–6 та діаграм 1–4 дозволив нам деталізувати попередні загальні висновки й фіксувати таку деталізацію в подальшому переліку особливостей.

Аналіз отриманих даних, інтерпретованих у табл. 1 (комунікаційні технології соціального інжинірингу на першому етапі – ідентифікації), дозволив зафіксувати особливості й сформулювати висновки.

На етапі ідентифікації в процесі соціального інжинірингу в пресі РКУ були застосовані такі 8 комунікаційних технологій:

- декларація невербальних символів (у вигляді гербів, малюнків) з орієнтацією на національно-етнічні ознаки;
- декларація вербальних символів (у гаслах) з орієнтацією на українські національно-етнічні ознаки;
- розміщення на шпальтах газет світлин про певні знакові для нового устрою події (фотографії рукостискання А. Гітлера й М. Бормана, А. Гітлера та Й. Геббельса й таке інше);
- розміщення на шпальтах газет карикатур (наприклад, спрямованих проти союзу Великої Британії та США із СРСР; проти Й. Сталіна, В. Черчилля чи Д. Рузвельта);
- зведені дані про перебіг боїв, звіти (про втрати «советських» ворожих сил, про перемоги непереможної Німецької Армії на фронтах Північної Африки, на Далекому й Близькому Сході, у Південній Європі тощо);
- оголошення (про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування; про недійсність загублених документів, про смерть мешканців міста, села, селища; про інше);
- інформаційні повідомлення про події в країні та у світі;
- інші нечастотні технології.

Найбільш частотною виявилася комунікаційна технологія «Інформаційні повідомлення про події в країні й у світі», що пояснюється тим, що об'єктом аналізу була преса (газети) як один із дієвіших на час війни 1941–1945 років видів ЗМІ. Саме газети як вид ЗМІ мають інформувати читачів про перебіг подій у суспільстві.

Найменш частотною була комунікаційна технологія «декларація невербальних символів (у вигляді гербів, малюнків) з орієнтацією на національно-етнічні ознаки». Останній факт пояснюється, на наш погляд, тим, що справжньою метою війни Німеччини проти СРСР (зокрема, України) була не підтримка української незалежної держави, а навпаки, створення умов, при яких прагнення українців мати власну незалежну державу було б нівельованим і зведеним нанівець. Саме тому комунікаційна технологія розміщення в газетах РКУ невербальних знаків національно-етнічної ідентифікації була низькочастотною.

Аналіз показників діапазону й частотності фіксації комунікаційних технологій другого етапу соціального інжинірингу – моделювання – в газетах РКУ в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року відбито у табл. 3 й діаграмі 2. Нами встановлено, що згаданий діапазон склали 8 таких КТ:

1) технологія 1 – «врізки», гасла, заклики, які зазивають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії та інше; зазив їхати до Німеччини;

2) технологія 2 – інформаційні повідомлення про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини;

3) технологія 3 – публікація журналістських матеріалів у формі розповідей земляків-українців про переваги нового німецького державного устрою, про пільги тим, хто готовий служити новому порядку Великої Німеччини;

4) технологія 4 – публікація оголошень про працевлаштування бажаючих служити новому європейському німецькому порядку; накази, постанови про «нові порядки» німців;

5) технологія 5 – публікація журналістських матеріалів (у формі оповідань, оповідей, нарисів, есе) про високі культурні досягнення німецького народу; про Україну як бастіон Європи; аналітичні статті про переваги й майбутнє Європи, Німеччини, України;

6) технологія 6 – публікація звітів і репортажів про партійні, господарські та творчі форуми (з'їзди, наради) й текстів виступів відомих вождів-пропагандистів і керівників німецького нового порядку – А. Гітлера, Й. Геббельса, Е. Коха, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера тощо;

7) технологія 7 – оголошення про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчох до поправки, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла й інше;

8) технологія 8 – світлини про життя українців у Німеччині на заробітках; про делегації українців до Німеччини.

Знову, як і під час аналізу частотності комунікаційних технологій етапу ідентифікації, на етапі моделювання найчастотнішими КТ виявилися три такі: «інформаційні повідомлення про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини» (39,6%); «оголошення про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчох до поправки, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла та інше» (23,8%); ««врізки», гасла, заклики, які зазивають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії й інше; зазив їхати до Німеччини» (15,8%). Тенденція активного застосування КТ у газетах РКУ є типовою, на наш погляд, для преси: інформаційні повідомлення, оголошення та врізки, гасла, заклики, що характеризувало не лише фашистську пресу

періоду першого року Великої Вітчизняної Війни, але й період довоєнний, коли в Україні (УРСР) панувала преса тоталітарного режиму.

Під час аналізу отриманих даних і їхньої інтерпретації ми відстежили явище «дифузії» (злиття в одному тексті ознак КТ двох–трьох етапів соціального інжинірингу). Виявлене явище в робочому порядку ми назвали «ланцюжки» й зафіксували такі їхні варіанти:

- 1) «ідентифікація + моделювання», або «Ід + Мод»;
- 2) «моделювання + верифікація», або «Мод + Вер»;
- 3) «ідентифікація + моделювання + верифікація», або «Ід + Мод + Вер».

Показники діапазону й частотності застосування в газетах РКУ комунікаційних технологій соціального інжинірингу з ознаками першого етапу ідентифікації (Ід.) і другого етапу моделювання (Мод.), або «ланцюжку» «Ід + Мод» зафіксовано нами в табл. 4 та діаграмі 3. Аналіз таблиці й діаграми дозволив зафіксувати 8 таких КТ:

- 1) технологія 1 – друк світлин, на яких зображено будівництво об'єктів і подано підписи про те, як швидко й гарно це роблять німецькі війська;
- 2) технологія 2 – друк карикатури, на якій зображена теперішня дія, спрямована на майбутній результат;
- 3) технологія 3 – інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови про медичну допомогу населенню в майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготівлю палива на зиму, відремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ;
- 4) технологія 4 – накази, розпорядження, приписи, що стосуються «нового порядку» в українських селах, містечках і містах;
- 5) технологія 5 – статті, у яких автори аналізують минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства;
- 6) технологія 6 – друк художніх творів (нарисів, віршів, оповідань, спогадів, історичних матеріалів, гуморесок, анекдотів), у яких автори через аналіз сьогодення пропонують моделі поведінки людей у певних ситуаціях;

7) технологія 7 – оголошення, анонси вистав, кінофільмів;

8) технологія 8 – врізка-цитата, заклик, гасло, звернення.

Найчастотнішою слід визнати КТ «Інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови про медичну допомогу населенню в майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготівлю палива на зиму, ремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ» (49,5%);

Другою за частотністю стала КТ «Статті, у яких автори аналізують минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства» (23,8%);

Третьою за частотністю необхідно визнати традиційну (для газет) КТ під назвою «Оголошення, анонси вистав, кінофільмів» (12,8%).

Отже, вживання в пресі (газетах) РКУ в період від 1.09.1941 року до 17.07.1942 року «дифузних» КТ показало збереження загальної тенденції створення газетного матеріалу й подавання в ньому інформації. Винятком у КТ «ланцюжку» ми вважаємо лише КТ «Статті, у яких автори аналізують минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства». Зазначений факт можемо пояснити прагненням німецького військово-цивільного командування РКУ не лише повідомити українцям окупованої країни ситуацію, а ще й піддати аналізу ситуацію, вмотивувати власні агресивні дії.

У табл. 6 та діаграмі 4 ми відбили діапазон і частотність застосування в газетах РКУ комунікаційних технологій соціального інжинірингу із сумарними, «дифузними», ознаками першого етапу ідентифікації (Ід), другого етапу моделювання (Мод) і третього етапу верифікації (Вер). Аналіз показників згаданих таблиці й діаграми дозволили нам зафіксувати декілька особливостей.

1. Найвищим (38%) був показник вживання КТ під назвою «Інформаційне повідомлення, звіти (з попередженням про відповідальність) про конкретні факти минулого з елементами аналізу (пошук причин і

наслідків) і констатацією наслідків запропонованих у суспільстві змін (про те, як при «Советах» погано було в колгоспах і про зміни, які запропонувало німецьке командування, внаслідок чого було скасовано податок на присадибну землю; звіт, із критичними зауваженнями, про результати перевірки сіл і містечок Головою Української Управи Бориспільського району пана Магеровського та його заступника)».

2. Другою за частотністю стала КТ «Аналітична стаття з констатацією упевненості в майбутніх наслідках (про орієнтацію А. Гітлера на сили власної німецької армії)» (23%).

3. Третьою була КТ, яка не підтверджувала загальну тенденцію преси (газет) РКУ в згаданий період, а саме – «Журналістські матеріали художньо-публіцистичних жанрів (нариси, замальовки, портрети), у яких автори сюжетів констатують певний факт, моделюють ситуацію й розповідають про застосування описаної моделі (вчинку) зображуваними героями» (15,3%).

Зазначимо, що до «рейтингу» частотних серед «дифузних» комунікаційних технологій соціального інжинірингу не потрапила КТ «Оголошення», яка фіксувалася майже на кожному етапі. Такий факт ми пояснюємо прагненням німецької сторони в процесі здійснення державного менеджменту РКУ не лише «звітуватися» про певну інформацію, а й змоделювати «новий порядок» і показати яким саме чином вдається дістатися бажаного устрою частини III Рейху на території окупованої України (УРСР).

Виконуючи четверте завдання, яке було визначено на початку дослідження, ми, здійснивши опис, переходимо до класифікації виявлених технологій згідно з концепцією етапів реалізації соціального інжинірингу, запропонованою нами раніше [11–14]. Згідно з концепцією О. Холода, в соціальному інжинірингу функціонують три етапи: ідентифікація, моделювання й верифікація. Кожному з перелічених етапів у пресі (газетах) РКУ в період від 1.09.1941 року до 17.07.1942 року притаманні комунікаційні технології двох груп і чотирьох «дифузних» підгруп.

Групи технологій

На етапі **ідентифікації** застосовувалися такі КТ:

- 1) декларація невербальних символів (у вигляді гербів, малюнків) з орієнтацією на національно-етнічні ознаки;
- 2) декларація вербальних символів (у гаслах) з орієнтацією на українські національно-етнічні ознаки;
- 3) розміщення на шпальтах газет світлин про певні знакові для нового устрою події (фотографії рукостискання А. Гітлера й М. Бормана, А. Гітлера та Й. Геббельса й таке інше);
- 4) розміщення на шпальтах газет карикатур (наприклад, спрямованих проти союзу Великої Британії та США із СРСР; проти Й. Сталіна, В. Черчилля чи Д. Рузвельта);
- 5) зведені дані про перебіг боїв, звіти (про втрати «совєтських» ворожих сил, про перемоги непереможної Німецької Армії на фронтах Північної Африки, на Далекому та Близькому Сході, у Південній Європі тощо);
- 6) оголошення (про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування; про недійсність загублених документів, про смерть мешканців міста, села, селища; про інше);
- 7) інформаційні повідомлення про події в країні та світі;
- 8) інші нечастотні технології.

На етапі **моделювання** вживалися такі КТ:

- 1) «врізки», гасла, заклики, які закликають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії й інше; зазив їхати до Німеччини;
- 2) інформаційні повідомлення про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини;

3) публікація журналістських матеріалів у формі розповідей земляків-українців про переваги нового німецького державного устрою, про пільги тим, хто готовий служити новому порядку Великої Німеччини;

4) публікація оголошень про працевлаштування бажаючих служити новому європейському німецькому порядку; накази, постанови про «нові порядки» німців;

5) публікація журналістських матеріалів (у формі оповідань, оповідей, нарисів, есе) про високі культурні досягнення німецького народу; про Україну як бастіон Європи; аналітичні статті про переваги й майбутнє Європи, Німеччини, України;

б) публікація звітів і репортажів про партійні, господарські та творчі форуми (з'їзди, наради) й текстів виступів відомих вождів-пропагандистів і керівників німецького нового порядку – А. Гітлера, Й. Геббельса, Е. Коха, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера тощо;

7) оголошення про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчох до поправи, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла й інше;

8) світлини про життя українців у Німеччині на заробітках; про делегації українців до Німеччини.

На етапі **верифікації** не було зафіксовано жодної комунікаційної технології.

«Дифузні» підгрупи технологій

Ланцюжок **«ідентифікація + моделювання»**, або «Ід + Мод», фіксувався в пресі (газетах) РКУ в період із 1.09.1941 року до 17.07.1942 року в такому переліку:

1) друк світлин, на яких зображено будівництво об'єктів і подано підписи про те, як швидко й гарно це роблять німецькі війська;

2) друк карикатури, на якій зображена теперішня дія, спрямована на майбутній результат;

3) інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови про медичну допомогу населенню в майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготівлю палива на зиму, відремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ;

4) накази, розпорядження, приписи, що стосуються «нового порядку» в українських селах, містечках і містах;

5) статті, у яких автори аналізують минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства;

6) друк художніх творів (нарисів, віршів, оповідань, спогадів, історичних матеріалів, гуморесок, анекдотів), у яких автори через аналіз сьогодення пропонують моделі поведінки людей у певних ситуаціях;

7) оголошення, анонси вистав, кінофільмів;

8) врізка-цитата, заклик, гасло, звернення.

«Ланцюжок» **«моделювання + верифікація»**, або «Мод + Вер» у період із 1.09.1941 року до 17.07.1942 року декларується лише однією комунікаційною технологією, а саме: «На фоні негативних спогадів про минуле й критики «советського», «жидівського-московського» режиму вип'ячування результатів життя в Німеччині».

Комунікаційних технологій у «ланцюжку» **«ідентифікація + моделювання + верифікація»**, або «Ід + Мод + Вер» було зафіксовано 6, а саме:

1) інформаційне повідомлення, звіти (з попередженням про відповідальність) про конкретні факти минулого з елементами аналізу (пошук причин і наслідків) та констатацією наслідків запропонованих у суспільстві змін (про те, як при «Советах» погано було в колгоспах і про зміни, які запропонувало німецьке командування, внаслідок чого було скасовано податок на присадибну землю; звіт, із критичними зауваженнями, про результати перевірки сіл і містечок Головою Української Управи Бориспільського району пана Магеровського та його заступника);

2) лист остарбайтера + світлина про те, як гарно живеться тим, хто виїхав до Німеччини на працю;

3) аналітична стаття з констатацією впевненості в майбутніх наслідках (про орієнтацію А. Гітлера на сили власної німецької армії);

4) портретно-іміджеві нотатки (про Черчілля-письменника, який суперечить сам собі в характеристиках Німеччини 1939 року й України 1931 року як джерело ресурсів для Європи);

5) інформаційне повідомлення-інструкція (про діяльність Червоного Хреста в розшуку рідних-полонених: про перелік документів, які необхідні для розшуку);

б) журналістські матеріали художньо-публіцистичних жанрів (нариси, замальовки, портрети), у яких автори сюжетів констатують певний факт, моделюють ситуацію й розповідають про застосування описаної моделі (вчинку) зображуваними героями.

ВИСНОВКИ

На початку дослідження була сформульована мета: виокремити, описати й класифікувати комунікаційні технології соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна» в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року). Поставлена мета була досягнута повною мірою.

Для реалізації мети були визначені 4 процедури. Кожна процедура дала можливість констатувати конкретні висновки.

Згідно з першою дослідницькою процедурою ми здійснили аналіз джерел, що свідчать про адміністративно-господарський устрій Рейхскомісаріату «Україна» і період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року й встановили, що в аналізований період у РКУ діяли 6 генеральних округів (Волинь/Поділля (центр у м. Рівне); Житомир, Київ, Миколаїв, Дніпропетровськ і частина Таврії/Криму, із центром у м. Мелітополь). Також було встановлено, що в згаданий період на території шести округів за гроші

фашистів видавалися 34 газети (10 газет видавалися 1941 року і 24 газети – 1942 року).

Виконуючи другу процедуру, ми встановили конкретний перелік, назви й місце видання газет.

За третьою дослідницькою процедурою ми здійснили контент-аналіз текстів журналістських матеріалів за одиницями «слово» й «тема», що дало можливість ідентифікувати комунікаційні технології соціального інжинірингу, які застосовувалися в газетах Рейхскомісаріату «Україна», що виходили в період із 1 вересня 1941 року до 17 липня 1942 року).

Четверта дослідницька процедура дала можливість описати, ілюструвати й класифікувати ідентифіковані комунікаційні технології згідно з концепцією етапів реалізації соціального інжинірингу, запропонованою нами 2014 року.

Враховуючи результати, сформульовані за наслідками здійснення чотирьох дослідницьких процедур, ми дійшли загальних висновків про те, що:

1) найактивніше в газетах РКУ першого року його існування застосовувалися технології першого етапу соціального інжинірингу;

2) досить активно автори журналістських матеріалів зверталися до комунікаційних технологій, які декларували «дифузний» характер злиття двох етапів соціального інжинірингу, а саме – ідентифікації та моделювання;

3) досить неактивно (лише у 9% випадків) журналісти профашистських газет РКУ зверталися до комунікаційних технологій етапу моделювання реальності.

Перелічені висновки наштовхнули нас на думку (передбачення) про те, що автори-українці журналістських матеріалів, що дописували в редакції газет, фінансованих РКУ, по-перше, не прагнули цілеспрямовано моделювати майбутню реальність «нового порядку» «Великонімеччини», по-друге, не мали достатніх журналістських підготовки й досвіду для реалізації гебельсово-гітлерівських задумів. Об'єктивним ми вважаємо передбачення й

про те, що серед дописувачів-авторів журналістських матеріалів газет РКУ діяли підпільники «советів». У будь-якому випадку перевіркою висунутих робочих гіпотез варто зайнятися в перспективі подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бойко Ю. "Українське слово" у 1941 році // Бойко Ю. Вибране. — Гейдельберг, 1990. — Т. 4. — С. 276–288.
2. Гитлер А. Приказ Гитлера о передаче всей полноты власти на оккупированной территории командующим войсками вермахта // Преступные цели – преступные средства. — М., 1963. — С. 47–48.
3. Декрет Гітлера про створення Рейхскомісаріату Україна (20 серпня 1941 р.) Відпис до РК. 12251 В II (оригінал в актах) // Війна 55; також див.: [Електронне видання]. — Електронний ресурс: <http://textbooks.net.ua/content/view/1116/17/> (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.
4. Дистрикт [Електронне видання]. — Електронний ресурс: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дистрикт> (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.
5. Косик В. М. Україна в Другій світовій війні у документах / В. М. Косик // Зб. німецьких архівних матеріалів. — Л., 1998. — Т. 2. — С. 247–248 (нім.), 240–241 (укр. мова).
6. Мальчевський І. Українська преса під німецькою окупацією / І. Мальчевський // На зов Києва: Український націоналізм у II світовій війні: зб. статей, спогадів і документів. — Торонто; Нью-Йорк: Новий шлях, 1985. — С. 291–295. — (подано список, що складається зі 102 газет).
7. Рейхскомісаріат Україна [Електронне видання]. — Електронний ресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/Рейхскомісаріат_Україна (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.

8. Рекотов П. (а) Органи управління в Україні під час фашистської окупації // Пам'ять століть. — 1997. — № 5. — С. 121.
9. Рекотов П. (б) Адміністративний, судовий та поліцейський апарат Рейхскомісаріату Україна (1941–1944 рр.) // Нова політика. — 1997. — № 3. — С 51–56.
10. Стафийчук И. П. Комсомол Украины в партизанском движении 1941–1944 гг.: (Политработа среди населения оккупированных районов). — М.: Мысль, 1968. — С. 26 ("На Украине на средства оккупантов издано около 150 газет и других периодических изданий в преобладающем большинстве на украинском языке").
11. Холод О. М. Соціальний інжиніринг і соціальні комунікації: порівняльний аналіз / О. М. Холод [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://познавательный.рф/all/soc-alnii-nzhin-ring-soc-aln-komun-kac-por-vnjalnii-anal-z.html> (дата звернення: 5.06.2015). — Назва з екрану.
12. Холод О.М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. / Холод О.М. — Львів : ПАІС, 2011. — С. 35.
13. Холод О.М. Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / Холод О.М. // Світ соціальних комунікацій. — 2012. — Т. 8. — С. 7–12.
14. Холод О.М. Соціальні комунікації як поняття в науковій галузі «соціальні комунікації» / О. М. Холод [Електронний ресурс]. — Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe? (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.
15. Черняков Б. І. Періодична преса на окупованій території України / Б. І. Черняков // Наукові записки Інституту журналістики [Електронне видання]. — Електронний ресурс: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article> &article =1648 (дата звернення: 4.06.2015). — Назва з екрану.

16. Черняков Б. І. Окупаційна преса Рейхскомісаріату Україна / Б. І. Черняков // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника. — Л., 2003. — С. 152–159.
17. Die Presse im Reichskornmissariat Ukraine // Держ. архів Рівненської обл. — Ф. Р-22, оп. 1. — Спр. 149. — Арк. 21–27.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Діапазон і частотність застосування в газетах РКУ
 комунікаційних технологій соціального інжинірингу
 на трьох етапах: ідентифікації (Ід), моделювання (Мод),
 верифікації (Вер) та
 в «ланцюжках»: Ід + Мод; Ід + Мод + Вер; Ід + Вер; Мод + Вер.

№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують етапи та «ланцюжки»						
			Ід	Мод	Вер	Ід+Мод	Ід+Мод+Вер	Ід+Вер	Мод+Вер
1.	Українець. – 6.06.42. – Ч. 24(34). – 1 с.	15/100%	8/53,2%	0%	0	7/46,8%	0	0	0
2.	Український голос. – 4.06.42. – Ч. 23(38). – 4 с.	40/100%	21/52,5%	13/32,5%	0	5/12,5%	0	0	1/2,5%
3.	Український голос. – 11.06.42. – Ч. 24(39). – 4 с.	57/100%	34/59,64%	14/24,56%	0	8/14,3%	0	1/1,75%	0
4.	Український голос. – 18.06.42. – Ч. 25(40). – 4 с.	46/100%	28/60,86%	7/15,21%	0	11/23,91 %	0	0	0
5.	Вісті для українських селян. – 8.07.42. – Ч. 2. – 1 с.	19/100%	3/15,78%	3/15,78%	0	11/57,89 %	2/10,52%	0	0
6.	Останні вісті. – 17.11.41. – № 1. – 6 с.	56/100%	28/50%	3/5,35%	0	22/39,28 %	3/5,35%	0	0
7.	Останні вісті. – 24.11.41. – № 2. – 6 с.	51/100%	22/43,13%	7/13,72%	0	21/41,17 %	1/1,96%	0	0
8.	Українське життя. – 21.10.41. – Ч. 1. – 2 с.	13/100%	4/30,76%	4/30,76%	0	4/30,76%	1/7,69%	0	0
9.	Українське життя. – 23.10.41. – Ч. 2. – 2 с.	12/100%	3/25%	0	0	7/58,33%	2/16,66%	0	0
10.	Українське життя. – 26.10.41. – Ч. 3. – 2 с.	14/100%	7/50%	4/28,57%	0	3/21,42%	0	0	0
11.	Волинь. – 1.09.41. – Ч. 1. – 4 с.	54/100%	23/42,59%	0	0	29/53,7%	1/1,85%	1/1,85%	0
12.	Волинь. – 19.10.41. – Ч. 8. – 4 с.	43/100%	31/79,1%	2/4,65%	0	10/23,25 %	0	0	0
13.	Звягельське	16/100%	3/18,75%	0	0	13/81,25	0	0	0

	слово. – 13.06.42. – № 29. – 2 с.					%			
14.			Ід	Мод	Вер	Ід+Мод	Ід+Мод+Вер	Ід+Вер	Мод+Вер
15.	Наше слово. – 5.07.42. – Ч. 14. – 4 с.	46/100%	21/45,65%	0	0	21/45,65%	3/6,52%	1/2,17%	0
16.	Наші вісті. – 31.05.42. – Ч. 21. – 4 с.	35/100%	24/68,57%	0	0	11/68,57 %	0	0	0
17.	Голос Волині. – 23.11.41. – Ч. 13. – 4 с.	10/100%	8/80%	0	0	2/20%	0	0	0
18.	Голос Волині. – 30.11.41. – Ч. 15. – 4 с.	4/100%	2/50%	0	0	2/50%	0	0	0
19.	Голос Волині. – 04.12.41. – Ч. 16. – 4 с.	10/100%	4/40%	2/80%	0	4/40%	0	0	0
20.	Голос Волині. – 7.12.41. – Ч. 16. – 4 с.	27/100%	24/88,88%	0	0	3/11,11%	0	0	0
21.	Голос Волині. – 11.12.41. – Ч. 18. – 4 с.	12/100%	9/75%	0	0	3/25%	0	0	0
22.	Голос Волині. – 14.12.41. – Ч. 19. – 4 с.	9/100%	7/77,77%	0	0	2/22,22%	0	0	0
23.	Голос Волині. – 17.12.41. – Ч. 20. – 4 с.	8/100%	6/75%	0	0	2/25%	0	0	0
24.	Голос Волині. – 27.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	12/100%	12/100%	0	0	0	0	0	0
25.	Голос Волині. – 31.12.41. – Ч. 24. – 4 с.	6/100%	5/83,33%	0	0	1/16,66%	0	0	0
26.	Голос Волині. – 3.01.42. – Ч. 1(25). – 4 с.	12/100%	9/75%	0	0	2/16,66%	1/8,33%	0	0
27.	Голос Волині. – 7.01.42. – Ч. 2(26). – 4 с.	21/100%	12/57,14%	1/4,76%	0	5/23,8%	0	3/14,28 %	0
28.	Звільнена Україна. – 5.10.41. – № 13. – 2 с.	8/100%	6/75%	0	0	2/25%	0	0	0
29.	Звільнена Україна. – 2.10.41. – № 12. – 2 с.	2/100%	2/100%	0	0	0	0	0	0
30.	Звільнена Україна. – 22.10.41. – № 18. – 2 с.	9/100%	7/77,77%	0	0	2/22,22%	0	0	0
31.	Звільнена Україна. – 16.10.41. – № 16. – 2 с.	6/100%	5/83,33%	0	0	1/16,66%	0	0	0
32.	Українська думка. – 22.11.41. – Ч. 18. – 4 с.	4/100%	0	0	0	4/100%	0	0	0
33.	Українська думка. – 3.12.41. – Ч. 21. – 4 с.	4/100%	3/75%	1/25%	0	0	0	0	0
34.	Українська думка. – 10.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	1/100%	1/100%	0	0	0	0	0	0
35.	Нове Українське слово. –	2/100%	1/50%	0	0	1/50%	0	0	0

	14.12.41. – Ч. 1. – 4 с.								
36.	Нове Українське слово. – 16.12.41. – Ч. 2. – 4 с.	4/100%	2/50%	0	0	2/50%	0	0	0
37.	Нове Українське слово. – 17.12.41. – Ч. 3. – 4 с.	3/100%	2/66,6%	0	0	1/33,3%	0	0	0
38.	Нове Українське слово. – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.	1/100%	1/100%	0	0	0	0	0	0
39.	Нове Українське слово. – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	1/50%	1/50%	0	0	0	0	0
40.	Нове Українське слово. – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	1/100%	0	0	0	0	0
41.	Дніпропетров ська газета. – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	2/66,6%	0	0	1/33,33%	0	0	0
42.	УСЬОГО	700/100%	392/56%	63/9%	6/0,85%	218/31,14%	14/2%	6/0,85%	1/0,14%
43.			Ід	Мод	Вер	Ід+Мод	Ід+Мод+Вер	Ід+Вер	Мод+Вер

Примітки:

Ід. – ідентифікація;

Мод. – моделювання;

Вер. – верифікація;

Ід + Мод – ідентифікація + моделювання;

Ід + Мод + Вер – ідентифікація + моделювання + верифікація;

Ід + Вер – ідентифікація + верифікація;

Мод + Вер. – моделювання + верифікація.

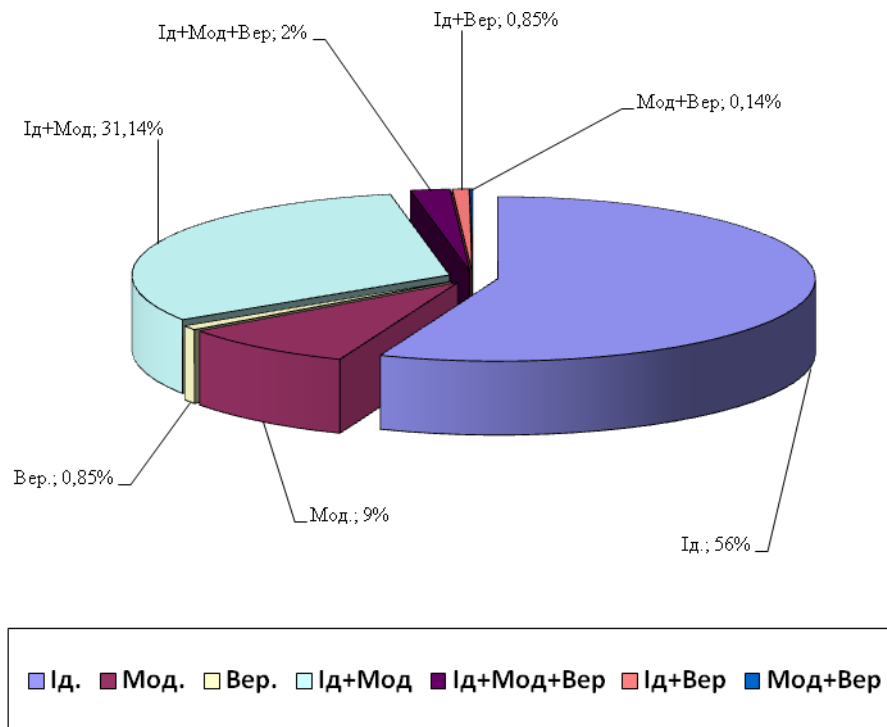
Додаток Б

Діаграма 1

Діапазон і частотність застосування в газетах РКУ
 комунікаційних технологій соціального інжинірингу
 на трьох етапах: ідентифікації (Ід), моделювання (Мод), верифікації (Вер)

та

в «ланцюжках»: Ід + Мод; Ід + Мод + Вер; Ід + Вер; Мод + Вер.

Додаток Б

Таблиця 2

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу
на першому етапі ідентифікації (Ід)

№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують етап ідентифікації	Код комунікаційної технології та частотність (кільк./%) її застосування							
				1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Українець. – 6.06.42. – Ч. 24(34). – 1 с.	15/100%	8/53,2% 8/100%	0	0	0	0	3/ 37,5%	2/ 25%	1/ 12,5%	2/ 25%
2.	Український голос. – 4.06.42. – Ч. 23(38). – 4 с.	40/100%	21/52,5% 21/100%	0	1/ 4,76%	1/ 4,76%	1/ 4,76%	2/ 9,52%	3/ 14,28%	10/ 47,61%	3/ 14,28%
3.	Український голос. – 11.06.42. – Ч. 24(39). – 4 с.	56/100%	34/60,71% 34/100%	0	0	1/ 2,94%	1/ 2,94%	2/ 5,88%	3/ 8,83%	25/ 73,52%	2/ 5,88%
4.	Український голос. – 18.06.42. – Ч. 25(40). – 4 с.	46/100%	28/60,86% 28/100%	0	0	3/ 10,71%	2/ 7,14%	3/ 10,71%	8/ 28,57%	9/ 32,14%	3/ 10,71%
5.	Вісті для українських селян. – 8.07.42. – Ч. 2. – 1 с.	19/100%	3/15,78% 3/100%	1/ 33,33%	0	0	0	0	0	0	2/ 66,66%
6.	Останні вісті. – 17.11.41. – № 1. – 6 с.	56/100%	28/50% 28/100%	0	0	0	2/ 7,14%	1/ 3,57%	1/ 3,57%	19/ 67,85%	5/ 17,85%
7.	Останні вісті. – 24.11.41. – № 2. – 6 с.	51/100%	22/43,13% 22/100%	0	0	0	1/ 4,54%	2/ 9,09%	0	15/ 68,18%	4/ 18,18%
8.	Українське життя. – 21.10.41. – Ч. 1. – 2 с.	13/100%	4/30,76% 4/100%	0	0	0	0	3/ 75%	0	0	1/ 25%
9.	Українське життя. – 23.10.41. – Ч. 2. – 2 с.	12/100%	3/25% 3/100%	0	0	0	0	3/ 100%	0	0	0
10.	Українське життя. – 26.10.41. – Ч. 3. – 2 с.	14/100%	7/50% 7/100%	0	0	0	0	3/ 42,85%	0	0	4/ 57,15%
11.	Волинь. – 1.09.41. – Ч. 1. – 4 с.	54/100%	23/42,59% 23/100%	0	0	1/ 4,34%	0	0	1/ 4,34%	19/ 82,6%	2/ 8,69%
12.	Волинь. – 19.10.41. – Ч. 8. – 4 с.	43/100%	31/79,1% 31/100%	0	0	1/ 3,22%	0	0	8/ 25,8%	14/ 45,16%	8/ 25,8%
13.	Звягельське слово. – 13.06.42. – № 29. – 2 с.	16/100%	3/18,75% 3/100%	0	0	0	0	3/ 100%	0	0	0
14.	Наше слово. – 5.07.42. – Ч. 14. – 4 с.	46/100%	25/54,34% 25/100%	0	0	0	0	3/ 12%	6/ 24%	14/ 56%	2/ 8%
15.	Наші вісті. –	35/100%	24/68,57%	0	0	2/ 5,71%	0	1/ 2,86%	0	16/ 45,71%	5/ 14,29%

	слово. – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.		1/100%							100%	
38.	Нове Українське слово. – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	1/50% 1/100%	0	0	0	0	0	0	1/100 %	0
39.	Нове Українське слово. – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
40.	Дніпропетровськ а газета. – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	2/66,6%	0	0	0	0	0	0	0	2/ 100%
41.	УСЬОГО	700/100%	386/55,14% 386/100%	1/ 0,25%	4/ 1,03%	13/ 3,36%	8/ 2,07%	32/ 8,29%	39/ 10,10%	216/ 55,95%	73/ 18,91%

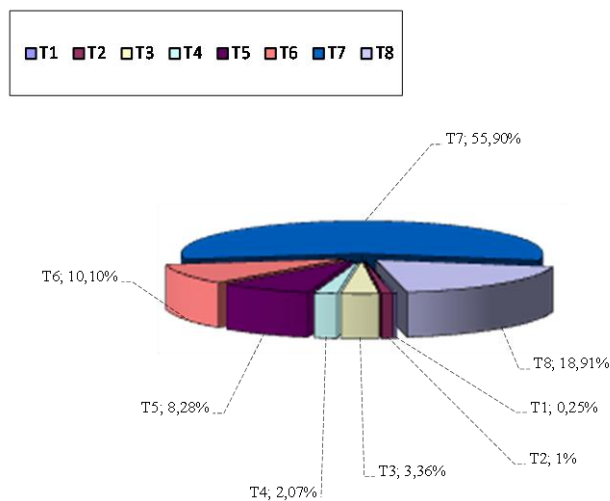
Примітки:

- 1) – декларація невербальних символів (у вигляді **гербів, малюнків**) з орієнтацією на національно-етнічні ознаки;
- 2) – декларація вербальних символів (у **гаслах**) з орієнтацією на українські національно-етнічні ознаки;
- 3) – розміщення на шпальтах газет **світлин** про певні знакові для нового устрою події (фотографії рукоштовпання А. Гітлера й М. Бормана, А. Гітлера і Й. Геббельса й таке інше);
- 4) – розміщення на шпальтах газет **карикатур** (наприклад, спрямованих проти союзу Великої Британії та США із СРСР; проти Й. Сталіна, В. Черчилля чи Д. Рузвельта);
- 5) – **зведені дані про перебіг боїв, звіти** (про втрати «совєтських» ворожих сил, про перемоги непереможної Німецької Армії на фронтах Північної Африки, на Далєкому й Близькому Сході, у Південній Європі тощо);
- 6) – **оголошення** (про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування; про невідєсність загублених документів, про смерть мешканців міста, села, селища; про інше);
- 7) – **інформаційні повідомлення** про події в країні й у світі;
- 8) – інші нечастотні технології.

Додаток В

Діаграма 1

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу
на першому етапі ідентифікації (Ід)

Примітки:

- T1 – Технологія 1 – декларація невербальних символів (у вигляді **гербів, малюнків**) з орієнтацією на національно-етнічні ознаки;
- T2 – Технологія 2 – декларація вербальних символів (у **гаслах**) з орієнтацією на українські національно-етнічні ознаки;
- T3 – Технологія 3 – розміщення на шпальтах газет **світлин** про певні знакові для нового устрою події (фотографії рукоштовкання А. Гітлера й М. Бормана, А. Гітлера і Й. Геббельса й таке інше);
- T4 – Технологія 4 – розміщення на шпальтах газет **карикатур** (наприклад, спрямованих проти союзу Великої Британії та США із СРСР; проти Й. Сталіна, В. Черчилля чи Д. Рузвельта);
- T5 – Технологія 5 – **зведені дані про перебіг боїв, звіти** (про втрати «советських» ворожих сил, про перемоги непереможної Німецької Армії на фронтах Північної Африки, на Далекому й Близькому Сході, у Південній Європі тощо);

T6 – Технологія 6 – **оголошення** (про виготовлення товарів загального вжитку, продуктів харчування; про недійсність загублених документів, про смерть мешканців міста, села, селища; про інше);

T7 – Технологія 7 – **інформаційні повідомлення** про події в країні й у світі;

T8 – Технологія 8 – інші нечастотні технології.

	31.12.41. – Ч. 24. – 4 с.											
25.	Голос Волині. – 3.01.42. – Ч. 1(25). – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
26.	Голос Волині. – 7.01.42. – Ч. 2(26). – 4 с.	21/100%	1/4,76%									
27.	Звільнена Україна. – 5.10.41. – № 13. – 2 с.	8/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
28.	Звільнена Україна. – 2.10.41. – № 12. – 2 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
29.	Звільнена Україна. – 22.10.41. – № 18. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30.	Звільнена Україна. – 16.10.41. – № 16. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
31.	Українська думка. – 22.11.41. – Ч. 18. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
32.	Українська думка. – 3.12.41. – Ч. 21. – 4 с.	4/100%	1/25%									
33.	Українська думка. – 10.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
34.	Нове Українське слово. – 14.12.41. – Ч. 1. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
35.	Нове Українське слово. – 16.12.41. – Ч. 2. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
36.	Нове Українське слово. – 17.12.41. – Ч. 3. – 4 с.	3/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
37.	Нове Українське слово. – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38.	Нове Українське слово. – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	1/50%									
39.	Нове Українське слово. – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
40.	Дніпропетровська газета. – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	1/33,33%									
41.	УСЬОГО	700/100%	63/9%	1/100%	1/100%	0	0	0	0	0	0	0
			63/100%	10/15,87%	25/39,68%	3/4,76%	6/9,52%	2/3,17%	0	15/23,8%	2/3,17%	
42.		Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують етап моделювання	1	2	3	4	5	6	7	8	

Примітки:

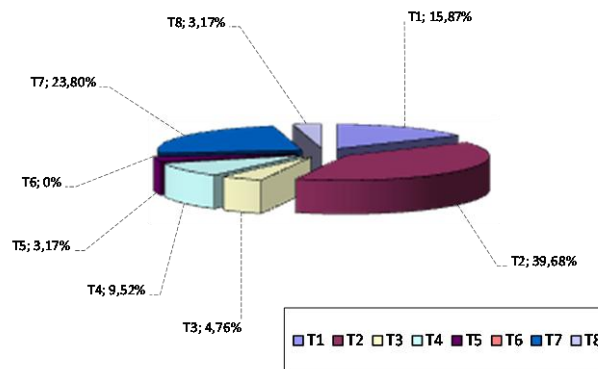
- 1 – «**врізки**», **гасла**, **заклики**, які закликають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії та інше; зазив їхати до Німеччини;
- 2 – **інформаційні повідомлення** про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини;
- 3 – публікація журналістських матеріалів у формі **розповідей земляків-українців** про переваги нового німецького державного устрою, про **пільги тим, хто готовий служити** новому порядку Великої Німеччини;
- 4 – публікація **оголошень** про працевлаштування бажаючих служити новому європейському німецькому порядку; **накази, постанови про «нові порядки»** німців;

- 5 – публікація журналістських матеріалів (у формі оповідань, оповідей, нарисів, есе) **про високі культурні** досягнення німецького народу; про Україну як бастіон Європи; аналітичні статті **про переваги** і майбутнє Європи, Німеччини, України;
- 6 – публікація **звітів та репортажів** про партійні, господарські та творчі форуми (з'їзди, наради) і **текстів виступів** відомих вождів-пропагандистів і керівників німецького нового порядку – А. Гітлера, Й. Геббельса, Е. Коха, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера тощо;
- 7 – **оголошення** про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчош до поправи, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла та інше;
- 8 – **світлини** про життя українців у Німеччині на заробітках; про делегації українців до Німеччини.

Додаток Д

Діаграма 2

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу
на другому етапі моделювання

Примітки:

- T1 – технологія 1 – **«врізки», гасла, заклики**, які закликають до збору врожаю, збору зимових речей для допомоги німецькій армії та інше; зазив їхати до Німеччини;
- T2 – технологія 2 – **інформаційні повідомлення** про відбудову шкіл, відновлення роботи шкіл, лікарень, міст; курси навчання, набір секретарок, вчителів, працівників на виробництво; угоди між державами, лояльними до Німеччини;
- T3 – технологія 3 – публікація журналістських матеріалів у формі **розповідей земляків-українців** про переваги нового німецького державного устрою, про **пільги тим, хто готовий служити** новому порядку Великої Німеччини;
- T4 – технологія 4 – публікація **оголошень** про працевлаштування бажаючих служити новому європейському німецькому порядку; **накази, постанови про «нові порядки»** німців;
- T5 – технологія 5 – публікація журналістських матеріалів (у формі оповідань, оповідей, нарисів, есе) **про високі культурні** досягнення німецького народу; про Україну як бастион Європи; аналітичні статті **про переваги** й майбутнє Європи, Німеччини, України;

- T6 – технологія 6 – публікація **звітів та репортажів** про партійні, господарські та творчі форуми (з'їзди, наради) і **текстів виступів** відомих вождів-пропагандистів та керівників німецького нового порядку – А. Гітлера, Й. Геббельса, Е. Коха, Р. Гесса, В. Гросса, Р. Лея, Г. Шольц-Клинк, Ю. Штрейхера тощо;
- T7 – технологія 7 – **оголошення** про пошук перекладачів, роботу Союзу пасічників, прийняття панчох до поправи, знайомство, послуги адвокатів, винаймання житла й інше;
- T8 – технологія 8 – **світлини** про житті українців у Німеччині на заробітках; про делегації українців до Німеччини.

Додаток Ж

Таблиця 4

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу з
ознаками першого етапу ідентифікації (Ід.)
та другого етапу моделювання (Мод.)

№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують послідовність 2-х етапів у «ланцюжку»: Ід+Мод	Код комунікаційної технології та частотність її застосування							
				1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Українець. – 6.06.42. – Ч. 24(34). – 4 с.	15/100%	7/47% 7/100%	1/ 14,28%	1/ 14,28%	4/ 57,14%	1/ 14,28%	0	0	0	0
2.	Український голос. – 4.06.42. – Ч. 23(38). – 4 с.	40/100%	5/12,5% 5/100%	0	1/ 20%	1/ 20%	0	2/ 40%	1/ 20%	0	0
3.	Український голос. – 11.06.42. – Ч. 24(39). – 4 с.	56/100%	7/14,28% 7/100%	0	0	5/ 71,42%	0	0	0	2/ 28,57%	0
4.	Український голос. – 18.06.42. – Ч. 25(40). – 4 с.	46/100%	11/23,91%	1/ 9,09%	0	9/ 81,81%	0	1/ 9,09%	0	0	0
5.	Вісті для українських селян. – 8.07.42. – Ч. 2. – 1 с.	18/100%	10/55,55% 10/100%	2/ 20%	0	3/ 30%	0	5/ 50%	0	0	0
6.	Останні вісті. – 17.11.41. – № 1. – 6 с.	56/100%	22/39,28% 22/100%	1/ 4,54%	0	16/ 72,72%	0	4/ 18,18%	0	1/ 4,54%	0
7.	Останні вісті. – 24.11.41. – № 2. – 6 с.	51/100%	21/41,17% 21/100%	0	0	11/ 52,38%	0	4/ 19,04%	3/ 14,28%	3/ 14,28%	0
8.	Українське життя. – 21.10.41. – Ч. 1. – 2 с.	13/100%	5/38,46% 5/100%	0	0	3/ 60%	0	1/ 20%	0	1/ 20%	0
9.	Українське життя. – 23.10.41. – Ч. 2. – 2 с.	12/100%	7/58,33% 7/100%	0	0	2/ 28,57%	2/ 28,57%	3/ 42,85%	0	0	0
10.	Українське життя. – 26.10.41. – Ч. 3. – 2 с.	14/100%	3/21,42%	0	0	0	0	3/ 100%	0	0	0
11.	Волинь. – 1.09.41. – Ч. 1. – 4 с.	54/100%	29/53,7% 29/100%	1/ 3,44%	0	12/ 41,37%	0	9/ 31,3%	0	6/ 20,68%	1/ 3,44%
12.	Волинь. – 19.10.41. – Ч. 8. – 4 с.	43/100%	10/23,25% 10/100%	0	0	2/ 20%	0	6/ 60%	1/ 10%	1/ 10%	0
13.	Звягельське слово. – 13.06.42. – № 29. – 2 с.	16/100%	13/81,25% 13/100%	0	0	1/ 7,69%	1/ 7,69%	0	0	11/ 84,61%	0
14.	Наше слово. – 5.07.42. – Ч. 14. – 4 с.	46/100%	21/45,65% 21/100%	1/ 4,76%	0	18/ 85,71%	0	1/ 4,76%	0	0	1/ 4,76%
15.	Наші вісті. – 31.05.42. – Ч. 21. – 4 с.	35/100%	11/31,42% 11/100%	0	0	7/ 63,63%	0	1/ 9,09%	0	1/ 9,09%	2/ 18,18%
16.	Голос Волині. – 23.11.41. – Ч. 13. – 4 с.	10/100%	2/20% 2/100%	0	0	1/ 50%	0	1/ 50%	0	0	0
17.	Голос Волині. – 30.11.41. – Ч. 15. – 4 с.	4/100%	2/50% 2/100%	0	0	1/ 50%	0	1/ 50%	0	0	0
18.	Голос Волині. – 04.12.41. – Ч. 16. – 4 с.	10/100%	4/40%	0	0	2/ 50%	1/ 25%	1/ 25%	0	0	0
19.	Голос Волині. –	27/100%	3/11,11%	0	0	2/ 50%	0	1/ 25%	0	0	0

	7.12.41. – Ч. 17. – 4 с.					66,66%		33,33 %			
20.	Голос Волині – 11.12.41. – Ч. 18. – 4 с.	12/100%	3/25%	0	0	1/33,33%	1/33,33 %	1/33,33 %	0	0	0
21.	Голос Волині – 14.12.41. – Ч. 19. – 4 с.	9/100%	2/22,22%	0	0	2/100%	0	0	0	0	0
22.	Голос Волині – 17.12.41. – Ч. 20. – 4 с.	8/100%	1/12,5% 1/100%	0	0	1/100%	0	0	0	0	0
23.	Голос Волині – 27.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
24.	Голос Волині – 31.12.41. – Ч. 24. – 4 с.	6/100%	1/16,66% 1/100%	0	0	1/100%	0	0	0	0	0
25.	Голос Волині – 3.01.42. – Ч. 1(25). – 4 с.	12/100%	2/16,66% 2/100%	0	0	0	0	2/100%	0	0	0
26.	Голос Волині – 7.01.42. – Ч. 2(26). – 4 с.	21/100%	5/23,88% 5/100%	0	0	1/20%	1/20%	1/20%	0	1/20%	1/20%
27.	Звільнена Україна – 5.10.41. – № 13. – 2 с.	8/100%	2/25%	0	0	0	1/50%	0	0	0	1/50%
28.	Звільнена Україна – 2.10.41. – № 12. – 2 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
29.	Звільнена Україна – 22.10.41. – № 18. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30.	Звільнена Україна – 16.10.41. – № 16. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
31.	Українська думка – 22.11.41. – Ч. 18. – 4 с.	4/100%	4/100% 4/100%	0	0	0	0	2/50%	1/25%	0	1/25%
32.	Українська думка – 3.12.41. – Ч. 21. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
33.	Українська думка – 10.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
34.	Нове Українське слово – 14.12.41. – Ч. 1. – 4 с.	2/100%	1/50% 1/100%	0	0	0	0	0	0	1/100%	0
35.	Нове Українське слово – 16.12.41. – Ч. 2. – 4 с.	4/100%	2/50% 2/100%	0	0	1/50%	0	1/50%	0	0	0
36.	Нове Українське слово – 17.12.41. – Ч. 3. – 4 с.	3/100%	1/33,33% 1/100%	0	0	1/100%	0	0	0	0	0
37.	Нове Українське слово – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38.	Нове Українське слово – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
39.	Нове Українське слово – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
40.	Дніпропетровська газета – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	1/33,33% 1/100%	0	0	0	0	1/100%	0	0	0
41.	УСЬОГО	700/100%	218/31,14% 218/100%	7/3,21%	2/0,91%	108/49,54%	8/3,66%	52/23,85 %	6/2,75%	28/12,84%	7/3,21%
42.		Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують послідовність 2-х етапів у «ланцюжку»: Ід+Мод								

Примітки:

T1 – технологія 1 – друк **світлин**, на яких зображено *будівництво об'єктів* і подано підписи про те, як *швидко і гарно це роблять німецькі війська*;

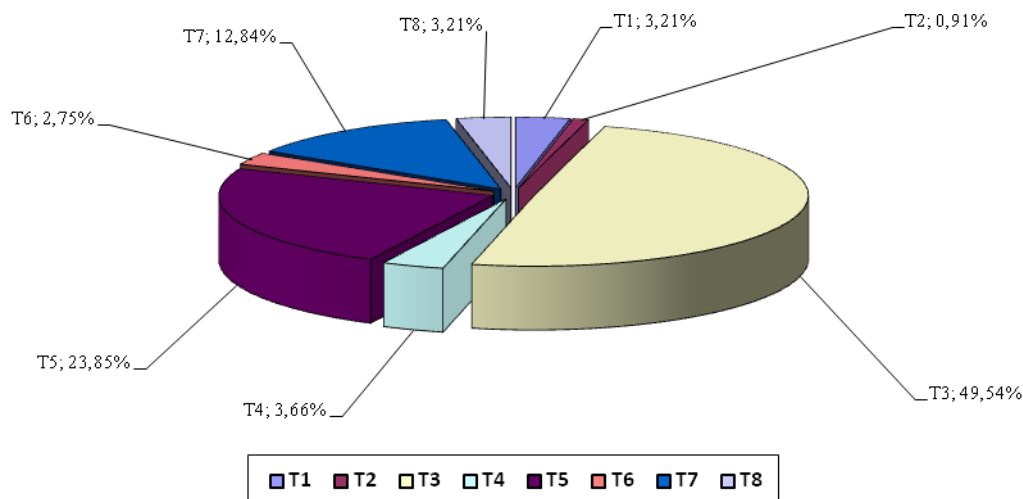
T2 – технологія 2 – друк **карикатури**, на якій зображена теперішня дія, спрямована на майбутній результат;

- T3 – технологія 3 – **інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови** про медичну допомогу населенню у майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготовлю палива на зиму, відремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ;
- T4 – технологія 4 – **накази, розпорядження, приписи**, що стосуються «нового порядку» в українських селах, містечках і містах;
- T5 – технологія 5 – **статті**, у яких автори **аналізують** минуле й пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства;
- T6 – технологія 6 – друк **художніх творів** (нарисів, віршів, оповідань, спогадів, історичних матеріалів, гуморесок, анекдотів), у яких автори через аналіз сьогодення пропонують моделі поведінки людей у певних ситуаціях;
- T7 – технологія 7 – **оголошення**, анонси вистав, кінофільмів;
- T8 – технологія 8 – **врізка-цитата**, заклик, гасло, звернення.

Додаток К

Діаграма 3

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу з
ознаками першого етапу ідентифікації (Ід.)
та другого етапу моделювання (Мод.)

Примітки:

- T1 – технологія 1 – друк **світлин**, на яких зображено *будівництво об'єктів* і подано підписи про те, як *швидко і гарно це роблять німецькі війська*;
- T2 – технологія 2 – друк **карикатури**, на якій зображена теперішня дія, спрямована на майбутній результат;
- T3 – технологія 3 – **інформаційні повідомлення, огляди, звіти, постанови** про медичну допомогу населенню у майбутньому, широку торгівлю на ринках, заготівлю палива на зиму, ремонтування пошкодженого більшовиками, роботу пленуму КМГ;
- T4 – технологія 4 – **накази, розпорядження, приписи**, що стосуються «нового порядку» в українських селах, містечках і містах;
- T5 – технологія 5 – **статті**, у яких автори **аналізують** минуле і пропонують нові моделі поведінки для покращення життя суспільства;

T6 – технологія 6 – друк **художніх творів** (нарисів, віршів, оповідань, спогадів, історичних матеріалів, гуморесок, анекдотів), у яких автори через аналіз сьогодення пропонують моделі поведінки людей у певних ситуаціях;

T7 – технологія 7 – **оголошення**, анонси вистав, кінофільмів;

T8 – технологія 8 – **врізка**-цитата, заклик, гасло, звернення.

Додаток К

Таблиця 5

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу з
ознаками 1) першого етапу ідентифікації (Ід.)
та третього етапу верифікації (Вер.);
2) другого етапу моделювання (Мод.)
та третього етапу верифікації (Вер.).

№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують послідовність 2-х етапів у «ланцюжку 1»: Ід+Мод, або у «ланцюжку 2»: Мод+Вер	Код комунікаційної технології та частотність її застосування				
				1	2	3	4	5
1.	Українець. – 6.06.42. – Ч. 24(34). – 4 с.	15/100%	0	0	0	0	0	0
2.	Український голос. – 4.06.42. – Ч. 23(38). – 4 с.	40/100%	Мод.+Вер. 1/1,5% 1/100%	1/100%	0	0	0	0
3.	Український голос. – 11.06.42. – Ч. 24(39). – 4 с.	56/100%	Ід.+Вер. 1/1,78% 1/100%	0	0	1/100%	0	0
4.	Український голос. – 18.06.42. – Ч. 25(40). – 4 с.	46/100%	0	0	0	0	0	0
5.	Вісті для українських селян. – 8.07.42. – Ч. 2. – 1 с.	18/100%	0	0	0	0	0	0
6.	Останні вісті. – 17.11.41. – № 1. – 6 с.	56/100%	0	0	0	0	0	0
7.	Останні вісті. – 24.11.41. – № 2. – 6 с.	51/100%	0	0	0	0	0	0
8.	Українське життя. – 21.10.41. – Ч. 1. – 2 с.	13/100%	0	0	0	0	0	0
9.	Українське життя. – 23.10.41. – Ч. 2. – 2 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0
10.	Українське життя. – 26.10.41. – Ч. 3. – 2 с.	14/100%	0	0	0	0	0	0
11.	Волинь. – 1.09.41. – Ч. 1. – 4 с.	54/100%	Ід.+Вер. 1/1,85%	0	0	0	0	0

			1/100%		1/100%			
12.	Волинь. – 19.10.41. – Ч. 8. – 4 с.	43/100%	0	0	0	0	0	0
13.	Звягельське слово. – 13.06.42. – № 29. – 2 с.	16/100%	0	0	0	0	0	0
14.	Наше слово. – 5.07.42. – Ч. 14. – 4 с.	46/100%	Ід.+Вер. 1/2,17%	0	0	0	1/100%	
15.	Наші вісті. – 31.05.42. – Ч. 21. – 4 с.	35/100%	0	0	0	0	0	0
16.	Голос Волині. – 23.11.41. – Ч. 13. – 4 с.	10/100%	0	0	0	0	0	0
17.	Голос Волині. – 30.11.41. – Ч. 15. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0
18.	Голос Волині. – 04.12.41. – Ч. 16. – 4 с.	10/100%	0	0	0	0	0	0
19.	Голос Волині. – 7.12.41. – Ч. 17. – 4 с.	27/100%	0	0	0	0	0	0
20.	Голос Волині. – 11.12.41. – Ч. 18. – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0
21.	Голос Волині. – 14.12.41. – Ч. 19. – 4 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0
22.	Голос Волині. – 17.12.41. – Ч. 20. – 4 с.	8/100%	0	0	0	0	0	0
23.	Голос Волині. – 27.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0
24.	Голос Волині. – 31.12.41. – Ч. 24. – 4 с.	6/100%	0	0	0	0	0	0
25.	Голос Волині. – 3.01.42. – Ч. 1(25). – 4 с.	12/100%	Ід.+Вер. 1/8,33%					
26.	Голос Волині. – 7.01.42. – Ч. 2(26). – 4 с.	21/100%	Ід.+Вер. 3/14,28%					
27.	Звільнена Україна. – 5.10.41. – № 13. – 2 с.	8/100%	0	0	0	0	0	0
28.	Звільнена Україна. – 2.10.41. – № 12. – 2 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0
29.	Звільнена Україна. – 22.10.41. – № 18. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0
30.	Звільнена Україна. – 16.10.41. – № 16. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0
31.	Українська думка. – 22.11.41. – Ч. 18. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0
32.	Українська думка. – 3.12.41. – Ч. 21. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0
33.	Українська думка. – 10.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0

34.	Нове Українське слово. – 14.12.41. – Ч. 1. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0
35.	Нове Українське слово. – 16.12.41. – Ч. 2. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0
36.	Нове Українське слово. – 17.12.41. – Ч. 3. – 4 с.	3/100%	0	0	0	0	0	0
37.	Нове Українське слово. – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0
38.	Нове Українське слово. – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0
39.	Нове Українське слово. – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0
40.	Дніпропетровська газета. – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	0	0	0	0	0	0
41.	УСЬОГО	700/100%	Мод.+Вер. 1/100%	1/ 100%	0	0	0	0
42.			Ід.+Вер. 5/100/	0	1/ 20%	3/ 60%	1/ 20%	0

Примітки:

- T1 – технологія 1 – на фоні негативних **спогадів про минуле і критики «советського», «жидівського-московського»** режиму **вип'ячування результатів життя у Німеччині**;
- T2 – технологія 2 – **інформаційно-аналітичні публікації про зміни** в суспільстві, які фіксуються після приходу в СРСР німецької «непереможної» армії;
- T3 – технологія 3 – **оголошення про наслідки вже здійсненої дії** (про те, що газета не видає щомісячні відривні календарі; **розширені замітки та інформаційні повідомлення** про позитивну реакцію місцевих мешканців-укранців на заклик німецького командування збирати теплі речі для зимової воєнної кампанії «визволителів»);
- T4 – технологія 4 – **інформаційне повідомлення** з елементами аналізу й передбачення причин і наслідків теперішніх подій (повідомлення про паніку англійських військ у Сирії та Палестині й висловлення автором матеріалу передбачення про поганий стан військ англійців);

Додаток Л

Таблиця 6

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу з
сумарними ознаками *першого етапу ідентифікації* (Ід.),
другого етапу моделювання (Мод.)
та *третього етапу верифікації* (Вер.).

№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують послідовність 3-х етапів у «ланцюжку»: Ід+Мод+Вер	Код комунікаційної технології та частотність її застосування					
				1	2	3	4	5	6
1.	Українець. – 6.06.42. – Ч. 24(34). – 4 с.	15/100%	0	0	0	0	0	0	0
2.	Український голос. – 4.06.42. – Ч. 23(38). – 4 с.	40/100%	0	0	0	0	0	0	0
3.	Український голос. – 11.06.42. – Ч. 24(39). – 4 с.	56/100%	0	0	0	0	0	0	0
4.	Український голос. – 18.06.42. – Ч. 25(40). – 4 с.	46/100%	0	0	0	0	0	0	0
5.	Вісті для українських селян. – 8.07.42. – Ч. 2. – 1 с.	18/100%	2/11,11% 2/100%	1/ 50%	1/ 50%	0	0	0	0
6.	Останні вісті. – 17.11.41. – № 1. – 6 с.	56/100%	3/5,35% 3/100%	0	0	2/ 66,66%	1/ 33,33%	0	0
7.	Останні вісті. – 24.11.41. – № 2. – 6 с.	51/100%	1/1,96% 1/100%	0	0	0	0	1/ 100%	0
8.	Українське життя. – 21.10.41. – Ч. 1. –	13/100%	1/7,69%	1/ 100%	0	0	0	0	0

	2 с.		1/100%						
9.	Українське життя. – 23.10.41. – Ч. 2. – 2 с.	12/100%	2/16,65%						
			2/100%	1/50%	0	0	0	0	1/50%
10.	Українське життя. – 26.10.41. – Ч. 3. – 2 с.	14/100%	0	0	0	0	0	0	0
11.	Волинь. – 1.09.41. – Ч. 1. – 4 с.	54/100%	1/1,85%						
			1/100%	1/100%	0	0	0	0	0
12.	Волинь. – 19.10.41. – Ч. 8. – 4 с.	43/100%	0	0	0	0	0	0	0
13.	Звягельське слово. – 13.06.42. – № 29. – 2 с.	16/100%	0	0	0	0	0	0	0
14.	Наше слово. – 5.07.42. – Ч. 14. – 4 с.	46/100%	3/6,52%						
			3/100%	1/ 33,33%	0	1/ 33,33%	0	0	1/ 33,33%
15.	Наші вісті. – 31.05.42. – Ч. 21. – 4 с.	35/100%	0	0	0	0	0	0	
16.	Голос Волині. – 23.11.41. – Ч. 13. – 4 с.	10/100%	0	0	0	0	0	0	0
17.	Голос Волині. – 30.11.41. – Ч. 15. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0
18.	Голос Волині. – 04.12.41. – Ч. 16. – 4 с.	10/100%	0	0	0	0	0	0	0
19.	Голос Волині. – 7.12.41. – Ч. 17. – 4 с.	27/100%	0	0	0	0	0	0	0
20.	Голос Волині. – 11.12.41. – Ч. 18. – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0	0
21.	Голос Волині. – 14.12.41. – Ч. 19. – 4 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0
22.	Голос Волині. – 17.12.41. – Ч. 20. – 4 с.	8/100%	0	0	0	0	0	0	0
23.	Голос Волині. – 27.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	12/100%	0	0	0	0	0	0	0
24.	Голос Волині. – 31.12.41. – Ч. 24. – 4 с.	6/100%	0	0	0	0	0	0	0
25.	Голос Волині. – 3.01.42. – Ч. 1(25).	12/100%	0	0	0	0	0	0	0

	– 4 с.								
26.	Голос Волині. – 7.01.42. – Ч. 2(26). – 4 с.	21/100%	0	0	0	0	0	0	0
27.	Звільнена Україна. – 5.10.41. – № 13. – 2 с.	8/100%	0	0	0	0	0	0	0
28.	Звільнена Україна. – 2.10.41. – № 12. – 2 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0
29.	Звільнена Україна. – 22.10.41. – № 18. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0
30.	Звільнена Україна. – 16.10.41. – № 16. – 2 с.	9/100%	0	0	0	0	0	0	0
31.	Українська думка. – 22.11.41. – Ч. 18. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0
32.	Українська думка. – 3.12.41. – Ч. 21. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0
33.	Українська думка. – 10.12.41. – Ч. 23. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0
34.	Нове Українське слово. – 14.12.41. – Ч. 1. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0
35.	Нове Українське слово. – 16.12.41. – Ч. 2. – 4 с.	4/100%	0	0	0	0	0	0	0
36.	Нове Українське слово. – 17.12.41. – Ч. 3. – 4 с.	3/100%	0	0	0	0	0	0	0
37.	Нове Українське слово. – 18.12.41. – Ч. 4. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0
38.	Нове Українське слово. – 19.12.41. – Ч. 5. – 4 с.	2/100%	0	0	0	0	0	0	0
39.	Нове Українське слово. – 20.12.41. – Ч. 6. – 4 с.	1/100%	0	0	0	0	0	0	0
40.	Дніпропетровська газета. – 23.11.41. № 39. – 2 с.	3/100%	0	0	0	0	0	0	0
41.									
42.	УСЬОГО	700/100%	13/1,85%	5/38,46%	1/7,69%	3/23,07%	1/7,69%	1/7,69%	2/15,38%

		13/100%							
№ п/п	Назва газети	Кількість аналізованих журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних)	Кількість журналістських матеріалів (вербальних, фотографічних, графічних), які декларують послідовність 3-х етапів у «ланцюжку»: Ід+Мод+Вер	1	2	3	4	5	6
				Код комунікаційної технології та частотність її застосування					

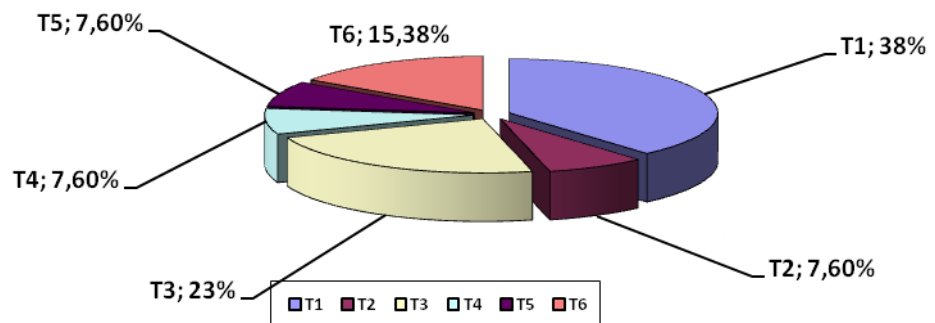
Примітки:

- T1 – технологія 1 – **інформаційне повідомлення, звіти** (з попередженням про відповідальність) про конкретні факти минулого з **елементами аналізу** (пошук причин і наслідків) і констатацією наслідків запропонованих у суспільстві змін (про те, як при «Советах» погано було в колгоспах і про зміни, які запропонувало німецьке командування, унаслідок чого було скасовано податок на присадибну землю; звіт, із критичними зауваженнями, про результати перевірки сіл і містечок Головою Української Управи Бориспільського району пана Магеровського та його заступника);
- T2 – технологія 2 – **лист** остарбайтера + **світлина** про те, як гарно живеться тим, хто виїхав до Німеччини на працю;
- T3 – технологія 3 – **аналітична стаття** з констатацією упевненості у майбутніх наслідках (про орієнтацію А. Гітлера на сили власної німецької армії);
- T4 – технологія 4 – **портретно-іміджеві нотатки** (про Черчілля-письменника, який суперечить сам собі в характеристиках Німеччини 1939 року та України 1931 року як джерело ресурсів для Європи);
- T5 – технологія 5 – **інформаційне повідомлення-інструкція** (про діяльність Червоного Хреста у розшуку рідних-полонених: про перелік документів, які необхідні для розшуку);
- T6 – технологія 6 – журналістські матеріали **художньо-публіцистичних жанрів** (нариси, замальовки, портрети), у яких автори сюжетів констатують певний факт, моделюють ситуацію й розповідають про застосування описаної моделі (вчинку) зображуваними героями.

Додаток М

Діаграма 4

Діапазон і частотність
застосування в газетах РКУ
комунікаційних технологій соціального інжинірингу з
сумарними ознаками першого етапу ідентифікації (Ід.),
другого етапу моделювання (Мод.)
та третього етапу верифікації (Вер.).

Примітки:

- T1 – технологія 1 – **інформаційне повідомлення, звіти** (з попередженням про відповідальність) про конкретні факти минулого з **елементами аналізу** (пошук причин і наслідків) та констатацією наслідків запропонованих у суспільстві змін (про те, як при «Советах» погано було в колгоспах і про зміни, які запропонувало німецьке командування, внаслідок чого було скасовано податок на присадибну землю; звіт, із критичними зауваженнями, про результати перевірки сіл і містечок Головою Української Управи Бориспільського району пана Магеровського та його заступника);
- T2 – технологія 2 – **лист остарбайтера + світлина** про те, як гарно живеться тим, хто виїхав до Німеччини на працю;
- T3 – технологія 3 – **аналітична стаття** з констатацією упевненості в майбутніх наслідках (про орієнтацію А. Гітлера на сили власної німецької армії);
- T4 – технологія 4 – **портретно-іміджеві нотатки** (про Черчілля-письменника, який суперечить сам собі в характеристиках Німеччини 1939 року та України 1931 року як джерело ресурсів для Європи);
- T5 – технологія 5 – **інформаційне повідомлення-інструкція** (про діяльність Червоного Хреста у розшуку рідних-полонених: про перелік документів, які необхідні для розшуку);

Т6 – технологія 6 – журналістські матеріали **художньо-публіцистичних жанрів** (нариси, замальовки, портрети), у яких автори сюжетів констатують певний факт, моделюють ситуацію й розповідають про застосування описаної моделі (вчинку) зображуваними героями.

Частина друга

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ СУЧАСНИХ МЕДІА

РОЗДІЛ 4

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ В ЗАХИСТІ ПРАВ БІЖЕНЦІВ З УКРАЇНИ (2014–2015) І СИРІЇ (2011–2015)

(рос. мовою)

Проблема состоит в том, что в современном научном мире исследователи не успели проанализировать законодательную базу Европейского Союза с целью минимизации или ограничения потоков человеческих ресурсов, которые практически свободно мигрируют из страны в страну (внешние мигранты), или перемещаются по территории своей страны (внутренние мигранты) в поисках мира, жилья, питания и работы. Возникает закономерный вопрос о том, как воспринимать факт отсутствия детально описанных прав внутренних беженцев, например, в Украине или Сирии: как факт стимуляции негативных изменений (инмутация прав человека), или как факт стимуляции позитивных изменений (мутация прав человека). Также сегодня не известно то, какие конкретные социальные и социальнокоммуникационные технологии являются эффективными. На каком из трёх этапов социального инжиниринга упомянутые технологии играют роль мутационных или инмутационных процессов прав беженцев (на первом этапе идентификации, на втором этапе моделирования или на третьем этапе верификации)?

Гипотезы исследования

Мы предположили, что:

1) проблема внешних беженцев из Украины в Россию, из Сирии в страны Европы, а также внутренних беженцев недостаточно подкреплена в законодательном плане;

2) в Евросоюзе защита прав беженцев из Сирии не обеспечена на должном уровне и требует не только законодательной инициативы, но и эффективной имплементации документов, выполняющих функции социальной регуляции упомянутой проблемы;

3) недостаточное законодательное подкрепление прав беженцев как в Украине, так и в Евросоюзе следует считать инмутацией общества, однако быстрое законодательное реагирование парламентов Украины и стран Евросоюза трансформирует инмутационные тенденции в мутационные;

4) с позиций СИ-анализа будет установлено, что из трёх этапов социального инжиниринга (идентификация, моделирование, верификация) в ходе инмутационных и мутационных процессов, связанных с защитой прав беженцев из Украины и Сирии, коммуникационные технологии (далее – КТ) первого этапа (идентификации) совершаются с опозданием и стихийно; второго этапа (моделирования) производятся в спешке, спонтанно, без достаточной для этого процедуры пилотной верификации; КТ третьего этапа (верификации) реализуются без теоретического моделирования, что влечёт за собой уменьшение рынка труда стран, принимающих беженцев; отсутствие жилищного фонда, а также обеспечения продовольствием и предметами первой необходимости, ухудшение медицинского обслуживания. Одной из самых болезненных и социально небезопасных проблем для стран, принимающих беженцев, в таком случае следует считать возможные социальные конфликты на этнической и национальной почве, а также дисбаланс экономических процессов, которые невозможно было учесть до начала войны в Украине и Сирии.

Цель исследования: установить степень инмутации или мутации защиты прав беженцев с позиции авторской концепции функционирования коммуникационных технологий (КТ) социального инжиниринга.

Методы изучения: СИ-анализ (анализ с позиций социального инжиниринга), архивный метод, инмутационный анализ (ИА).

Далее мы поясняем суть каждого из перечисленных методов.

СИ-анализ, как метод исследования, предложен нами после предварительного изучения сути социального инжиниринга.

Социальный инжиниринг определяют как «совокупность подходов прикладных социальных наук, которые ориентированы на целеустремленное изменение организационных структур, которые определяют человеческое поведение и обеспечивают контроль за ним» [40].

Понятие социальной инженерии в научное обращение ввел директор Центрального института труда в СССР А. Гастев, который предложил толковать социальную инженерию как «разнообразные подходы к анализу управленческой деятельности» [11]. Позже В. Сперанский констатировал, что с позиций социальноинженерного подхода, управление приобретает характерные признаки интерактивного процесса. Именно поэтому мы констатируем: социальный инжиниринг призван создавать «условия для раскрытия внутреннего потенциала социальной системы».

Специалисты по социальному инжинирингу, как утверждают исследователи, «занимаются социальными проблемами на производстве и в сфере взаимодействия с общественностью». Следовательно, они владеют методологическими и технологическими приемами исследования [40]. Отсюда следует, что из рассуждений А. Гастев мы можем вычленить признаки того, что в настоящее время называют социальными коммуникациями:

1) социальный инжиниринг не является целостной наукой, отраслью, а скорее совокупностью подходов прикладных социальных наук;

2) социальный инжиниринг имеет ориентацию на целеустремленное изменение организационных структур;

3) социальный инжиниринг является изменением человеческого поведения и средством контроля над ним;

4) социальный инжиниринг формировался под воздействием нескольких областей знаний, к которым стоит отнести не только психологию, но и прикладную антропологию, и управленческие науки, и синергетику (социальную синергетику) и тому подобное;

5) социальный инжиниринг является производной совокупностью знаний и призван изучать процессы самоорганизации общества;

6) социальный инжиниринг призван определять условия и факторы устойчивого развития общества [11].

Следовательно, суть особенностей социального инжиниринга как социального процесса свидетельствует о том, что он (социальный инжиниринг) не является социальными коммуникациями, но является тем, что включает в себя социальные коммуникации как технологическую (инструментальную) составляющую. Об этом в свое время сообщил Г. Почепцов: «Не социальный инжиниринг является составляющей социальных коммуникаций, а, принципиально, – социальные коммуникации являются видом социального инжиниринга» [29].

По мнению В. Шиловой [48], изучение социального инжиниринга стоит анализировать, опираясь на концепцию, предложенную Ю. Резником. Суть концепции заключается в таких нескольких позициях:

1) необходимо концептуализировать предметную область социоинженерии;

2) концептуализацию предлагается осуществить благодаря методологическому потенциалу самой социальной инженерии;

3) такую концептуализацию можно осуществить при ориентации на «надлежащее (нормативное) состояние развития социальных систем»;

4) «такое состояние программируется нормативными моделями и показателями, которые учитывают объективную логику развития социальных систем, их качественное своеобразие и особенности функционирования» [24];

5) социоинженер должен идентифицировать конструктивный потенциал социальных систем;

6) по результатам идентификации социоинженер имеет право изменять социальные системы по заданным параметрам;

7) влияния социоинженера не является прямым;

8) социоинженер должен разрабатывать и использовать средства регуляции измененной социальной системы;

9) социоинженер должен иметь специальное (преимущественно социологическое) образование;

10) целесообразно, по мнению Ю. Резника, внедрить «социоинженерию как дисциплину в учебный процесс», позднее сформировать «отдельную социоинженерную специализацию на факультетах социологии» (цит. по: [35, с. 14]).

Анализ существующих в настоящее время определений (Ю. Резник [33–36], Г. Почепцов [29], В. Ризун [36–39], О. Холод [43–47], В. Шилова [48–49] и др.) дал нам почву для формулировки определения *социального инжиниринга как процесса идентификации существующих моделей социального взаимодействия, формирования новой модели такого взаимодействия на базе существующих и верификации предложенных моделей социального взаимодействия.*

С учётом идей, высказанных в работах западных исследователей [53; 57–59], социальные коммуникации мы определяем как процесс осуществления социального взаимодействия (идентификации коммуникационных моделей, создания новых моделей коммуникации и практическую проверку таких) благодаря обмену информации.

Для детализации определения мы предлагаем собственную концепцию виденья социального инжиниринга, которую можем изложить в таких положениях:

1) предмет изучения должен сначала быть идентифицированным по своим характеристикам как социальный процесс;

2) идентифицированные характеристики дают возможность «узнать» модель социального процесса как адекватную/неадекватную для реализации задания специалиста по социальному инжинирингу;

3) на базе установленной существующей модели (при условии ее соответствия для решения поставленных заданий) происходит ее трансформация или создание новой модели социального процесса;

4) новая модель социального процесса обязательно верифицируется благодаря пилотным проектам и только после подтверждения эффективности модель «монтируется» специалистами в сознание общества и реализуется незаметно как объективный социальный процесс.

СИ-анализ опирается на авторскую концепцию социального инжиниринга, смысл которой описан ранее [43] и изложен выше. Суть метода СИ-анализа состоит в расчленении целого (продукта социальных действий, взаимодействий и отношений) на составляющие его три части (этапы) реализации, а именно:

– первый этап – идентификация функционирующих в обществе моделей социальных действий, взаимодействий и отношений;

– второй этап – моделирование (создание новых моделей) по результатам идентифицированных социальных действий, взаимодействий и отношений;

– третий этап – верификация (практическая проверка) модели, созданной на втором этапе.

В ходе исследования мы обратились к *архивному методу*, который понадобился нам для анализа архивных материалов, дневниковых записей и

заметок, а также продуктов трудовой и учебной деятельности тех граждан, которые называют себя беженцами и тех, которые принимают беженцев. Анализу подвергались тексты законов, писем, воспоминаний, официальных сообщений в масс-медиа, сообщений в блогах и комментариях.

Мы также обратились к предложенному нами ранее *инмутационному анализу* (ИА) [47], суть которого мы излагаем коротко. С позиций ИА следует рассматривать общество в постоянном изменении в пределах трёх его состояний: мутации, абмутации и инмутации. Мутацией мы называем такую стадию развития общества, при которой происходят позитивные изменения в моделях поведения индивидов, социальных групп, классов, социальных институтов и общества в целом. Абмутационное состояние общества характеризуется отсутствием (минимальным проявлением) каких-либо социальных действий, взаимодействий и отношений между структурными составляющими общества, что влечёт за собой или позитивные изменения (мутация), или негативные изменения (инмутация). Таким образом, инмутацией мы называем негативные изменения в моделях поведения индивидов, социальных групп, классов, социальных институтов и общества в целом. Между тремя описанными состояниями общества существует взаимосвязь, которая напоминает спираль Г. Гегеля, что обозначает признание нами постоянных трансформаций и переходов общества от одного состояния к другому. На каждом новом этапе такого перехода, например, от мутации к абмутации, или от абмутации к инмутации, или от инмутации к мутации фиксируется отличная от предыдущей степень интенсивности состояний и процессов. Всё описанное взаимодействие базируется на эпистеме (той системе знаний и системе оценок, которые бытуют в определённый исторический период развития общества). Следует заметить, что определение качества состояния в рамках конкретной эпистемы зависит как от общественного мнения (социумная оценка), так и от индивидуального (индивидуальная оценка). Упомянутые оценки далеко не всегда

совпадают, особенно в трансформационные периоды (распадов или формирований новых государственных и межгосударственных образований, социальных протестов, революций, войн). Ко всему, ИА учитывает процессы игнорирования, рекурсивности и оттягивания, действие которых может оказывать существенное влияние на результаты анализа.

Игнорированием, по предложению Д. Борисенко, следует считать «сознательный отказ от изменений поведения вследствие понимания влияния» [6, с. 230]. Несмотря на то, что такой отказ является изменением поведения на бесконечно малую величину до 0, он будет доказательством существования влияния. Рекурсивностью в теории инмутации общества Д. Борисенко называет «изменение модели поведения после перехода к новой модели поведения», которая будет мутацией или инмутацией, так как «переход к новой модели будет восприниматься относительно новой модели поведения, то есть будет изменяться 0 исследования и восприятия» [6, с. 230]. Понятие «оттягивание» Д. Борисенко трактует как «тот период времени, в который субъект не изменяет своей модели поведения после осознанного влияния» [6, с. 229].

Учитывая специфику методов СИ-анализа, архивного метода и метода инмутационного анализ (ИА), мы обращаемся к изложению результатов исследования и к их обсуждению.

Результаты и их обсуждение.

Нами было выдвинуто первое предположение о том, что проблема внешних беженцев из Украины в Россию, из Сирии в страны Европы, а также внутренних беженцев недостаточно подкреплена в законодательном плане.

Для доказательства выдвинутого предположения мы обратились к архивному методу, а также – к методу инмутационного анализа, обнаружив при этом факты, свидетельствующие о будущей инмутации общества. Такие факты мы обнаружили не только в документах последних четырёх лет в

украинском законодательстве, но и в тех документах, которые касались определения понятия «беженцы» в XX столетии.

По свидетельствам Я. Жукровского, основным документом для институализации термина «беженцы» стала Конвенция "О статусе беженцев", принятая 28 июля 1951 года. Как утверждает автор, в упомянутом документе было закреплено «определение понятия «беженец», которое сейчас используется в мировой практике и на основе которого формулируются определения понятия «беженец» в национальном законодательстве большинства демократических стран» [14]. Следует отметить, что именно в Конвенции 1951 года установлено понятие «беженцы», которое имело достаточно размытую формулировку в ряде предыдущих международных документов. Речь идёт о соглашениях от 12 мая 1926 года и 30 июня 1928 года, Конвенции от 28 октября 1933 года и Конвенции от 10 февраля 1938 года, Протоколе от 14 сентября 1939 года, Уставе Международной организации в делах беженцев. Как считает Я. Жукровский, в «Конвенции 1969 года "По конкретным аспектам проблем беженцев в Африке", которая вступила в силу 20 июня 1974 года, подается также достаточно удачное и демократическое определение понятия "беженец"». Конвенция 1974 года беженцем называет «любое лицо, которое в силу довольно обоснованного опасения подвергнуться преследованию по признакам расы, религии, гражданства принадлежности к определенной социальной группе или политических убеждений находится вне страны своей гражданской принадлежности и не может или вследствие такого опасения не желает пользоваться защитой этой страны, а также лицо, не имеющее гражданства, и находится вне страны своего прежнего обычного проживания вследствие подобных событий и не может или не желает вследствие такого опасения вернуться к ней» [18].

Также положением анализированной Конвенции определяется значение термина «беженец», применяемое к лицу, «которое в результате

внешней агрессии, оккупации иностранного господства или событий, которые существенно нарушают общественный порядок в какой-то части страны или во всей стране ее происхождения или гражданской принадлежности, вынужденной оставить местожительство обычного своего проживания и искать убежища в другом месте за пределами страны своего происхождения или гражданской принадлежности» [18].

Речь идёт о том, что в Законе Украины «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите» (от 8 июля 2011 года N 3671-VI) не определено понятие «внутренний беженец» и «внешний беженец». Хотя само понятие «беженец» определяется как «лицо, которое не является гражданином Украины и в результате обоснованных опасений стать жертвой преследований по признакам расы, вероисповедания, национальности, гражданства (подданства), принадлежности к определенной социальной группе или политическим убеждениям находится за пределами страны своей гражданской принадлежности»; такое лицо «не может пользоваться защитой этой страны или не желает пользоваться этой защитой в результате таких опасений, или, не имея гражданства (подданства) и, находясь за пределами страны своего предыдущего постоянного обитания, не может или не желает вернуться к ней в результате отмеченных опасений» [15]. Беженцем предлагалось считать лишь «лицо, которое не является гражданином Украины». Трагические события 2013 года – 2015 года, произошедшие в Украине и повлёкшие за собою массовый исход людей с Юга и Востока страны в Центр, на Север и на Запад Украины, дал возможность зафиксировать негативные изменения в обществе: в первые месяцы после оккупации российскими войсками территории Автономной Республики Крым, начали фиксироваться обращения беженцев из Крыма в местные органы власти с просьбами об определении их статуса как беженцев. Обсуждаемый ЗУ от 8 июля 2011 года N 3671-VI не определял такого статуса, что давало бы возможность беженцам претендовать на

социальную защиту со стороны государства. Такое «опоздание» свидетельствует, на наш взгляд, об инмутационных процессах в обществе. Вместе с тем, именно упомянутые инмутационные процессы позволили совершаться процедурам первого этапа социального инжиниринга – идентификации проблемы и признаков функционирующих моделей социальной защиты беженцев как недостаточных для обеспечения их нормальной жизнедеятельности на новом месте проживания. Результатом инмутационных процессов стало введение в юридический обиход понятия, обозначаемого термином «внутренние беженцы».

Следует отметить, что в анализированном нами ЗУ от 8 июля 2011 года N 3671-VI в п. 14 трактуется термин «лица, которые нуждаются в временной защите» (это «иностранцы и лица без гражданства, которые постоянно проживают на территории страны, которая имеет общую границу с Украиной», – цитируем пункт ЗУ. Такие лица «массово вынуждены искать защиты в Украине в результате внешней агрессии, иностранной оккупации, гражданской войны, столкновений на этнической основе, природных или техногенных катастроф или других событий, которые нарушают общественный порядок в определенной части или на всей территории страны происхождения» [15]. Мы не декларировали бы цитированное определение как такое, которое предполагает в будущем инмутацию общества, если бы речь шла и об украинцах, которые перемещаются в пределах Украины, вынужденны «искать защиты в результате... внешней агрессии, иностранной оккупации». Но речь идёт не об украинцах, а об иностранцах и лицах без гражданства, «которые постоянно проживают на территории страны, которая имеет общую границу с Украиной» [15].

Понятие, выраженное термином «внутренний беженец», отсутствовало в законах Украины, но как явление зафиксировано нами в качестве наименования реальных лиц, которые спасались от внешней агрессии Российской Федерации на Востоке Украины в период с 2014 по 2015 годы.

Отсюда мы делаем вывод о том, что в современной Украине на законодательном уровне фиксируется инмутация общества, которая объективно должна привести к закономерному процессу мутации. Последний будет выражаться в принятии новой редакции Закона Украины «О беженцах...» или в дополнениях к нему. Остаётся только ждать.

С целью уточнения значения термина «внутренние беженцы» мы обратились к поисковым системам электронной сети «Интернет» и установили, что понятие «внутренние беженцы» синонимично понятию «вынужденные переселенцы». Например, мы обнаружили такое определение: «Внутренние беженцы, или вынужденные переселенцы, как принято называть людей, вынужденных покинуть места своего постоянного обитания, но оставшихся в пределах своей страны» [3]. К сожалению, мы не обнаружили в законодательно закреплённой форме понятия «внутренние беженцы», хотя масс-медиа достаточно активно использует термин «внутренние беженцы», иногда заменяя его термином «внутренние переселенцы» (например, см. [9]).

Фото: patriotizm.org

Фото 1. По словам председателя Государственной службы по чрезвычайным ситуациям Олега Мельчуцкого, в Украине на 1.06.2015 года насчитывалось 884 тыс. внутренних беженцев.

О проблеме внутренних переселенцев в Украине сообщает и сайт компании BBC, цитируя слова Верховного комиссара ООН по делам беженцев Антониу Гуттериш: «За последний год (2015 – прим. наше А.Х.) количество лиц, которые были вынуждены оставить свои дома, увеличивались и за счет украинцев, 1,3 млн которых стали "внутренне перемещенными лицами" [26]. Верховный комиссар употребляет термин «внутренне перемещённые лица», что для украинского законодательства не является юридически обусловленным термином и, следовательно, маркирует инмутационный процесс в украинском обществе. О том, что ситуация с внутренне перемещёнными лицами не нова для мира, можно судить по следующим словам чиновника из ООН: «В мире зарегистрировано 19,5 млн беженцев и 38,2 млн лиц, которые были перемещены в пределах своих стран». Упоминая о причинах внутреннего перемещения людей в пределах страны их постоянного проживания, Антониу Гуттериш заостряет внимание на «украинцах, которые были вынуждены оставить свои дома после аннексии Крыма, а также – разворачивания вооруженного конфликта на востоке Украины, и стали вынужденными переселенцами. По этому показателю Украина занимает 9 место в мире». Следует также сослаться на данные о внутренних переселенцах, опубликованные ООН: «В 2014 году из-за конфликта на Донбассе более 800 тысяч людей стали внутренними перемещёнными лицами в Украине, а 271 тысяча искали убежище в России». О внутренних переселенцах Сирии также сообщает Антониу Гуттериш: «Лишь в Сирии зафиксировано почти 4 миллионов беженцев и 7,6 миллионов перемещённых» [27].

Фото: @ ARA

Фото 2. В Сирии зафиксировано 7,6 миллионнов внутренних беженцев, или перемещённых лиц (июнь 2015 год).

В статье от 14 сентября 2015 года Марианна Гассер «Сирия: разрушенная страна, брошенные на произвол судьбы люди» предоставлены другие показатели количества внутренних беженцев. Автор – глава делегации Международного комитета красного креста (МККК) в Дамаске – отмечает: «Более 220 тыс. человек погибли во время войны. Более 12 миллионам жителей страны пришлось покинуть родные дома. Около четырех миллионов человек бежали из страны. Тысячи отправляются в опасное путешествие по морю. Некоторые из них добираются до места назначения, некоторые гибнут в пути, как Айлан Курди» [10].

Фото: @SYR_Revolt

Фото 3. Марианна Гассер – глава делегации Международного комитета красного креста (МККК) в Дамаске, отмечает, что на 14 сентября 2015 года в Сирии зафиксировано 12 миллионов жителей, которым пришлось покинуть родные дома.

Хотя в Сирии военный конфликт длится, начиная с 2011 года, до сих пор в законодательстве страны нет такого понятия, как «перемещённые лица», «внутри перемещённые лица» или «внутренние беженцы». Поскольку в Сирии нет гражданского и юридического порядка, вопросами внутренних беженцев никто не занимается. У внутренних беженцев нет статуса «внутренних беженцев» или «внутри перемещённых лиц», что мы называем инмутацией общества. По закону компенсации и согласно нашей теории инмутации общества в данной ситуации «срабатывает» компенсаторный механизм: чем шире диапазон инмутационных процессов в обществе, тем скорее общество приходит к мутационным процессам, которые призваны регулировать социальные действия, взаимодействия и социальные отношения при помощи обмена информацией. В анализируемых сложных инмутационных ситуациях в Украине (с 2013 года и поныне) и в Сирии (с 2011 года и поныне) с огромным количеством внутренних беженцев, или внутренних перемещённых лиц, в социальном инжиниринге фиксируется тенденция к активизации процессов не только первого этапа (идентификации), но и, в ускоренных темпах, – второго этапа (моделирования). В результате такой тенденции вскоре следует ожидать появления (как в Сирии, так и в Украине) закона о внутренних беженцах, или внутри переселённых лицах, что и будет подтверждением нашей оригинальной концепции трёхэтапного анализа процессов социального инжиниринга, стимулированных инмутационными явлениями в современном обществе.

Таким образом, наше предположение о том, что проблема внешних беженцев из Украины в Россию, из Сирии в страны Европы, а также внутренних беженцев Украины и Сирии недостаточно подкреплена в законодательном плане, подтверждено. Действительно, в законодательстве упомянутых стран не определён в достаточной мере статус лиц, которые,

спасаясь от притеснений и военных действий, перемещаются внутри своей страны.

Второе предположение касалось утверждения о том, что в Евросоюзе защита прав беженцев из Сирии не обеспечена на должном уровне и требует не только законодательной инициативы, но и эффективной имплементации документов, выполняющих функции социальной регуляции упомянутой проблемы. Для проверки второго предположения мы обратились к документу «Internally Displaced Persons and International Humanitarian Law» [55].

Анализ упомянутого документа позволили сделать следующие выводы:

1) термин «внутренне перемещённые лица» (далее – ВПЛ) использует в своём документе ООН, а именно в «Руководящих принципах по внутреннему перемещению»; ВПЛ определяются как «лица или группы лиц, которых заставили или они были вынуждены бросить или покинуть свои дома или места обычного жительства, в частности, в результате или для того, чтобы исключить воздействие вооруженного конфликта, ситуации всеобщего насилия, нарушений прав человека или природных или гуманитарных бедствий, и кто не пересек международно признанную государственную границу" [56].

2) универсального юридического инструмента для определения прав ВПЛ нет, хотя в 1998 году Генеральная Ассамблея ООН и Комиссия ООН по правам человека приняли к сведению «Руководящие принципы по внутренне перемещённым лицам»;

3) «Руководящие принципы по внутренне перемещённым лицам» не являются обязательным документом, хотя и получили поддержку большинства на международной арене, в 2009 году, Африканским союзом в Кампале [52];

4) учитывая, что документ «Internally Displaced Persons and International Humanitarian Law» был принят в 2009 году, страны Сирия и Украина, в которых военные конфликты начались соответственно в 2011 и

2014 годах, должны были взять за основу нормы права и положения, трактующие такие нормы для внесения корректив в законы о беженцах;

5) поскольку надлежащим образом не было сделаны дополнения в законодательства Сирии и Украины, мы квалифицируем такое состояние как инмутацию общества уже на первом этапе (идентификация) социального инжиниринга;

б) исходя из п. 5, мы вынуждены констатировать, что сегодня ни в Сирии, ни в Украине не производится моделирование законодательства (которое касается регулирования прав внутри перемещённых лиц, или внутренних беженцев) как второй этап социального инжиниринга, что также свидетельствует о широкой инмутации общества в упомянутых двух странах.

Наше третье предположение касалось утверждения о том, что недостаточное законодательное подкрепление прав беженцев как в Украине, так и в Евросоюзе следует считать инмутацией общества, однако быстрое законодательное реагирование парламентов Украины и стран Евросоюза трансформирует инмутационные тенденции в мутационные.

Для проверки гипотезы мы обратились к анализу юридического обеспечения прав беженцев (как внешних, так и внутренних) в странах Европейского Союза (например, Германия, Италия, Франция) и тех стран, которые не входят в состав Европейского Союза (например, Россия, США).

Начиная с 2015 года, по сообщениям сайта «Deutsche Welle» [54], а также сайта «Sensor.net.ua» [13], «Европарламент утвердил новые правила, призванные ускорить и унифицировать процедуру приема беженцев в странах ЕС». С 2015 года статус беженцев в ЕС могут получить «только лица, сумевшие доказать, что у себя на родине они подвергаются преследованиям по политическим или религиозным мотивам». Следует добавить, что юридическая норма защиты прав беженцев не касается тех лиц, которые считают себя беженцами по экономическим причинам. Новым в законодательстве ЕС является и то, что «во всех странах ЕС получить

убежище впредь смогут и подвергающиеся преследованиям на родине геи, лесбиянки, транссексуалы, а также женщины, которым грозит обрезание». Согласно новым правилам, статус беженца в ЕС теперь можно получить не через год, как это определялось прежней нормой, а в течении полугода.

Возникает вопрос о том, следует ли считать массовое предоставление статуса беженцев представителям сексуальных меньшинств процессом, ухудшающим социальные нормы сосуществования в обществе (инмутация) или улучшением таковых (мутация). Ответ на нериторический вопрос заставляет остановиться и подробнее рассмотреть такую ситуацию. С одной стороны, (с точки зрения социальных санкций и норм страны, из которой совершили побег геи, лесбиянки транссексуалы, «а также женщины, которым грозит обрезание»), инмутацией есть сам «побег» представителей сексуальных меньшинств. С другой стороны, (в системе социальных норм Европейского Союза) закрепление на законодательном уровне в 2013 году парламентом ЕС разрешения на предоставление переселенцам – представителям сексуальных меньшинств, которые претерпевали на своей родине унижения и гонения – статуса «беженцев» свидетельствует о мутации. Мы не называем описанное функционирование правовых норм, защищающих беженцев, двойными стандартами. Мы предлагаем называть подобные двумерные социальные и правовые нормы гибкой политикой ЕС, которая соответствует религиозной этике ведущих (по численности адептов) религий мира, а именно – исламу, христианству и буддизму.

О том, что инмутация (в нашем случае – исход беженцев из родной страны в чужую для них страну) стимулировала мутацию (в нашем примере – либерализацию социальных норм, направленных на защиту прав беженцев) свидетельствуют такие процедуры, введенные ЕС в 2013 году:

– беженцам должны «разъяснить их ситуацию в стране прибытия, ... на языке, который они понимают»;

«несовершеннолетние беженцы без сопровождения взрослых могут подавать заявление о предоставлении им убежища в любой стране ЕС, а не только в той, куда они прибыли» [13];

– теперь «просители убежища получают право работать уже через девять месяцев после прибытия, а не через двенадцать»;

– прибывшие из другой страны в страны ЕС после обретения статуса «беженец» будут получать социальные пособия (в чеках на продукты питания и одежду) на равных с гражданами ЕС;

– если беженцы в своей стране были жертвами пыток, то в стране прибытия они будут получать медицинскую и психологическую помощь бесплатно [13].

По данным [13], большая часть беженцев прибывают в Германию, Францию, Швецию, Великобританию и Бельгию, что влечёт мутационные изменения в законодательстве о защите прав беженцев, в первую очередь, в названных странах.

Однако с точки зрения беженцев инмутационными считаются такие социальные санкции, предложенные решением парламента ЕС в 2013 году:

– для лиц, которые прибыли из других стран и не имеют постоянного места жительства в стране прибытия, организовываются специальные лагеря;

– если беженец не может удостоверить свою личность, его можно взять под стражу;

– страны ЕС собирают базу данных по отпечаткам пальцев беженцев, которые не были приняты для временного или постоянного проживания в принимающей стране; второй раз беженец, которому было отказано ранее, не может претендовать на убежище в странах ЕС.

Карл Копп – представитель неправительственной организации «Pro Asyl» подтверждает наше мнение об инмутационной тенденции в защите прав беженцев в ЕС такими словами: «Евросоюз вводит позорную практику содержания под арестом в норму и даже усугубляет это драматическое

положение». Дополнительным аргументом в доказательство нашего мнения об инмутации прав беженцев в ЕС следует считать и мнение генерального секретаря организации «Amnesty International» Салил Шетти: «ЕС больше озабочен безопасностью своих границ, чем судьбой беженцев» [13].

Интересным фактом, опровергающим распространённое сегодня мнение о либерализации отношения стран ЕС к беженцам, является отказ Великобритании, Ирландии и Дании выполнять утверждённые Европарламентом требования, которые вступили в силу в 2015 году летом. Таким образом, мы вычленим три стороны инмутации процессов, связанных с защитой прав беженцев в странах ЕС.

Первая сторона: сами беженцы фиксируют инмутацию общества по отношению к ним, что вынужденно влечёт со стороны стран ЕС либерализацию правовых норм и санкций, применяемых к беженцам.

Вторая сторона: страны ЕС фиксируют в последние два-три года резкое изменение к улучшению отношения к беженцам и к защите их прав на законодательном уровне ЕС, что подтверждает наше предположение о действии принципа компенсации во время перехода общества от инмутации к мутации как объективно обусловленного социального явления.

Третья сторона инмутации общества: отдельные страны (Великобритания, Ирландия и Дания) инмутировали по отношению к ЕС и мутировали по отношению к собственным гражданам. Наше предположение о функционировании принципа компенсации в этом случае также подтверждается: отказ от принятия беженцев (инмутация) сохраняет порядок внутри трёх названных стран (мутация).

Анализ сути трёх сторон инмутации/мутации общества раскрывает сущность социально обусловленных процессов, функционирование которых возможно в идентификации, моделировании и верификации (три этапа социального инжиниринга) по отношению друг к другу.

Доказательства мутационных процессов в ЕС по отношению к защите прав беженцев иллюстрируются сообщениями, размещёнными на сайте «Новости Европейского парламента», в которых ЕС отчитывается: в 2013 году 435 000 человек обратились за предоставлением убежища в ЕС (сравните: в 2012 году таких обращений было 335 000). Следует отметить, что в прошлом году государства-члены ЕС предоставили свою защиту 135 700 беженцам. Сирийцы составили 26 % от общего числа просивших убежище. В сообщении говорится о том, что 70 % беженцев в прошлом году приняли 5 стран, к числу которых относятся Швеция, Германия, Франция, Италия и Великобритания. Хотя Великобритания отказывается поддерживать решения либеральных законов ЕС 2015 года по отношению к беженцам [60].

В качестве доказательства нашего *третьего предположения* (о быстром реагировании стран ЕС на инмутацию сирийского общества, изгоняющего часть собственных граждан путём ведения вооружённых конфликтов) и *четвёртого предположения* (о неравномерности использования коммуникационных технологий в ходе реализации трёх этапов социального инжиниринга, направленного на либерализацию защиты прав беженцев) мы констатируем факт увеличения бюджета Европейской комиссии по гуманитарной помощи в проектах по беженцам. Мутационной тенденцией в странах ЕС отмечен факт создания фонда по поддержке беженцев. Бюджет упомянутого фонда, согласно сообщению на сайте «Новости европейского парламента», составит 3,1 млрд евро в период с 2014 по 2020 годы [60].

Процессы инмутации в сирийском обществе с 2011 года ознаменовались массовым уходом граждан Сирии с территории своей родной страны в страны ЕС. Вместе с тем инмутация сирийского общества отозвалась инмутацией в обществе Европейского Союза: парламенты стран-членов ЕС не сразу приняли поправки к существующим законам своих стран, не сразу отреагировали принятием новых законов, направленных на защиту

прав беженцев из Сирии. Напомним, что война в Сирии началась в 2011 году, а законодательные инициативы в ЕС отмечены летом 2013 года. Причём инмутация ЕС отмечена тенденцией к оттягиванию решений, призванных помочь беженцам, потому что вступили в силу такие правовые нормы и санкции лишь летом 2015 года. Нетрудно определить быстроту реакции ЕС, которая разворачивалась четыре (!) года.

К мутационным тенденциям в ЕС следует отнести то, что законы, направленные на защиту прав беженцев из Сирии, все-таки были приняты. Например, во Франции «право на предоставление статуса беженца зафиксировано в статье 53-1 Конституции страны. Предоставление статуса беженца относится к компетенции Управления по делам беженцев (OFPRA). После подтверждения статуса, беженец получает удостоверение личности (*carte de séjour*) с возможностью автоматического продления до 10 лет» [30]. Хотя такую норму следует считать мутационной в защите прав беженцев, противоположными ей (норме) – инмутационными для самих беженцев – следует считать санкции, предусматривающие случаи лишения такого удостоверения личности: если беженец представляет общественную угрозу или был уличён в полигамном браке.

Другие мутационные правовые нормы во Франции также направлены на защиту прав беженцев:

- бесплатное питание и жильё;
- временное жильё (до полугода) при возможности разового продления права на него в специальном Центре приема беженцев;
- размещение на 1–2 суток в общежитии или гостинице в рамках программы срочного расселения беженцев;
- в Центре приема беженцев (далее – Центр) последние имеют право на социальное пособие (однако и здесь существует инмутационная для беженцев санкция: если беженец не размещается в Центре, он не получает пособие);

- в поисках работы беженцы имеют равные с гражданами Франции права, как и право на обучение для будущей профессии;
- дети беженцев имеют равные с французами права на школьное образование;
- для беженцев предусмотрены льготы, которые являются одинаковыми в сравнении с льготами граждан Франции;
- беженцы «в течение двух лет имеют право на получение пособия по поддержке семьи – L'allocation de soutien familial (ASF). Лица старше 25 лет могут воспользоваться Доходом по солидарности – Revenu de solidarité active (RSA)» [15];
- права несовершеннолетних беженцев (до 18 лет) социально защищены Управлением по делам беженцев (OFPRA);
- «при приобретении первичного жилья беженцы освобождаются от уплаты налогов, при последующих покупках и усовершенствованиях жилплощади эта льгота перестает действовать» [30];
- беженец имеет право получить от местных властей специальный проездной документ, позволяющий ему в течение 1–2 лет свободно перемещаться в другие страны (но не в ту страну, из которой беженец прибыл);
- беженцы имеют право на воссоединение с семьей;
- если беженец знает французский язык и имеет определенную степень интеграции во французское общество, он может не ждать обязательных пяти лет проживания в стране, чтобы получить гражданство Франции;
- беженец может в любое время отказаться от гражданства Франции (при этом все члены его семьи лишаются права быть гражданами Франции).

Перечисленные пункты свидетельствуют не только о мутационных тенденциях в защите прав беженцев во Франции, но предполагают и инмутационные тенденции санкционного характера, что подтверждает наше

предположение о двух сторонах в процессе защиты прав беженцев. Вместе с тем, следует заметить, что трехэтапный процесс социального инжиниринга с позиции СИ-анализа не позволяет констатировать высокую степень верификации моделей решения проблемы с беженцами, предложенных Францией. У нас, к сожалению, нет данных, подтверждающих эффективность реализации социальных мероприятий, направленных на защиту прав беженцев во Франции.

Итальянское правительство ещё в 1989 году «Законом Мортелли» также внесло свой вклад в развитие мутационных тенденций в своем обществе в деле защиты прав беженцев. С 1990 года в Италии существует Национальный совет по делам беженцев. К числу *мутационных мероприятий* предусмотренных «Законом Мортелли», следует отнести:

- после утверждения статуса беженца прибывший в Италию получает вид на жительство (действует в течении от одного до двух лет);
- беженцы, получившие свой статус, подпадают под действие государственной программы интеграции (Programma integra); служащие программы заботятся о трудоустройстве и профессиональном обучении беженцев;
- права беженцев являются одинаковыми с коренными итальянцами;
- беженцы в Италии получают право на трудоустройство, социальные пособия, пенсии, а также имеют право посещать любое образовательное учреждение по их выбору;
- в течении первого полугодия беженцам выплачивают пособие;
- беженцы имеют право оформлять кредит на любую покупку, аренду недвижимости;
- также как и во Франции, в Италии беженцы имеют право на воссоединение с членами своей семьи;

- если у беженцев не будет жилья, их могут разместить в Центр временного размещения SPRAR (до 6 месяцев);
- через 5 лет после получения вида на жительство беженцы имеют право получить гражданство Италии;
- путешествовать по стране беженцы имеют полное право;
- также имеют право беженцы на возврат в свою родную страну (но при этом они лишаются своего статуса беженца в стране, принявшей их).

Инмутационные мероприятия (с точки зрения беженцев) таковы:

- беженца могут выслать из страны в случае, если он угрожает национальной безопасности или общественному порядку [30].

Анализ предписаний для беженцев в Италии также подтверждает достаточно обширный перечень мутационных мероприятий и прав, которыми они могут пользоваться. Следует отметить, что инмутационных, с точки зрения самих беженцев, мероприятий и норм закона (санкционного характера) меньше, чем мутационных.

Фиксируя значительное, на первый взгляд, соотношение показателей количества норм в защите прав беженцев во Франции и Италии, необходимо отметить, что далеко не всё так законно и строго соблюдается на территории других стран ЕС, как это предусматривают законодательные акты двух упомянутых стран. Примером фиксации *инмутации прав беженцев* (как самими беженцами, так и правительствами некоторых стран Европы) является факт транзитного характера Австрии. Стремясь попасть в Германию, беженцы из Сирии останавливаются в Австрии. По сообщениям сайта «Хроника.инфо», с начала осени 2015 года в Австрии зафиксировано 445 тысяч беженцев из «Сирии и других стран региона» [1], хотя в октябре 2015 года лишь 10 тысяч беженцев обратились к властям Австрии за правом воспользоваться законными льготами на территории страны. Следует отметить, что Австрия серьёзно подготовилась к принятию беженцев из Сирии, создав 30 тысяч дополнительных мест для временного размещения

мигрантов. Глава Министерства внутренних дел Австрии Йоханна Микль-Ляйтнер, заявила о том, что возможности по приему людей "во многом находятся на пределе". Именно «предельное» состояние возможностей принимать беженцев повлекло ряд *инмутационных действий* австрийского правительства. К числу таких инмутационных действий в деле защиты прав беженцев в Австрии следует отнести:

- предоставление статуса беженцев лишь тем лицам, которые такого статуса действительно требуют (тем, кто действительно нуждается в защите);
- согласование мероприятий по защите прав беженцев с Дублинским соглашением;
- временное ограничение статуса беженца;
- ужесточение правила для воссоединения семей беженцев.

Именно госпожа Йоханна Микль-Ляйтнер считает, что «пока Евросоюз работает над общеевропейскими мерами по борьбе с кризисом, Австрия должна принимать собственные». К таким мерам глава МВД Австрии относит введение пограничного контроля для обеспечения правопорядка в республике. Правда, австрийский чиновник выразила некоторые сомнения в том, что такие меры будут приняты в скором времени, поскольку «соответствующие предложения еще только находятся в стадии проработки» [1]. С позиций СИ-анализа, предложенного нами, из трёх этапов социального инжиниринга, направленного на регулирование ситуации с защитой прав беженцев из Сирии и Украины во второй половине 2015 года, эффективным следует признать лишь первый этап – идентификацию. Правительства стран ЕС отстают в признании юридического отождествления (опознания) ситуации по защите прав беженцев с отсутствием норм прав, соотносимых с демократическим путём развития своих стран. Таким образом, даже второй этап – моделирование – часто находится «в стадии проработки», как заявила госпожа Йоханна Микль-Ляйтнер. Стадию бюрократической «проработки» мы относим к инмутации общества в деле защиты прав беженцев. Факт

функционирования третьего этапа социального инжиниринга, а именно этапа верификации в ситуации с защитой прав сирийских и украинских беженцев, нет оснований утверждать.

Об инмутационных процессах в совершении процедур социального инжиниринга свидетельствуют и сообщения из Чехии, где среди беженцев из Ирака и Сомали, которые находятся в чешском центре «Драгонице», зреет протест в форме голодовки. Из 40 беженцев, проживающих в центре, 28 человек 10 ноября 2015 года не пришли ужинать, а в среду, 11 ноября 2015 года, уже 40 беженцев не явились на завтрак. Протестующие беженцы передали записку через пастора, который находится рядом с ними. В записке сообщается о том, что причиной голодовки являются условия содержания беженцев в центре и страх возможной депортации из Чехии: «В большинстве наших случаев, мы пережили содержания (в центрах для беженцев) в течение 90 дней, но дальнейшие притеснения нашей свободы уже невыносимы. Спасаясь от войны и насилия, – пишут в записке беженцы, – мы оказываемся перед новой войной и лишением свободы. Каждый человек в нашей стране потерял члена семьи или близкого человека. А здесь с нами обращаются так, будто мы были какие-то монстры», – резюмируют беженцы [4]. Считаем, что инмутацией в моделях поведения чешского общества по отношению к беженцам следует называть и общественную реакцию на их появление в стране. По сообщениям информационного агентства УНИАН, «в Чехии в конце октября (2015 года – прим. наше – А. Х.) прошел ряд акций, направленных против мигрантов и исламизации страны» [4].

Анализ ситуации в чешском центре для беженцев подталкивает нас к выводу о том, что наряду с мутационными процессами, направленными на защиту прав беженцев, достаточно ярко фиксируются и инмутационные тенденции. Подтверждением нашего мнения следует считать сообщение российской чиновницы Елены Калининой, которая заявила 12 ноября 2015 года о том, что «есть распоряжение правительства РФ о закрытии всех

пунктов временного пребывания беженцев до 31 декабря 2015 года» [8]. Корреспонденты сайта «Facenews» сообщают о том, что, «по данным российской миграционной службы, в России находятся более 1 миллиона беженцев с Украины». В то же время сообщается, что «с апреля прошлого (2014 – прим. наше – А. Х.) года до сегодня (15 ноября 2015 года – прим. наше – А. Х.) за временным убежищем или статусом беженцев обратились более 400 тысяч украинцев». О мутационной тенденции в защите прав украинских беженцев свидетельствуют данные российского миграционного ведомства: «Сейчас более 600 тысяч украинских мигрантов нарушают режим пребывания в России. Всего, по их данным, на территории РФ находится 2,6 миллиона граждан Украины. Из них около 1 миллиона являются выходцами из восточных регионов Украины» [8].

Мутационными и инмутационными тенденциями отмечена защита прав беженцев в России, где их права регулирует Федеральный закон «О беженцах», который был принят 19 февраля 1993 года. К мутационным тенденциям в этом законе следует отнести следующие нормы:

– «лицо, признанное беженцем, и прибывшие с ним члены его семьи имеют право на получение жилья – дома, квартиры либо общежития из фонда временного жилья».

– до определения нового места пребывания беженцы могут быть определены в центр временного размещения, где им предоставляется бесплатное питание и доступ к пользованию коммунальными услугами»;

– беженцы распределяются по территории России в «соответствии с ежегодно устанавливаемой правительством РФ квотой для каждого субъекта России»;

– для оказания содействия беженцам, которые передвигаются к месту своего пребывания в России, правительство обеспечивает проезд и провоз багажа;

- после получения статуса беженца каждый член его семьи получает единовременное денежное пособие не ниже 100 рублей;
- «беженцам предоставляются услуги переводчика», «консультации относительно их прав и обязанностей на территории РФ», а также «оказывается необходимая медицинская и лекарственная помощь»;
- беженцы имеют право на получение содействия в трудоустройстве или направлении на профессиональное обучение;
- при устройстве детей в государственные или муниципальные дошкольные и общеобразовательные учреждения, учреждения начального профессионального образования, а также в переводе их в образовательные учреждения среднего профессионального и высшего профессионального образования беженцы в РФ имеют право на содействие со стороны местных властей;
- «беженцы наравне с гражданами РФ имеют право на участие в общественной деятельности и работу по найму или предпринимательскую деятельность»;
- «льготные категории граждан получают аналогичную россиянам социальную защиту и обеспечение»;
- органы власти в РФ оказывают помощь беженцам в поисках их родственников на территории страны исхода;
- любой беженец может подать заявление на приобретение статуса гражданина РФ;
- беженцы имеют право на «добровольное возвращение в государство своей гражданской принадлежности и выезд на место жительства в иностранное государство»;
- «статус беженца предоставляется без указания срока».

К *инмутационным* (с точки зрения беженцев) нормам права следует отнести несколько таких:

– беженцы, которые приобретают или получают жильё, утрачивают право на пользование жилым помещением из фонда жилья для временного поселения;

– каждые полтора года беженец проходит переучет.

Как видно из перечисленных норм права защита прав беженцев в России по закону достаточно объективно защищена и имеет подавляющее большинство мутационных тенденций, хотя две нормы права для беженцев выступают в качестве инмутационных.

В защите прав беженцев в США подходят несколько иначе, нежели в России. К тому же, если в России Федеральный закон «О беженцах» был принят 19 февраля 1993 года, в США подобный «Закон о беженцах» («Refugee Act») принятым Конгрессом США ещё в 1980 году. Интересным, на наш взгляд, фактом, улучшающим права беженцев, является поправка Лаутенберга, в соответствии с которой некоторые категории граждан могут получить статус беженца «не только на территории США, но и в иммиграционном отделе посольства США той или иной страны» [30].

К *мутационным* тенденциям в защите прав беженцев в США следует отнести такие:

– статус беженца может присваиваться только по существующей финансовой квоте, которая не всегда при наличии правильно оформленных документов даёт право на приобретение статуса беженца;

– «после подтверждения статуса в течение 30 дней с беженцами проводится работа по адаптации их на территории США»;

– беженцам предоставляется право посещать бесплатные курсы по изучению английского языка;

– получившие статус беженца имеют право на питание по талонам (food stamps), для них оформляется медицинская страховка;

– после получения статуса беженца последние могут устраиваться на работу, курсы профессиональной подготовки или переподготовки;

– через месяц после обретения статуса беженцев их проверяет социальный работник, который должен убедиться том, что «беженцы получают полный пакет социальной помощи от государства, а нетрудоспособные и пожилые члены семьи подали документы на получение пенсий и пособий»;

– социальный работник контролирует «соответствие условий проживания необходимым нормам, наличие мебелировки в доме, регистрацию несовершеннолетних детей в школах и дошкольных учреждениях»;

– на протяжении восьми месяцев беженцы получают материальную помощь «в размере от 300 до 400 долларов», если они не имеют работы; если у беженцев есть работа, размер пособия составляет «около 200 долларов» (при условии, если «один или несколько членов их семьи получили работу, но их уровень дохода не является достаточным»);

– если на территорию США прибыл ребенок-беженец (без сопровождения взрослых), он имеет право на получение пособий и льгот вплоть до достижения 18-летнего возраста ребёнка;

– беженцы в США имеют право на воссоединение с семьей (до достижения детьми 21 года);

– в течение двух лет после прибытия в США беженцы могут подать заявление на воссоединение с семьей, которая живет в их родной стране;

– «в статусе беженца можно жить неограниченный срок»;

– если беженец не нарушает законов США, он после года пребывания может подать заявление на «получение статуса постоянного резидента США (Permanent Resident)»;

– заявление на получение зеленой карты (Green Card) подается бесплатно;

– беженцев в США освобождают «от оплаты сборов при сдаче отпечатков пальцев»;

– беженцам выдается проездной документ беженца, если они по собственному желанию покидают территорию США с туристическими либо деловыми целями.

К числу *инмутационных* (с точки зрения беженцев) норм права в США применяются такие:

– если финансовая квота превышена, и статус беженца не присваивается обратившемуся с просьбой о предоставлении такого статуса, в таком случае обратившийся получит лишь статус «parolee» (с англ. – «освобожденный под честное слово»); такой статус не дает право на льготы, определяемые беженцам;

– далеко не всегда в США оказывается помощь в аренде жилья и получении кредита для беженцев;

– выплаты пособий беженцам могут быть остановлены раньше в случае уклонения от посещения адаптационных программ, а также предлагаемых социальными работниками собеседований по трудоустройству [30].

Анализ прав беженцев в США, так же, как и в России, позволяет фиксировать две тенденции: мутационную и инмутационную, что подтверждает наше предположение о контрастности (абмивалентности) норм права в защите прав беженцев.

К *мутационным* тенденциям в защите прав беженцев следует отнести и усилия Европейского Союза, предпринятые в последний год. В соответствии с докладом Европейской комиссии, сделанном в начале ноября 2015 года, «дополнительные госрасходы, вызванные необходимостью размещать и обеспечивать новых мигрантов, могут составить в 2015 году до 0,5% ВВП Европейского союза». *Инмутационной* тенденцией в таком случае мы предлагаем считать «сопутствующее позитивное влияние миграции на экономический рост», на уменьшение которого указали аналитики ВВС [42]. Мы оцениваем как мутационную тенденцию, о которой глава Бундесбанка

Йенс Вайдман заявил, что «Германия способна выдержать финансовые расходы, связанные с рекордно большим количеством беженцев, не рискуя получить дефицит в бюджете страны». Однако, наряду с мутационной тенденцией следует фиксировать и наличие признаков *инмутационной тенденции*, о которой свидетельствует оговорка чиновника, записанная корреспондентом газеты «Tagesspiegel»: «...если Германия сумеет найти им (беженцам – прим. наше – А. Х.) применение на рынке труда». Ведь большой приток рабочей силы может как усилить мутационные тенденции на рынке труда, так и привести к появлению инмутационной тенденции. По оценкам Йенса Вайдмана, в Германии ожидают, что в этом году «как минимум 1 млн человек попросят убежище в стране». Глава Бундесбанка информировал о том, что «беженцы распределяются по всем 16 федеральным землям Германии в зависимости от бюджетных ассигнований и густоты населенности каждой из них», – и привёл пример, – «наиболее густонаселенный регион – Северная Рейн-Вестфалия – примет 21% от всех поступивших в страну беженцев, тогда как Тюрингия разместит не более 3%» [42].

К мутационным тенденциям в защите прав беженцев в Германии мы относим то, что в настоящий момент время рассмотрения немецкими властями заявки на получение статуса беженца составляет 5,3 месяца. Однако то, что «статус беженца позволяет оставаться в стране в течение трех лет, после чего человек может подать заявку на получение постоянного вида на жительство», несколько усложняет жизнь беженцев, имеющих намерение остаться навсегда в Европейской стране.

Следует опасаться еще одной тенденции в защите прав беженцев, которую мы квалифицируем как резко инмутационную тенденцию, связанную с негативными процессами, фиксируемыми в последнее время в противостоянии исламского и христианского мира. Речь идет о пособничестве терроризму, которое, по мнению Петра Кралюка, умело

используется под прикрытием защиты прав беженцев в Европе. 14 ноября 2015 года Петр Кралюк опубликовал на сайте «Radiosvoboda» статью «Теракты в Париже организовали спецслужбы России?» (18 ноября 2015 года текст статьи внезапно исчез с сайта), а 16 ноября 2015 года сокращенный вариант статьи П. Кралюка появился в сохраненных копиях сайта «ru.krymr.com». По мнению П. Кралюка, «массовая миграция сирийцев в Европу, которая состоялась в последнее время и, похоже, осуществлялась не без финансовой и организационной поддержки определенных российских структур, а теперь широкомасштабные теракты исламистов в Париже, могут привести к росту рейтинга правых сил в странах Евросоюза». Исследователь уверен в том, что «некоторые из этих сил, в частности в той же Франции, демонстрируют приверженность России», и резюмирует: «И если это произойдет, стоит ожидать усиления пророссийских тенденций в политике европейских стран» [19]. Учитывая мнение П. Кралюка, можем констатировать, что вместе с лояльностью европейского демократического законодательства в защите прав беженцев отмечаются достаточно негативные – инмутационные явления.

В *Украине*, как и в странах ЕС, также отслеживается *мутационная тенденция* в защите прав беженцев. Об этом информирует сайт «*Censor.net*» от 16.11.2015, ссылаясь на принятый Верховной Радой Украины закон, а также В. Кривонос [20]. Закон определяет следующие мутационные нормы права:

– отмена наличия у внутренних переселенцев регистрации места жительства при взятии их на учет;

– «для взятия на учет и получения соответствующей справки внутренний переселенец подает заявление в структурное подразделение по вопросам социальной защиты населения районных государственных администраций по месту жительства»;

– при взятии на учет «заявитель предоставляет документ, удостоверяющий личность и подтверждающий гражданство Украины или его специальный статус»;

– если же упомянутый документ отсутствует или нет отметки об учете по месту исхода, «заявитель подает доказательства, подтверждающие факт проживания на данной территории» (в качестве такого подтверждения может быть военный билет, трудовая книжка, документы о среднем или высшем образовании и другие документы);

– «внутренний переселенец не обязан сообщать о своем фактическом месте проживания в ближайшее территориальное подразделение Государственной миграционной службы»;

– «внутренний переселенец не обязан приходить один раз в 6 месяцев в соответствующее структурное подразделение Миграционной службы» [32].

К мутационной тенденции в защите прав внутренних беженцев в Украине следовало бы добавить заметку «"Денежная помощь переселенцам составляет 3,5 млрд грн в год", – Розенко» журналиста В. Николаенко. Автор сообщает о том, что Павел Розенко – министр социальной политики Украины назвал сумму (3,5 миллиарда грн), выделенную Кабинетом министров Украины в 2015 году для нужд внутренних переселенцев. Названная сумма является крупной в масштабе страны, а её выделение Кабинетом министров Украины как социальная коммуникационная технология третьего этапа (верификации) социального инжиниринга и рассматривается нами как признак мутационной тенденции. Однако об инмутационной тенденции в рамках мутационного характера упомянутой технологии СИ свидетельствует оговорка министра: «У нас только *одна* (выделено нами – А. Х.) программа финансовой поддержки переселенцев: мы выплачиваем ежемесячную денежную помощь», – пояснил министр. П. Розенко назвал конкретные суммы: «884 грн выплачивается неработающим и детям, и 442 грн – имеющим работу взрослым». Тут же министр снова оговорился: «Небольшая

помощь, к сожалению, но большие затраты бюджета» [25]. Две оговорки министра социальной политики Украины Павла Розенко свидетельствуют, на наш взгляд, об инмутационной тенденции в защите прав внутренних беженцев в Украине. Наш вывод подтверждают комментарии к интервью с Павлом Розенко, опубликованные на сайте «Цензор.нет»:

Aguka (15.10.2015 15:52)

Розенко!!Ты скоро лопнешь!!

Умный777555 (15.10.2015 15:52)

НИ ХРЕНА ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ НЕ ПОЛУЧАЮТ!!!! ЖИВУ В КИЕВЕ, САМ С ЛУГАНСКА, С АПРЕЛЯ ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКИЕ НЕ ПЛАТЯТ!!! В СОБЕСЕ ГОВОРЯТ НАЧИСЛЕНО, НО ДЕНЕГ НЕТ!!! РАССКАЖИ, РОЗЕНКО, НА КАКОЙ ОФШОР УЖЕ ИХ ЗАФИГЯЧИЛИ!!!!!!

HermitAlex (15.10.2015 21:47)

Гарна стаття витрат. Проконтролювати не легко, а на папері гроші освоїлись.

Semen Semenyuch (15.10.2015 15:43)

Часть из них уходит крысчанам, которые зарегистрировались здесь как беженцы, а сами пооформляли рашистские паспорта и живут в Крыму.

Одд Джобс (15.10.2015 15:44)

кацапы попали на большие деньги

anyways (15.10.2015 15:49)

не верю что такая огромная сумма пойдёт переселенцам, вероятно это просто будет разворовано

Григорий Барковский 5bc4f112 (15.10.2015 15:46)

Бардак полнейший господин Розенко в вашем ведомстве. Наверно вы не "тянете".

Vaks13 (15.10.2015 15:46)

Енто было выделено или дошло до переселенцев???? Ниже была инфа, шо чинуши попались типа на ентих грошах....Реалии скромнее...

Антикарлла (15.10.2015 15:46)

Этот мальчиш постоянно дописывает по полмиллиона переселенцев, а бабло с кролем по карманам тащат, чем не лафа, кто там и как проверит, если живешь в Донецке, а числишься переселенцем и за помощью мотаешься к хунте.

Fox Ermolova (15.10.2015 15:48)

Точно лично тащит? Точно с кролем? Многие догадываются. Одна Вы знаете? Или просто так пи.... написать? Проверить? Отдайте 10% сэкономленных пенсий и выплат добровольцам, они проверят. В нашем райцентре 30 тысяч переселенцев. Продажа хлеба не увеличилась.

OldCat (15.10.2015 16:09)

Ах*еть! А який розмір допомоги пораненим і членам родин загиблих і тих хто втратив працездатність? Розенко ну просто підштовхує платників податків на ухід у "тінь".

Георгий Иванов 6с10с631 (15.10.2015 16:04)

Никто не любит переселенцев из родины Федоровича! Хотя это наши, украинцы и проч. проч. Поэтому и контроля за расходом озвученной цифры особого не будет. А есть еще люди погибшие за Украину, инвалиды, их семьи. Озвучивать такие цифры сейчас просто не корректно.

V-roma (15.10.2015 16:18)

А сколько это будет в "миллионах евро", которые получила власть на эти цели?

Смысл цитированных комментариев сводится к таким мыслям читателей интервью с министром социальной политики Украины П. Розенко:

- 1) публичные оскорбления министра;
- 2) министр ворует деньги вынужденных переселенцев на пару с премьер-министром Украины Арсением Яценюком (в комментариях А. Яценюк назван народным прозвищем «кролик») и пересылает их в оффшорные компании;
- 3) деньги не дойдут до вынужденных беженцев;
- 4) освоение денег не контролируется;
- 5) в Министерстве социальной политики Украины беспорядок;
- 6) министр П. Розенко подталкивает людей к тому, чтобы они не платили налоги и уходили «в тень».

Об инмутационных тенденциях в реализации защиты прав внутренних беженцев в Украине свидетельствуют и другие факты. Например, по сообщениям сайта «Цензор.нет», еще в 2013 году Международная правозащитная организация Amnesty International опубликовала ежегодный доклад, посвященный соблюдению прав беженцев и иммигрантов в разных странах мира в 2012 году. Именно эксперты упомянутой организации подвергли критике закон "О беженцах и лицах, нуждающихся в дополнительной или временной защите", принятый в июле 2011 года. Критика касалась положения, по которому разрешалось лиц, не имеющих документов, «задерживать на срок до 12 месяцев за незаконное пребывание на территории Украины» [7].

В независимости от критики экспертов международной организации Amnesty International, высказанной в 2012 году, в Украине произошли

глобальные изменения (Евромайдан, расстрел мирных демонстрантов 18-20 февраля 2013 года, оккупация Россией Крыма с 20 февраля 2014 года, начало антитеррористической операции (АТО) на Востоке Украины с 12 апреля 2014 года), что стимулировало вновь избранные ветви власти адекватно реагировать на замечания.

По данным сайта «ubg.ua», по состоянию на 16 ноября 2015 года в Украине «зарегистрировано почти 1,6 миллиона переселенцев» [28]. Уточненные данные передает информационное агентство УНИАН: «По данным структурных подразделений социальной защиты населения областных и Киевской городской государственных администраций, на учете находятся 1 592 362 внутренне перемещенных лиц, или 1 259 118 семей из Донбасса и Крыма. Более 593 тысяч семей переселенцев обратились за государственной денежной помощью, назначили ее более 558 тысячам семей. Общая сумма перечисленных переселенцам средств составила 2,79 млрд грн» [28]. К мутационной тенденции в защите прав внутренних беженцев в Украине следует отнести создание широкой сети рабочих мест для пострадавших. По сообщениям сайта «ubg.ua», «с началом боевых действий на Востоке страны главной задачей для государственных предприятий и частных компаний стало трудоустройство переселенцев с Донбаса». Сайт сообщает о том, что «три четверти работодателей трудоустроили переселенцев из зоны АТО. Но меньше трети из них могут выделить бюджет на программы адаптации для бывших жителей Донбаса». Авторы текста, размещенного на сайте «ubg.ua», ссылаются на данные опроса Международного кадрового портала «HeadHunter Украина», подчеркивают: «Активное участие в адаптации переселенцев принимают сами сотрудники. Они обучают новичков и оказывают моральную поддержку». К мутационной тенденции в украинском обществе мы относим то, что «большинство работодателей не только выразили готовность трудоустраивать беженцев, но и наработали первый положительный опыт в решении данного вопроса».

Автор сообщения отмечает: «Переселенцы успешно прошли испытательный срок и были приняты на работу» (хотя следует отметить, что произошла такая адаптация лишь в трёх из пяти компаний). В сообщении отмечается также, что для большинства внутренних переселенцев процесс адаптации «не был легким и только в каждом четвертом случае не возникали проблемы» [31].

Данные опроса Международного кадрового портала «HeadHunter Украина», проведенного в августе 2015 года (1529 респондентов из разных регионов Украины), свидетельствуют о том, что «в каждом пятом офисе сотруднику из зоны АТО пришлось столкнуться с предубеждениями со стороны коллектива» [31]. Опрос переселенцев показал факт наличия конфликтов в каждом пятом случае. Причиной конфликтов на новом рабочем месте были разные оценки происходящего в стране. Однако упомянутые конфликты фиксировались лишь в начале адаптационного периода (от нескольких дней до нескольких недель). В дальнейшем, в производственном процессе и в личном взаимодействии разногласия «стирались».

Результаты опроса показали, что «16% переселенцев, как и многие новички, имели сложности с адаптацией в коллективе. Десятой части не доставало знаний и опыта, чтобы качественно выполнять свои обязанности». Негативным (инмутационным) явлением в производственных отношениях была помеха со стороны «посттравматического синдрома». Нормализации взаимоотношений в ходе личного общения сотрудников из зоны АТО и местных работников мешало «неустойчивое психоэмоциональное состояние» первых (см. рис. 1 далее ответы на вопрос «С какими проблемами сталкивались сотрудники-переселенцы на новом рабочем месте?»).

**С какими проблемами сталкивались
сотрудники-переселенцы на новом рабочем
месте?**

Рис. 1 Результаты (ответы на вопрос 1) опроса, проведенного Международным кадровым порталом «HeadHunter Украина» (источник см.: <http://hh.ua/>).

Показатели инмутационной тенденции иллюстрируются неготовностью компаний к принятию на работу внутренних переселенцев в Украине. Результаты опроса проведенного Международным кадровым порталом «HeadHunter Украина» подтверждают наше утверждение: «семь из десяти компаний не имеют единой программы адаптации для сотрудников из зоны АТО». Помощь переселенцам оказывают несистемно, эпизодически. Ответы респондентов позволяют фиксировать, что «каждый пятый работодатель оказывает содействие при поиске жилья». На рис. 2 видно, что лишь «в одном из четырнадцати случаев переселенец может рассчитывать на помощь с переводом семьи». Наиболее негативным фактом следует считать то, что «дополнительное обучение, юридические консультации и психологическая поддержка встречаются в украинских офисах крайне редко (6% случаев)» [31].

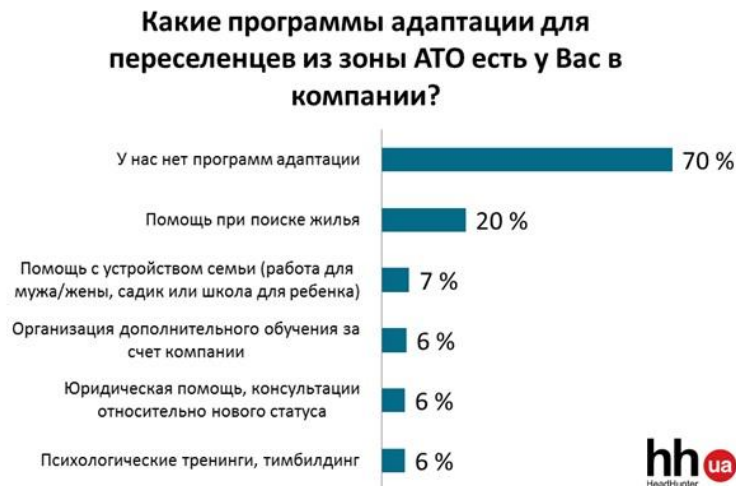

Рис. 2 Результаты (ответы на вопрос 2) опроса, проведенного Международным кадровым порталом «HeadHunter Украина» (источник см.: <http://hh.ua/>).

Список инмутационных тенденций в защите прав внутренних беженцев (в Украине их называют переселенцами) зафиксирован ответами респондентов на вопросы, касающиеся оказания помощи пострадавшим. Опрос, проведенный Международным кадровым порталом «HeadHunter Украина», позволил установить, что «сотрудники более охотно поддерживают коллег-переселенцев, чем работодатели». При этом «меньше половины из них оказывают моральную поддержку, стараются быть приветливыми и доброжелательными. Каждый третий обучает новичков, делится знаниями и опытом. Каждый четвертый помогает решать вопросы, не касающиеся работы, например, поиск жилья или оформление документов. И только треть "белых воротничков" остаются в стороне чужих проблем» (см. рис. 3 далее) [31].

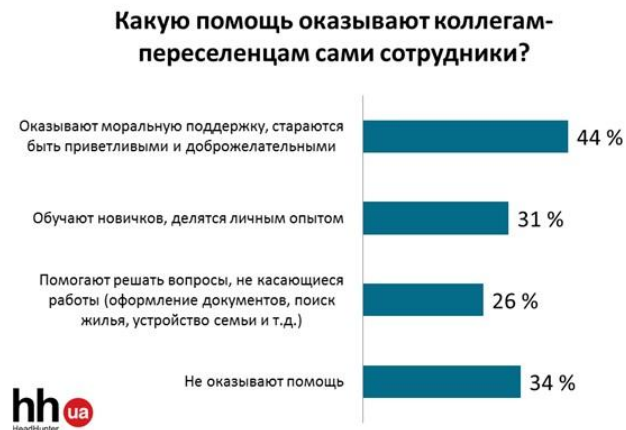

Рис. 3 Результаты (ответы на вопрос 3) опроса, проведенного Международным кадровым порталом «HeadHunter Украина» (источник см.: <http://hh.ua/>).

Положения СИ-анализа, предложенного нами [43], позволяют достаточно детально объяснить двоякую трактовку обществом социальных норм и моделей поведения в описанных ранее случаях, если мы обратимся к анализу коммуникационных технологий социального инжиниринга, с помощью которых происходит регуляция социальных действий, взаимодействий и социальных отношений при обмене информацией в обществе. Согласно четвёртой гипотезе, выдвинутой нами в начале исследования, предполагалось, что в ходе инмутационных и мутационных процессов, связанных с защитой прав беженцев из Украины и Сирии, коммуникационные технологии:

- первого этапа (идентификации) совершаются с опозданием и стихийно;
- второго этапа (моделирования) производятся в спешке, спонтанно, без достаточной для этого процедуры пилотной верификации;
- третьего этапа (верификации) реализуются без теоретического моделирования.

Предполагалось, что результатом использования описанных выше коммуникационных технологий станут:

- уменьшение рынка труда стран, принимающих беженцев;
- отсутствие жилищного фонда;
- недостаточное обеспечение беженцев продовольствием и предметами первой необходимости;
- ухудшение медицинского обслуживания.

Мы также предполагали, что в общественных отношениях принимающих стран возникнет одна из потенциально разрушительных для социального строя проблем – социальные конфликты на этнической и национальной почве.

Однако в ходе нашего исследования произошли теракты в Париже 13 ноября 2015 года, результаты которых позволили нам выдвинуть ещё одно – четвертое – *предположение*: внешние беженцы из Сирии могут представлять достаточно серьезную опасность для Европы в религиозном плане.

Фактов, доказывающих наше четвёртое предположение, много (см. например, [21]). На наш взгляд, достаточно привести несколько иллюстраций, чтобы не возникали сомнения в истинности наших утверждений о функциональности и целесообразности СИ-анализа как инструмента доказательства.

По мнению А. Маринина, сегодня «Запад создал условия для возникновения угроз собственной безопасности после уничтожения авторитарных, но стабильных режимов в Ираке и Ливии, ослабления режимов в Тунисе и Египте, развязывания гражданской войны в Сирии и появления экстремистского "Исламского государства" (ИГ)». По данным Агентства Евросоюза по безопасности внешних границ, «с января по сентябрь 2015 года границы стран-участниц пересекли более 500 тыс. мигрантов». Хотя в заявлении Федерики Могерини – представителя ЕС по иностранным делам и политике безопасности, говорится о 12 млн человек в мире, которых сегодня следует называть переселенцами (беженцами). Прогнозы ООН на 2015–2016 годы свидетельствуют об общей численности

беженцев в странах ЕС, которая будет равной 1,2 млн человек. А. Маринин, ссылаясь на информацию Международной организации по миграции, утверждает, что число погибших беженцев в Средиземном море «с начала нынешнего года при попытке добраться до Европы достигло по состоянию на 21 сентября 2015 года 2 870 человек» [21].

Анализ реакции руководителей стран ЕС и международных организаций на критическое положение дел с защитой прав беженцев и неспособностью урегулировать проблему беженцев в Европе, свидетельствует об инмутации общества в ходе реализации социальных и социальнокоммуникационных технологий всех трёх этапов социального инжиниринга.

ИНМУТАЦИЯ

На первом этапе социального инжиниринга (СИ) – идентификации – признаки упомянутой инмутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах:

1) противоречия между Брюсселем и национальными правительствами стран ЕС, которые не всегда готовы соглашаться с лояльной политикой ЕС по защите прав беженцев (например, по сообщениям Пресс-центра "Информационного Агентства "ЛІГАБізнесІнформ" от 24 октября 2015 года, «Балканские страны раскритиковали план главы Еврокомиссии Юнкера, который предлагает им изыскать возможности для приема большего числа беженцев»);

2) в результате таких противоречий, например, премьер-министр Болгарии Бойко Борисов заявил 24 октября 2015 года, что Румыния, Сербия и Болгария готовы «закрыть свои границы для мигрантов, в случае если другие страны, в частности, Германия и Австрия, перестанут принимать беженцев» [5];

3) ограничение прав беженцев определялось такими мерами, предложенными председателем Еврокомиссии Жан-Клодом Юнкером:

– «балканские государства должны отказаться от практики беспрепятственного пропуска мигрантов к границам соседних стран без согласования этих передвижений с их правительствами»;

– следует «усовершенствовать процесс обмена информацией по всему балканскому маршруту о точном количестве беженцев и о данных их регистрации».

На втором этапе социального инжиниринга (СИ) – моделировании – признаки упомянутой инмутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах:

– по мнению А. Маринина, в Европе, в связи с неконтролируемой массовой миграцией беженцев появляется угроза территориальной целостности государств; следует заметить, что исследователь, моделируя инмутационную ситуацию, поясняет: «Механизм экспансии через изменение этнического состава населения является необратимой тенденцией глобализации мировой экономики. При этом смена этнического состава населения за сравнительно короткий период обычно приводит к росту межэтнических проблем и сепаратизму». Свою модель на втором этапе СИ А. Маринин иллюстрирует примерами: «отторжение Косово у Сербии, македоно-албанские межэтнические противоречия с требованиями албанцев, проживающих в Македонии, превратить западную часть страны в самостоятельную территорию» [21];

– инмутационные технологии на этапе моделирования в деле защиты прав беженцев фиксируются в политической нестабильности, которую определяет лояльное (демократическое) отношение к тем, кто покинул постоянное место проживания по причине социальных и политических катаклизмов (к таким технологиям мы отнесли описанные А. Марининым):

а) «стремление переселенцев выдвигать и отстаивать собственные социально-экономические, политические и культурные интересы

посредством создания политических партий и движений, в том числе и радикальных»;

б) демонстрация беженцами своих требований («предоставление равных прав с коренным населением, в том числе права на самобытное этнокультурное развитие, участие в местных выборах, облегчение процедуры получения гражданства») в форме: «протестных акций (митинги, пикеты, демонстрации), политической деятельности мигрантских общин на муниципальном уровне, этнического лоббизма на высшем политическом уровне (транснациональная политика мигрантских общин), использования парламентских методов политической борьбы» [21].

– инмутационные технологии второго этапа (моделирования) СИ в деле защиты прав беженцев зафиксированы нами в описании А. Маринина; исследователь обращает внимание на религиозный фанатизм беженцев и тех из них, кто уже получил в ЕС статус гражданина: в среде таких бывших беженцев активно практикуются инмутационные социальнокоммуникационные технологии «насильственных методов утверждения своего религиозного мировоззрения» [21];

– усиление ксенофобии среди коренного населения как инмутационная технология второго этапа (моделирования) также фиксируется в процессе защиты прав беженцев (например, по данным А. Маринина, в странах ЕС «все более популярными... становятся ультраправые политики», среди которых исследователь называет, например, Й. Хайдера в Австрии, Ж.-М. Ле Пена во Франции, П. Кьярсгаарда в Дании, Ф. Девинтера в Бельгии; А. Маринин указывает на то, что в программах перечисленных политиков «в обязательном порядке присутствует положение о запрете миграции и высылке иммигрантов»). Исследователь ссылается на слова лидера французской партии "Национальный фронт" Марин Ле Пена, который сравнил массовый приток мигрантов в ЕС «с нашествием на Западную Европу варваров в IV веке»; французский лидер правых смоделировал

ситуацию: «Если французский народ не предпримет никаких действий, миграционное вторжение, которое мы переживаем, будет ничуть не лучше чем то, что было в IV веке. И, вероятно, будет иметь такие же последствия» [21];

– усиление националистических тенденций среди коренного населения как инмутационная социальнокоммуникационная технология второго этапа (моделирования) также характеризует процесс защиты прав беженцев (исследователи, например, [19; 21] отмечают активизацию ультраправых партий и организаций, призывающих к защите национальной идентичности; достаточно показательным в этом отношении следует считать выступление М. Каддафи (Ливия), который однажды заявил: «Мы видим признаки того, что Аллах дарует победу исламу в Европе без оружия и завоеваний. Нам не нужны террористы, нам не нужны смертники. Более чем 50-миллионная мусульманская община Европы сделает ее мусульманским континентом за считанные десятилетия» [21];

– на втором этапе СИ практикуются такие социальнокоммуникационные технологии как декларация лидерами мнений (в интервью для ведущих масс-медиа внутри страны и за рубежом) мыслей о перспективах развития определённой ситуации; в деле защиты прав беженцев мы называем пример инмутационной тенденции в моделировании социальных процессов (например, А. Маринин ссылается на мнение премьер-министра Чешской Республики Богуслава Соболей, который заявил в одном из интервью: «В настоящее время континент неспособен принять постоянно усиливающийся поток беженцев, в связи с чем если в ближайшие месяцы наплыв мигрантов не спадет, то почти все европейские государства могут пережить крах социальной системы»; о ксенофобской инмутационной тенденции свидетельствует социальнокоммуникационная технология публикации в масс-медиа так называемых аналитических материалов, как это иллюстрирует журналист Иван Яковина в статье «Эмират Европа. ЕС

захлестнул небывалый поток беженцев из Азии и Африки»: в Германии, «в Баварии и Саксонии (юг и юго-восток страны), куда приезжает большинство нелегалов, народ понемногу звереет. Там и ранее были сильны правые и даже неонацистские настроения, а сейчас они растут пропорционально количеству въезжающих в страну нелегалов»; журналист объясняет: «Иммигранты, их имущество и общежития, где они живут, все чаще становятся объектом нападений. Именно в Саксонии появилось и разрослось до многих тысяч активистов движение «Пегида», выступающее против исламизации Европы»; далее И. Яковина создает модель, равную социальноинженерному конструированию: автор сообщает: участники «Пегиды» «регулярно проводят многотысячные митинги, требуя прекращения потока беженцев из мусульманских стран. В Баварии серьезных антииммигрантских акций пока не проводится, но, судя по всему, это лишь вопрос времени» [Яковина 2015];

– второй этап СИ – моделирование – достаточно уверенно реализуется за счет социальнокоммуникационных технологий лидеров самих беженцев: для беженцев с Ближнего Востока такие технологии являются мутационными, для коренных жителей Европы наоборот – инмутационными; суть таких технологий сводится к пропаганде идеологии будущего Исламского государства; как сообщает И. Яковина: «Установление власти над Западной Европой и прежде всего Римом, где сидит Папа римский – это одна из важнейших идеологических установок Исламского государства» (ИГ). Автор поясняет механизмы инмутации: «Пропагандисты ИГ не жалеют сил, обещая своим сторонниками «Крестовый поход наоборот», уделяя особое место захвату в рабство «жен и детей неверных». Для многих боевиков, испытывающих перманентную сексуальную фрустрацию, рассказы о европейских рабынях – мотивация высшего уровня»; моделирование будущего достаточно навязчиво, на наш взгляд, производится за счёт распространения среди адептов ИГ идеи создания «Мухафазы Уруб» («Провинции Европа»). Социальнокоммуникационными технологиями на

пути к реализации глобального мирового проекта, по данным И. Яковины, являются следующие: 1) «дождаться превалирования там (в Европе – прим. наше А. Х.) мусульманского населения»; 2) «дестабилизация континента с помощью терактов, диверсий и нападений»; 3) создание «высокой степени напряженности между коренными и приезжими»; 4) разжигание «внутриевропейского конфликта, в котором мусульмане победят «вырождающихся европейцев» за счет большей рождаемости, мотивации и организации»; 5) переход Европы «под контроль Исламского государства со всеми вытекающими последствиями» [51];

– инмутационной социальнокоммуникационной технологией моделирования как второго этапа социального инжиниринга в деле защиты прав беженцев мы считаем нежелание руководства Чехии, Словакии, Венгрии и Румынии принять 120 тыс. мигрантов (прибывших в Грецию и Италию) по квотам, определённым Еврокомиссией; подтверждением инмутационного характера социальнокоммуникационных технологий второго этапа СИ в деле защиты прав беженцев следует признать и отказ руководства Великобритании, Ирландии и Дании в обязательном порядке принимать беженцев в своих странах (названные государства «при вступлении в Евросоюз поставили условием не участвовать в общей миграционной политике» [23]); перечисленные государства взяли на себя добровольные обязательства по приему беженцев, что следует рассматривать как мутационные технологии второго этапа СИ по защите прав беженцев.

На третьем этапе социального инжиниринга (СИ) – верификации – признаки упомянутой инмутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах, сопровождаемых социальнокоммуникационными технологиями:

– по прогнозам специалистов в области межнациональных и религиозных отношений (например, [12; 50]) «к середине столетия минимум

до 40 % населения крупнейших европейских городов, таких как Париж, Лондон, Брюссель и других, будет мусульманским» [21];

– к инмутационным социальнокоммуникационным технологиям третьего этапа (верификации) социального инжиниринга следует, очевидно, отнести достаточно лояльное отношение к беженцам со стороны законодательства стран ЕС, руководство которых, защищая права не своих граждан, а граждан стран, находящихся в состоянии социальных и политических катаклизмов, наносят вред как своим гражданам, так и гражданам соседних государств (Упомянутый вред связан с распространением угрозы терроризма, традиционно связываемой с беженцами. А. Маринин, например, считает, что угроза распространения терроризма «возникает вследствие того, что мигранты часто выступают в роли перевозчиков «живого товара», наркотиков, оружия и различной контрабанды» [21]. По данным исследователя и «согласно заявлению министра высшего образования Ливана Ильяса Бу Сааба, около 2 % беженцев из Сирии, которые направляются в страны Евросоюза, являются членами террористической группировки «Исламское государство»». А. Маринин считает, что «несколько тысяч боевиков этой организации целенаправленно едут в Европу для создания сети нелегальных резидентур и подготовки масштабных терактов на континенте». Соглашаясь с автором, мы должны отметить, что инмутация общества порождается не только лояльным законодательством стран ЕС, но и ещё одним достаточно важным фактором. Как сообщает А. Маринин, «угроза терроризма провоцирует социальные настроения ксенофобии, широкую общественную поддержку праворадикальных, националистических политических сил и движений». Упомянутые процессы стимулируют углубление инмутации европейского общества, но вместе с тем, по закону перехода инмутации в абмутацию или мутацию, естественным будет предположить, что «перенасыщение» общества инмутационными тенденциями скорее повлечёт за собой появление

мутационных явлений и процессов. Отсюда следует, что «горячая» защита прав беженцев руководствами стран ЕС «приближает» возврат европейских стран к мутационным тенденциям в развитии общества. Открытым остается вопрос о формах мутации в странах ЕС в деле защиты прав беженцев);

– инмутационными тенденциями третьего этапа СИ в деле защиты прав беженцев мы считаем применение социальнокоммуникационных технологий запрета к въезду беженцев в страны ЕС, что в последние месяцы активно демонстрируют руководства отдельных стран (по мнению А. Маринина, «Австрия и Словакия ввели в сентябре 2015 года погранконтроль на своих границах с Венгрией, что нарушает один из базовых принципов Шенгенской системы – открытость и прозрачность внутренних границ. Польша заявила, что она не готова принять беженцев с Ближнего Востока в рамках установленных квот, так как ожидает беженцев из Украины» [21];

– наиболее радикальной инмутационной тенденцией третьего этапа (верификации) СИ мы считаем социальнокоммуникационную технологию предупреждения руководствами стран ЕС о готовности применения военных сил против беженцев (например, в Венгрии с 4 сентября 2015 года ужесточены законы о миграции: разрешено «участие вооруженных сил в блокировании границы с Сербией, уголовное преследование тех, кто нелегально пересекает ее, и ускоренную процедуру рассмотрения запросов о предоставлении убежища» [21]; укрепляют наше мнение о наличии инмутационных социальнокоммуникационных технологий третьего этапа СИ в деле защиты прав беженцев решение Хорватии, Болгарии (на границе с Турцией), Чехии, Австрии и Финляндии об «использовании вооруженных сил для сдерживания потоков беженцев» [21];

*На фото – беженцы на границе с Европейским Союзом
(источник: <http://cdn.tvc.ru/pictures/nb/181/789.jpg>)*

– инмутационной социальнокоммуникационной технологией третьего этапа (верификации) СИ следует считать «связь мигрантов-мусульман с террористическими организациями в Северной Африке и на Ближнем Востоке», что, по мнению А. Маринина, «представляет прямую угрозу национальной безопасности стран Евросоюза». Исследователь ссылается на ситуацию в Великобритании, где, по его данным, «открыто действуют семь радикальных исламистских организаций, насчитывающих, по разным оценкам, от 130 до 180 тыс. человек». Автор упоминает и данные, предоставленные зарубежными специалистами (к сожалению, без ссылки на источник): «Примерно 2/3 исламистских сайтов, содержащих призывы к религиозной нетерпимости, поддерживаются именно Соединенным Королевством» [21];

– верификация как третий этап социального инжиниринга демонстрируется в деле защиты прав беженцев с использованием инмутационных социальнокоммуникационных технологий, практикуемых членами радикальной Европейской арабской лиги (ЕАЛ); последняя активно использует технологии, описанные А. Марининым:

а) ЕАЛ «открыто выступает с требованием официального прекращения политики интеграции иммигрантов-мусульман в общество принимающей страны»;

б) ЕАЛ «настаивает на превращении арабов в "равноценный этнос"»;

в) ЕАЛ требует придать «арабскому языку статуса государственного, а исламу – роль официальной религии»;

г) ЕАЛ выступает за «введение квот для мусульман в учебных заведениях и государственных учреждениях»;

д) «активисты ЕАЛ наравне с полицией патрулируют улицы населенных мусульманами кварталов г. Антверпен, наблюдая за "правильностью" действий местной полиции».

Перечисленные социальнокоммуникационные технологии, вычлененные нами из описания А. Маринина, свидетельствуют о владении профессиональными навыками той части беженцев, действия которых по своей направленности «близки к организации "Хезболлах", целью деятельности которой «является создание в Европе исламского государства» [21];

– на третьем этапе (верификация) социального инжиниринга используются такие инмутационные социальнокоммуникационные технологии: налаживание тесных связей с нелегальным бизнесом; срастание с организованной преступностью; увеличение расходов на беженцев и в этой связи проведение мероприятий, направленных на уменьшение социальных программ; как отмечает А. Маринин, рост экономической и социальной напряженности влечёт за собой «массовое неконтролируемое переселение иностранных граждан в благополучные европейские государства» и «ухудшает там социальную обстановку, способствует развитию "теневой" экономики, создает неконтролируемую ситуацию и угрозу национальному рынку труда»; нелегальная миграция, слившаяся с организованной преступностью, опирается на приток беженцев как на источник дешевой

рабочей силы; данные, представленные в исследовании А. Маринина, свидетельствуют о том, что Германия в 2015–2016 годах намерена «разместить у себя до 800 тыс. беженцев». Об этом заявил министр финансов ФРГ Вольфганг Шойбле, «готовый представить пакет мер экономии в связи с увеличением расходов на беженцев»; в соответствии с упомянутым планом в 2015 году Германия сэкономит около 500 млн евро. В 2016 году «правительство этой страны намерено оказать в 2016 году единовременную помощь федеральным землям ФРГ в размере 4,1 млрд евро, которая пойдет на нужды, связанные с приемом и обустройством беженцев» [21];

– на третьем этапе (верификации) социального инжиниринга сегодня в Европе «успешно» реализуется процесс деформации этнодемографической структуры населения, который свидетельствует о том, что, по словам А. Маринина, «в условиях интенсивной миграции кардинально меняется этнический состав населения многих стран и крупных городов»; по сведениям, предоставленным А. Марининым, «официально сейчас в странах ЕС проживают 18,4 млн иммигрантов, или всего около 5 % населения»; исследователь уточняет: «с учетом нелегальных мигрантов и натурализовавшихся иностранцев их, по оценкам западных специалистов, намного больше – от 25 до 29 млн человек»; учитывая то, что существующие социальнокоммуникационные технологии ЕС по защите прав беженцев предполагают при получении статуса беженца соединение членов семьи, можно предположить, что такая норма права приведёт к существенному росту мигрантов в страны ЕС; изложенная ситуация стимулирует серьёзный процесс изменения этнического состава населения крупных городов и стран, что объективно повлечёт за собою «необратимую тенденцию глобализации мировой экономики»; логичным следует считать вывод о том, что в ЕС резко обозначаются межэтнические проблемы; отсюда вывод: социальнокоммуникационные технологии (национально-этнические конфликты, агрессивный национализм, сепаратизм) третьего этапа

социального инжиниринга в деле защиты прав беженцев, по словам А. Маринина, «являются разрушительной силой для гражданского общества европейских стран» [21].

– верификация как третий этап социального инжиниринга в деле защиты прав беженцев позволяет фиксировать достаточно резкие по интенсивности социальнокоммуникационные технологии инмутации; последние проявляются в несогласии отдельных стран – членов ЕС выполнять обязательства политического союза (например, Словакия никогда, по утверждению премьер-министра Р. Фицо, «не согласится с предложенным Брюсселем механизмом распределения беженцев, так как вовсе не Братислава бросала бомбы на ливийцев»; инмутационный характер такой социальнокоммуникационной технологии в защите прав беженцев усиливается тем, что «Словакия будет действовать по двум направлениям: во-первых, подаст иск по этому поводу в суд ЕС в Люксембурге; во-вторых, не станет выполнять решение о квотах на беженцев, принятое министрами внутренних дел на экстренном Совете ЕС 22 сентября»; по данным, опубликованным А. Марининым, «Франция заявила, что намерена разместить на своей территории не более 30 тыс. беженцев, а Венгрия планирует построить заграждение на границе с Хорватией»; упомянутые инмутационные социальнокоммуникационные технологии позволяют сделать вывод о том, что процессы социального инжиниринга, реализующиеся посредством технологий трёх этапов, не могут быть реализованы в сегодняшней политике Евросоюза.

МУТАЦІЯ

На первом этапе социального инжиниринга (СИ) – идентификации – признаки мутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах:

– в плане главы Еврокомиссии Юнкера отмечается: «Балканские страны должны изыскать возможности для приема большего числа беженцев

и предоставления им крова, питания, медпомощи, воды и санитарных условий» [5];

– по мнению Юнкера, следует «отправить в Словению дополнительно 400 пограничников для стабилизации ситуации в стране, которую захлестнул поток мигрантов после закрытия границы Венгрии с Хорватией» [5].

– идентифицируя ситуацию с массовым исходом сирийцев с Ближнего Востока в страны ЕС, нельзя не заметить использование социальнокоммуникационной технологии констатации фактов, которую активно внедряют члены правительства стран, откуда исходит угроза агрессии против беженцев из Сирии (например, представитель иракского МИД А. Джамаль заявил о том, что «арабские страны в настоящее время находятся в удручающем положении с гуманитарной точки зрения и свидетельством этого становятся сотни тысяч арабских беженцев из государств региона»; при умелом использовании такой технологии констатации фактов спикер прибегает к внедрению коммуникационной технологии обвинения: «Очень жаль, – говорит А. Джамаль, – что ни одна из структур ЛАГ, в отличие, например, от Евросоюза, так и не разработала чрезвычайного плана, направленного на срочное решение проблемы беженцев»; мы усматриваем в таком обвинении мутационную тенденцию в использовании социальнокоммуникационных технологий первого этапа СИ в деле защиты прав беженцев [22].

На втором этапе социального инжиниринга (СИ) – моделировании – признаки мутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах, сопровождаемых социальнокоммуникационными технологиями:

– организация и проведение референдумов, результаты которых обеспечивают моделирование будущего социального устройства в странах ЕС, где, по данным А. Маринина, официально проживает «более 16 млн мусульман»: во Франции ислам исповедует 5,5 млн человек (около 7 %

населения), в Германии 4,3 млн (около 5 %), в Великобритании 2,8 млн (4,5 %), в Италии 1,5 млн (2,5 %), в Испании 1 млн (2,2 % населения) [21];

– мутационными социальнокоммуникационными технологиями второго этапа (моделирования) социального инжиниринга в деле защиты прав беженцев мы считаем законодательные реформы в ЕС; такие реформы могут ограничить неконтролируемый поток беженцев с Ближнего Востока в Европу;

– ещё одну технологию второго этапа СИ мы усматриваем в предложении премьер-министра Великобритании Дэвида Кэмерона, который призывает «оказать помощь странам, из которых прибывают иммигранты» через «ограничение потока экономических иммигрантов при действительной поддержке беженцев, спасающихся от войны»; по словам политика, «королевство готово направить в международные воды между Северной Африкой и побережьем Италии военный корабль для борьбы с перевозчиками, незаконно осуществляющими переправку экономических мигрантов и беженцев в страны ЕС» [17], тем самым проявляя готовность моделировать социальные процессы в деле защиты прав беженцев, используя социальнокоммуникационные технологии мутационного характера;

– моделируют ситуацию в деле защиты прав беженцев и германские власти: в сентябре 2015 года принято решение об участии бундесвера «в операции Евросоюза "Евронавфор – Средиземноморье" по борьбе с нелегальными перевозчиками беженцев в Средиземном море»; при этом «планируется, – как считает В. Иванов, – задействовать до 950 военнослужащих бундесвера, которые получают право останавливать и уничтожать суда нелегальных перевозчиков (до сих пор операции ЕС в Средиземном море ограничивались сбором информации и спасением беженцев с кораблей, потерпевших крушение)» [16]; такие технологии мы относим к этапу моделирования в трёхэтапном процессе социального инжиниринга, осуществляемого в деле защиты прав беженцев;

– моделирующие мутационные технологии второго этапа СИ мы вычленим в предложениях политиков, озвученных на экстренном саммите ЕС, который прошёл 23 сентября 2015 года в Брюсселе; упомянутые социальнокоммуникационные технологии в деле защиты прав беженцев проектировались в таких формах и процессах:

1) утверждение основных предложений Еврокомиссии (ЕК) по урегулированию миграционного кризиса;

2) для преодоления миграционного кризиса Евросоюз готов израсходовать в ближайшие два года 9,2 млрд евро, из которых 1 млрд будет направлен Турции, 700 млн – Македонии, 100 млн экстренной помощи – странам Евросоюза, 200 млн Всемирной продовольственной программе, 300 млн – на оказание прямой гуманитарной помощи беженцам и 600 млн европейским агентствам "Фронтекс" и Европол в 2016 году [23];

3) руководители стран участниц саммита приняли решение об открытии до конца ноября 2015 года «центров по приему и регистрации беженцев на внешних границах ЕС и об их усилении за счет значительного расширения ресурсов, имеющихся в распоряжении европейского агентства по контролю границ "Фронтекс", а также агентства по координации действий полицейских структур – Европола»; в двух странах ЕС (Греции и Италии) решено создать Центры по предоставлению убежища для беженцев; в упомянутых Центрах сотрудники и эксперты агентства "Фронтекс", Европейского офиса по вопросам убежища и Европола «будут помогать идентифицировать, регистрировать и снимать отпечатки пальцев мигрантов при их въезде в ЕС»; мы рассматриваем перечисленные меры в качестве моделирующих мутационных социальнокоммуникационных технологий второго этапа СИ в деле защиты беженцев [23];

4) упомянутые в п. 3) мутационные технологии могут обрести инмутационный характер для самих беженцев, потому что призваны создать

действенную систему «возврата мигрантов, не имеющих права на получение убежища» [23];

5) моделирующей мутационной социальнокоммуникационной технологией второго этапа социального инжиниринга мы считаем усилия участников саммита, в результате которых руководители стран ЕС «пришли к пониманию необходимости урегулирования конфликтов на Ближнем Востоке», подписав итоговое заявление, в котором сформулировали заключение: требуется «предпринять новые международные усилия» для стабилизации ситуации в Сирии, которая является одной из основных стран-источников миграции, и Ливии, превратившейся в ключевой транзитный пункт для беженцев из Северной и Экваториальной Африки, направляющихся в ЕС»; в результате моделирования как второго этапа СИ президентом Франции Ф. Олландом и канцлером Германии А. Меркель было декларировано сотрудничество Евросоюза с Россией, Ираном и странами Персидского залива «для проведения новой мирной конференции в Женевском формате для прекращения войны в регионе» [23].

На третьем этапе социального инжиниринга (СИ) – верификации – признаки мутации в деле защиты прав беженцев мы усматриваем в следующих процессах:

– к мутационным технологиям (для беженцев) мы относим описанные А. Марининым практически реализуемые результаты: «облегчение процесса натурализации во многих европейских странах; предоставление права голоса на местных выборах; формирование совещательных органов, призванных оказывать поддержку мигрантам, в том числе и политическую; рост числа религиозных учреждений с перспективой исламизации континента» [21];

– технологиями мутационной тенденции (для жителей стран, принимающих беженцев) мы считаем требование коренных граждан стран ЕС ограничить приём беженцев в свои страны (по данным А. Маринина, «в Швейцарии на референдуме в феврале 2014 года большинство жителей

страны высказались за ограничение иммиграции из ЕС и введение на нее соответствующих квот»; результаты опросов, проведенных специалистами центра "Мильворд Браун" (Millward Brown), «56 % жителей Польши выступают против размещения в республике беженцев из стран Ближнего Востока и Африки»; в «Германии 56 % населения полагает, что ... массовый приток беженцев «может существенно изменить политическую и социально-экономическую ситуацию в стране» [21].

Выводы

В соответствии с требованиями СИ-анализа мы должны проанализировать процессы социального инжиниринга (СИ) с точки зрения наличия в них признаков коммуникационных технологий идентификации (первый этап СИ), моделирования (второй этап СИ) и верификации (третий этап СИ). На каждом из перечисленных этапов функционируют как мутационные, так и инмутационные коммуникационные технологии. Предполагаем, что иногда можно фиксировать и абмутационные тенденции (отсутствие коммуникационных технологий, которые автоматически порождают или мутационные, или инмутационные тенденции). Опираясь на СИ-анализ, мы зафиксировали следующее:

1) *на первом этапе СИ – идентификации* – в странах ЕС фиксируется достаточно широкая активность законодательной нормы в защите прав беженцев, что следует оценивать как мутационную тенденцию;

2) однако такая законодательная активность не всегда своевременна: чаще она запаздывала (правительства и парламенты стран ЕС несвоевременно принимали соответствующие законодательные акты в защиту прав беженцев);

3) на первом этапе идентификации социальный инжиниринг по отношению к защите прав внутренних беженцев был запоздалым, а в ряде стран ЕС – до сих пор не обрел форму легитимности;

4) исходя из фактов, зафиксированных нами в п.п. 1)–3), мы делаем вывод о том, что на первом этапе СИ коммуникационные технологии (комплексы-действия, направленные на изменение моделей поведения индивидов, социальных групп, классов и социальных институтов при обмене информацией как регулятора социальных действий, взаимодействий и социальных отношений) стран ЕС не всегда были достаточны и эффективны, но чаще имели мутационную тенденцию;

5) *на втором этапе СИ – моделировании* – руководство стран ЕС предлагало достаточно вариативные нормы, защищающие права беженцев, и на законодательном уровне моделировали правила регулирования отношений между государством прибытия и беженцами;

б) однако степень эффективности предлагаемых моделей поведения (законов, предписаний, актов, распоряжений, указов, приказов, циркуляров, инициатив, соглашений, договоров, меморандумов) опиралась на прецеденты, а не на аналогию, которая как принцип давала основания для создания твёрдой законодательной базы в защите прав беженцев (имеем в виду Конвенцию "О статусе беженцев", принятую 28 июля 1951 года);

7) инструментарий социального инжиниринга в виде коммуникационных технологий в ходе защиты прав беженцев использовался и используется методом проб и ошибок, что доказывается достаточно большим количеством случаев неэффективности и неисполнения законов как моделей-регуляторов отношений в обществе;

8) *на третьем этапе СИ – верификации* – практическая проверка действенности моделей защиты прав беженцев, предлагаемых странами ЕС, находится в начальной стадии и ещё недостаточно доказала своей эффективности;

9) коммуникационные технологии социального инжиниринга в защите прав беженцев на третьем этапе СИ в отдельных странах (например, в Германии, Украине и Сирии) не могут в полной мере регулировать

социальные действия, взаимодействия и социальные отношения в обществе, что подтверждается конкретными случаями инмутации, описанными нами ранее.

Благодарности

В ходе написания отчёта о нашем исследовании неоценимую помощь в стилистической и грамматической правке текста оказала кандидат филологических наук, доцент *Анна Холод* (Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина), которой мы безмерно признательны. Огромную благодарность выражаем инициатору проведения исследования по правам беженцев доктору социологии и социальных коммуникаций *Александр Сыновец* (Силезская политехника, г. Забже, Польша).

Список использованных источников

1. Австрия стала транзитной страной [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hronika.info/mir/98966-avstriya-stala-tranzitnoy-tranoy.html> (дата обращения: 15.11.2015). – Название с экрана.
2. Бадюл Л. В. Теоретичні аспекти комунікаційного інжинірингу у формуванні протесаного іміджу / Л. В. Бадюл // Соціальний інжиніринг: моделі й технології: кол. монографія [за наук. ред. О. Холода; автори: Л. Бадюл, А. Бартошек, А. Єндрузик та ін.]. – К.: КНУКіМ, 2015. – С. 159–190.
3. Беженцы и внутренние переселенцы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/tadj/Chapter8.htm> (дата запроса – 28.10.2015). – Название с экрана.

4. Біженці в одному з центрів у Чехії поскаржилися на "утиск свободи" та оголосили голодування [Електронний ресурс] // УНІАН. – 11.11.2015. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1180646-bijentsi-v-odnomu-z-tsentriv-u-chehiji-poskarjilisya-na-utisk-svobodi-ta-ogolosili-goloduvannya.html> (дата обращения: 15.11.2015). – Название с экрана.
5. Болгария, Румыния и Сербия готовы закрыть границы для беженцев [Электронный ресурс] // Пресс-центр "Информационного Агентства "ЛІГАБізнесІнформ". – 24 октября 2015 года. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/world/6942521-bolgariya_rumuniya_i_serbiya_gotovy_zakryt_granitsy_dlya_bezhentsev.htm (дата обращения: 1.12.2015). – Название с экрана.
6. Борисенко Д. О. Нотатки до критики й апологетики теорії інмутації суспільства / Д. О. Борисенко // Теорія інмутації суспільства: pro et contra : кол. монографія [за ред. О. М. Холода; автори : Борисенко Д. О., Васишин Р. Я., Дзенник С. В. та ін.]. – К.: КиМУ, 2011. – С. 229–231.
7. В Украине не работают законы о защите беженцев и иммигрантов, - Amnesty International [Электронный ресурс] // Цензор.нет. – 27.05.2013. – Режим доступа: http://censor.net.ua/news/242729/v_ukraine_ne_rabotayut_zakony_o_zaschite_bejentsev_i_immigrantov_amnesty_international (дата обращения: 21.11.2015). – Название с экрана.
8. В России решили неприятно удивить украинских беженцев [Электронный ресурс] // Facenews. – 12 ноября 2015. – Режим доступа: <http://www.facenews.ua/news/2015/297161/> (дата обращения: 16.11.2015). – Название с экрана.
9. В Украине количество внутренних беженцев достигло 10 тысяч, – ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ipress.ua/ru/news/v_ukrayne

- kolychestvo_vnutrennyh_bezhentsev_dostyglo_10_tisyach__oon_65508.html (дата запроса – 28.10.2015). – Название с экрана.
10. Гассер М. Сирия: разрушенная страна, брошенные на произвол судьбы люди [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.icrc.org/ru/document/siriya-razrushennaya-strana-broshennye-na-proizvol-sudby-lyudi> (дата обращения: 31.10.2015). – Название с экрана.
11. Гастев А. К. Трудовые установки / А. К. Гастев // Организация труда. — 1924. — N 1. — С. 20.
12. Грозит ли Европе насильственная исламизация? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.km.ru/world/2013/04/12/obshchestvenno-politicheskaya-zhizn-za-rubezhom/708374-grozit-li-evrope-nasilstvenn> (дата обращения: 2.12.2015). – Название с экрана.
13. Европарламент утвердил новые правила для приема беженцев в ЕС [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://censor.net.ua/news/244476/evroparlament_utverdil_novye_pravila_dlya_priema_bejentsev_v_es (дата обращения: 9.11.2015). – Название с экрана.
14. Жукровський Я. І. Історія визначення поняття та статусу біженець [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obljustlviv.gov.ua/napriamku-diialnosti/sektor-pravovoi-roboty-ta-pravovoi-osvity/256-istoriia-vyznachennia-poniattia-ta-statusu-bizhenets> (дата обращения: 1.11.2015). – Название с экрана.
15. Закон Украины «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите» (от 8 июля 2011 года N 3671-VI) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unhcr.org.ua/img/uploads/LawRefComplProtection_RUS_08.07.2011.pdf (дата запроса – 28.10.2015). – Название с экрана.

- 16.Иванов В. Военные и гражданские операции и миссии Евросоюза в сфере кризисного урегулирования / В. Иванов // Зарубежное военное обозрение. – 2014. – №6. – С. 3–9.
- 17.Кэмерон: Евросоюзу нужны реформы, чтобы справиться с миграционным кризисом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://thisentry.ru/entry/58339> (дата обращения: 12.12.2015). – Название с экрана.
- 18.Конвенция 1969 года по конкретным аспектам проблем беженцев в Африке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www1.umn.edu/humanrts/russian/instate/Rz2arcon.html> (дата обращения: 1.11.2015). – Название с экрана.
- 19.Кралюк П. Теракты в Париже организовали спецслужбы России? [Электронный ресурс] // Крым. Реалии. – 18.11.2015. – Режим доступа: ru.krymr.com; а также см. сохраненную копию: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:91sM4RSO00EJ:ru.krymr.com/content/article/27366743.html+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru> (дата обращения: 18.11.2015). – Название с экрана.
- 20.Кривонос В. М. Правовий захист біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kom.just.odessa.gov.ua/274-pravoviy-zahist-bzhencv-ta-osb-yak-potrebuyut-dodatkovogo-abo-timchasovogo-zahistu.html> (дата обращения: 18.12.2015). – Название с экрана.
- 21.Маринин А. Неконтролируемая массовая миграция - угроза европейской безопасности / А. Маринин // Зарубежное военное обозрение. – 2015. – №10. – С. 3–12.

- 22.МИД Ирака осудил Лигу арабских государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novosti.com.tr/мид-ирака-осудил-лигу-арабских-государств> (дата обращения: 12.12.2015). – Название с экрана.
- 23.На экстренном саммите в Брюсселе обсудят миграционный кризис [Электронный ресурс] // ТВЦ. – 23.09.2015. – Режим доступа: <http://www.tvc.ru/news/show/id/77077> (дата обращения: 13.12.2015). – Название с экрана.
- 24.Никифоренко А. Р., Никифоренко Н. О. Соціальна інженерія як напрям у пострадянській соціології: проблеми становлення і розвитку / Никифоренко А. Р., Никифоренко Н. О. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – К., 2009. – С. 95–99.
- 25.Николаенко В. Денежная помощь переселенцам составляет 3,5 млрд грн в год”, – Розенко [Электронный ресурс] // [Sensor.net](http://sensor.net). – 15.10.2015. – Режим доступа: http://sensor.net.ua/news/356386/denejnaya_pomosch_pereselentsam_sostavlyaet_35_mlrd_grn_v_god_rozenko (дата обращения: 21.11.2015). – Название с экрана.
- 26.ООН: кількість біженців та переселенців зростає [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150619_un_refugees_ukraine_az (дата обращения: 29.10.2015). – Название с экрана.
- 27.ООН: у світі рекордно побільшало біженців [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150618_un_displaced_rl (дата обращения: 29.10.2015). – Название с экрана.
- 28.Официально в Украине насчитывается более 1,5 млн. переселенцев [Электронный ресурс] // ubr.ua. – Режим доступа: <http://ubr.ua/ukraine-and-world/society/oficialno-v-ukraine-naschityvaetsia-bolee-15-mln-pereselencev-365941> (дата обращения: 21.11.2015). – Название с экрана.

- 29.Почепцов Г.Г. Коммуникативный инжиниринг: теория и практика / Почепцов Г.Г. – М. : Альтерпрес, 2008. – 407 с.
- 30.Права беженцев в России, США, Франции, Италии [Электронные ресурс]. – Режим доступа: http://ria.ru/disabled_know/20140819/1020428959.html (дата обращения: 9.11.2015). – Название с экрана.
- 31.Работодатели внедряют программы адаптации сотрудников-переселенцев [Электронный ресурс] // ubr.ua. – 15.10.2015. – Режим доступа: <http://ubr.ua/labor-market/ukrainian-labor-market/rabotodateli-vnedriaut-programmy-adaptacii-sotrudnikov-pereselencev-361544> (дата обращения: 23.11.2015). – Название с экрана.
- 32.Рада усилила гарантии соблюдения прав и свобод внутренне перемещенных лиц [Электронный ресурс] // [Censor.net](http://censor.net). – Режим доступа: http://censor.net.ua/news/359095/rada_usilila_garantii_soblyudeniya_prav_i_svobod_vnutrenne_peremeschennyh_lits (дата обращения: 16.11.2015). – Название с экрана.
- 33.Резник Ю. М. Социальная инженерия: предметная область и границы применения / Ю. М. Резник // Социологические исследования. – 1994. – № 2. – С. 78.
- 34.Резник Ю. М. Формирование институтов гражданского общества (социоинженерный подход / Ю. М. Резник // Социологические исследования. – 1994. – № 10. – С. 21–30.
- 35.Резник Ю. М. Социальная инженерия как средство обеспечения управления: учеб.-метод. пособ. / Моск. гос. социал. ун-т. – М. : Союз, 1996. – 34 с.
- 36.Резник Ю. М. Социальная инженерия: технократизм или гуманистический подход / Ю. М. Резник // Человек. Культура. Общество. – М., 1999. – Т. 1. – Вып. 1/2. – С. 220–231.

- 37.Різун В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / В. Різун // Комунікація. – 2012. – № 2. – С. 8–18.
- 38.Різун В.В. До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці / Різун В.В. // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 35–36.
- 39.Різун В.В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / Різун В.В. // Світ соціальних комунікацій. – 2011. – Т. 1. – с. 7, 10.
- 40.Социальная инженерия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_\(социология\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_(социология)) (дата обращения: 24.12.2015). – Название с экрана.
- 41.Сперанський В.І. Мистецтво управління – від шумерів до наших днів / В.І. Сперанський // Промисловий вісник Росії. – 1995. – № 5. – С. 36–37.
- 42.Средства на мигрантов у Германии есть – глава Бундесбанка [Электронные ресурс] // Iinterfax-Украина. – 09.11.2015. – Режим доступа: <http://interfax.com.ua/news/economic/302376.html> (17.11.2015). – Название с экрана.
- 43.Холод О.М.(а) Триєдиний принцип реалізації соціальної інженерії / О.М. Холод // Соціальний інжиніринг: моделі й технології: кол. монографія [за наук. ред. О. Холода; автори: Л. Бадюл, А. Бартошек, А. Єндрузик та ін.]. – К.: КНУКіМ, 2015. – С. 21–26.
- 44.Холод О.М.(б) Соціальний інжиніринг і соціальні комунікації: порівняльний аналіз [Электронный ресурс] / О.М. Холод // Познательный.рф : наук. журнал (эл №ФС77-46256 / ISSN 2226-1028). – № 16. – Режим доступа: <http://xn--80aafngqnlfck6b3hm.xn--p1ai/all/soc-alnii-nzhin-ring-soc-aln-komun-kac-por-vnjalnii-anal-z.html> (дата обращения: 9.11.2015).
- 45.Холод О.М. Соціальна інженерія та наукова галузь «Соціальні комунікації»: спільне і різне / О.М. Холод // Комунікаційні технології:

- наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. – Т. 3. – К.: КНУКіМ, 2014. – С. 106–114.
46. Холод О.М. Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / Холод О.М. // Світ соціальних комунікацій. – 2012. – Т. 8. – С. 7–12.
47. Холод О. Теорія інмутації суспільства: монографія / О. Холод. – К.: КиМУ, 2011. – 305 с.
48. Шилова В. В. Особливості дослідження комунікаційних технологій як процесу соціального інжинірингу у мас-медіа / В.В. Шилова // Комунікаційні технології : наук. журн. [наук. ред. О.М. Холод]. – Т. 3. – К.: КНУКіМ, 2014. – С. 222–242.
49. Шилова В. В. Зв'язок сучасних теорій соціальних та комунікаційних технологій із соціальним інжинірингом / В. В. Шилова // Соціальний інжиніринг: моделі й технології: кол. монографія [за наук. ред. О. Холода; автори: Л. Бадюл, А. Бартошек, А. Єндрюзик та ін.]. – К.: КНУКіМ, 2015. – С. 190–222.
50. Эксперт: Европа может стать мусульманской за 20 лет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2011/08/08/877362.html> (дата обращения: 2.12.2015). – Название с экрана.
51. Яковина И. Эмират Европа. ЕС захлестнул небывалый поток беженцев из Азии и Африки [Электронный ресурс] / И. Яковина // Новое время. – 1 сентября 2015. – Режим доступа: <http://nv.ua/publications/emirat-evropa-es-zahlestnul-nebyvalyj-potok-bezhentsev-iz-azii-i-afriki-66615.html> (дата обращения: 7.12.2015). – Название с экрана.
52. African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa, (Kampala Convention). Adopted by the Special Summit of the Union held in Kampala on 22 October 2009.
53. Communication Technology and Social Change: Theory and Implications [ed. Carolyn A. Lin, David J. Atkin]. — Routledge, 2009. — 352 p.

54. Deutsche Welle [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.com/ru/темы-дня/s-9119> (дата обращения: 9.11.2015).
55. Internally Displaced Persons and International Humanitarian Law [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.icrc.org/en/download/file/1057/internally-displaced-persons-icrc-eng.pdf> (дата обращения: 4.11.2015). – Название с экрана.
56. Guiding Principles on Internal Displacement E / CN.4 / 1998/53 / Add. 1, February 11 in New York: United Nations [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.law.georgetown.edu/idp/english/id_faq.html#q15 (дата обращения: 5.11.2015).
57. Hughes Thomas P. "Technological momentum," in Merritt Roe Smith and Leo Marx, ed., *Does Technology Drive History?: The Dilemma of Technological Determinism*, Massachusetts Institute of Technology, 1994, pp. 101–113.
58. Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. — Oxford: Oxford University Press. — 2005.
59. Theories of technology [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Theories_of_technology (дата обращения: 18.11.2015).
60. World Refugee Day: more people being offered protection in the EU [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20140620STO50103/html/World-Refugee-Day-more-people-being-offered-protection-in-the-EU> (дата обращения: 9.11.2015). – Название с экрана.

РОЗДІЛ 5

ПРАГМАТИКА МЕДІА Й «ВІЙНА ПО ТЕЛЕВІЗОРУ»

(вплив висвітлення в мас-медіа соціальних катаклізмів

2013–2015 років в Україні

на трансформацію «ідеології» української родини)

(рос. мовою)

Введение

Актуальность исследования

На сегодняшний день в научных кругах есть небольшое количество публикаций, посвящённых изучению трансформации «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине. Под социальными катаклизмами упомянутых трёх лет мы имеем в виду следующие трагические события:

1) силовой разгон мирных демонстрантов-студентов на площади Независимости 29 ноября 2013 года в г. Киеве (см. Хроника Евромайдана. 30 ноября – 5 декабря http://lb.ua/news/2013/11/30/243433_razgon_evromaydana_hronika.html [загружено 21.10.2015]);

2) силовое противостояние демонстрантов и милиции возле здания Администрации Президента Украины на ул. Банковой, 11 в г. Киеве (смотрите Хроника Евромайдана. 30 ноября – 5 декабря http://lb.ua/news/2013/11/30/243433_razgon_evromaydana_hronika.html [загружено 21.10.2015]);

3) расстрел мирных демонстрантов 18–20 февраля 2014 года на ул. Грушевского в г. Киеве; (см. Кто стрелял на Майдане? Откровения снайпера

и тайна винтовки с оптическим прицелом http://ukraina.ru/whitebook_evidence/20150218/1012132067 [загружено 21.10.2015]);

4) начало оккупации Автономной Республики Крым 20 февраля 2014 года (Очевидное, грубое и неисправленное нарушение хельсинкских принципов 2014 : 19–21; см. https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_інтервенція_до_Криму_2014 [загружено 26.10.2015]);

5) начало антитеррористической операции (АТО) в Харьковской (8 апреля 2014 года), начало АТО на территории Востока Украины 13 апреля 2014 года (смотрите Війна на Сході України https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України [загружено 26.10.2015]);

6) бой под Волновахой, где украинские военные потеряли 18 солдат (22 мая 2014 года; (см. Минобороны сообщило подробности столкновений возле Волновахи и Рубежного // Корреспондент.net, 22 мая 2014, 11:31 <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3366863-mynoborony-soobschylo-podrobnosty-stolknovenyi-voze-volnovakhy-y-rubezhnoho> [загружено 26.10.2015]);

7) бои в Донецком аэропорту (с 25 на 26 мая 2014 года – первый этап; 28 сентября 2014 года – 21 января 2015 года – второй этап: согласно данным украинской стороны погибших насчитывается 178 человек и 564 раненых, согласно данным ДНР – убитых 100 человек, раненых – 162 человека; обе стороны официально занизили показатели (см. Запад опасается поражения ополченцев на юго-востоке Украины http://www.ng.ru/cis/2014-08-05/100_obzor050814.html [загружено 26.10.2015]);

8) отдельные бои, авианалёты, обстрелы и теракты в районе Донецка (конец весны 2014 – август 2014 года);

9) бои за Славянск (12 апреля – 5 июля 2014 года) (по сообщениям Министерства обороны Украины и повстанцев: погибших с обеих сторон – 84 человека, раненых – 380 человек; по заявлениям информационных служб враждующих сторон: убитых с обеих сторон – 1170 человек, раненых – 1500

человек (см. Противостояние в Славянске https://ru.wikipedia.org/wiki/Противостояние_в_Славянске [загружено 26.10.2015]);

10) вооруженное противостояние в Мариуполе (7 мая – 13 июня 2014 года);

11) захват Донецкого аэропорта (с 25 на 26 мая 2014 года);

12) отдельные бои в г. Донецк (с мая по август 2014 года; осень и начало зимы 2014 года);

13) обстрел автобусной остановки «Донецкгормаш» в г. Донецке, повлёкший за собой гибель от 8 до 15 мирных жителей и 20 раненных (22.01.2015 года) (см. https://ru.wikipedia.org/wiki/Артобстрел_остановки_транспорта_«Донецкгормаш»_в_Донецке [загружено 21.10.2015]) (Коц, Стешин 2015).

Изучение изменений, которые фиксируются в украинских семьях, в трагические два–три года (2013–2015) позволяет констатировать актуальность нашего исследования. Также следует заметить, что динамика декларации в масс-медиа «идеологии» семей, проживающих в Украине в последние 3 года (2013–2015), достаточно стремительно меняется в связи с событиями политического и социального характера. Актуальным мы считаем планируемое исследование, поскольку его результаты ориентированы на детальное прогнозирование настроений в обществе, которое перманентно переживает кризисы и социальные потрясения. Отсутствие результатов подобных исследований может привести к негативной динамике в проведении Украиной предстоящих основательных реформ, связанных с движением в Европейский Союз.

Гипотеза нашего исследования состояла в предположении того, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, в Крыму, на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Объектом изучения мы избрали трансформацию «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи, *предметом* – трансформацию «идеологии» украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине.

Цель исследования мы определили следующим образом: выявить и описать трансформацию «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов с 29 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей).

Методы, к которым мы обратились, составили две группы: первая группа включила общие и общенаучные методы, вторая группа состояла из методов теоретического и эмпирического исследования.

К *общим методам* мы отнесли диалектический метод, который предполагает следование трём основным принципам: 1) монизма, 2) единства диалектики бытия и диалектики мышления, 3) общей связи и общего развития явлений в мире.

Следование названным трём принципам диалектики позволило нам рассматривать процессы трансформации «идеологии» украинской семьи в качестве таких, которые существуют лишь в нашем мире и не предполагают анализа их существования ни в каком другом физическом измерении (мире). Следуя принципам диалектики, мы рассматриваем «идеологию» семьи как такую систему взглядов и идей, которая образует единство социальных практик членов семьи и формирования их представлений о мире. Согласно с декларацией третьего принципа диалектики, мы признаём связь между развитием разных систем в мире, в нашем случае мы учитываем в дальнейшем исследовании зависимость формирующихся в семье взглядов и позиций от внешних обстоятельств и внутренних условий сосуществования членов семьи.

К *общенаучным методам*, к которым мы обратились в своём исследовании, следует отнести такие:

– *анализ* как расчленение целого предмета изучения (семьи) на составляющие (члены семьи, их взгляды и воззрения, установки и идеи, которыми они «заражены» под влиянием масс-медиа);

– *синтез* как объединение ранее выделенных нами частей (картины мира членов семьи, взгляды на «войну»¹ (АТО), политику, экономику, культуру, образование, спорт, охрану здоровья и под.) предмета в единое целое (мировоззрение семьи);

– *абстрагирование* как отвлечение от ряда свойств и отношений (например, рождение членов семьи в США или Казахстане) исследуемого явления и сосредоточение на свойствах и отношениях, которые интересуют нас в русле цели нашего исследования (системы взглядов членов семьи, которая меняется под влиянием масс-медиа в ходе освещения трагических событий на Майдане, в Крыму, на Востоке Украины в период с 30 ноября 2013 по декабрь 2015 года);

– *аналогия* как формулирование выводов о схожести и различиях в ответах респондентов, принявших участие в стандартизованном анкетировании, посвященному трансформации «идеологии» семьи, на основании схожести и различий одних признаков предметов изучения (мировоззрение опрашиваемых), перенося такие признаки на общее представление на предмет изучения (идеологию украинской семьи);

– *классификация* как распределение объектов изучения (ответов на вопросы анкеты) в группы в зависимости от их признаков и фиксации закономерных связей между группами в системе социологии и социальных коммуникаций как отраслей научных знаний.

¹ «Войной» мы не можем называть те действия, которые юридически не имеют такого статуса; в Украине ведение действий, направленное на уничтожение живой и технической мощи врага в период с февраля 2014 года по декабрь 2015 года, называют антитеррористической операцией (сокращенно – АТО).

Ко второй группе методов мы отнесли теоретические и эмпирические методы.

Список *теоретических методов* состоял из следующих:

– *аксиоматический метод*, предполагающий выдвижение положений, которые не требуют доказательств (к таким относим положение о том, что АТО по факту являлось войной России против Украины), и выведение на их основе тезисов, которые создают аксиоматическую теорию (например, теория негативного влияния противостояния боевиков ДНР (так называемой «Донецкой народной республики») и ЛНР (так называемой «Луганской народной республики»), а также сил МВД Украины (Министерства внутренних дел Украины) и ВСУ (Вооруженных сил Украины), обеспечивающих АТО (антитеррористическую операцию) в восточной Украине на трансформацию системы взглядов и ценностей украинской семьи в период 2013–2015 годов);

– *статистические методы* (метод статистического наблюдения в форме специального организованного наблюдения – стандартизированного несплошного разового анкетирования в разных регионах Украины (Киев, Запорожье, Львов, Винница, Тернополь) и стандартизированного сплошного анкетирования в электронной системе «Gugle+»; метод сведения данных; метод группировки; текстовый и табличный методы, метод статистических графиков/диаграмм), с помощью которых мы определили средние значения в ответах респондентов, характеризующие всю совокупность исследуемых явлений (в нашем случае – трансформацию «идеологии» украинской семьи под влиянием социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине, отраженных в масс-медиа);

– *гипотетико-дедуктивный метод*, который был необходим нам для выдвижения гипотезы о том, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших на Востоке Украины и отраженных в масс-медиа, и

доказательства истинности/неистинности выдвинутой гипотезы с помощью метода дедукции/индукции.

Среди *эмпирических методов* мы избрали такие:

– *наблюдение*, которое помогло нам целенаправленно и организовано воспринять процессы трансформации «идеологии» украинской семьи, произошедшие в ходе освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов в упомянутые три года в Киеве, Крыму, Донецкой и Луганской областях Украины;

– *описание* как фиксацию результатов наблюдения;

– *измерение*, при проведении которого мы сравнивали полученные в анкетировании показатели с теми, которые были получены исследователями в ходе опросов, близких к нашему по содержанию и проведенных до социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Киеве, Крыму и на Востоке Украины.

История проблемы

Рассмотрение результатов, полученных социологами за последние пять лет, позволит нам в доказательной форме декларировать практическое отсутствие (на момент написания текста) публикаций, в которых отражены результаты исследования процессов трансформации «идеологии» украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов, произошедших в период с 2013 года по 2015 год в Киеве, Крыму и на Востоке Украины. Однако отдельные вопросы в тех опросах, которые проводили наши коллеги-социологи, мы обнаружили и ниже предлагаем их аннотированный обзор.

По результатам социологического опроса, проведенного фондом «Демократические инициативы имени Илька Кучерива» и Киевским международным институтом социологии накануне парламентских выборов 2014 года, 31 % украинцев считали, что события на Евромайдане в 2014 году были государственным переворотом. Интересно заметить, что 16%

опрошенных считали, что переворот был подготовлен политической оппозицией, 15% респондентов уверены в том, что переворот был поддержан западными странами. Достаточно разное отношение к событиям на Евромайдане зафиксировано в семьях респондентов, проживающих на Юге Украины: 20% уверены в том, что протест восставших был осознанным, 22% опрошенных думали, что протест был стихийным. Как сообщается в пресс-релизе фонда «Демократические инициативы имени Илька Кучерива» и Киевского международного института социологии, жители Востока Украины в 20% считают, что протест на Евромайдане был осознанным, 24% – стихийным. Зато в Донецкой области 72% респондентов уверяют, что Евромайдан был государственным переворотом, в том числе 51% опрошенных считают, что переворот был совершён при поддержке Запада, а 21% – при поддержке оппозиции. Лишь 11% опрошенных ответили, что считали Евромайдан борьбой граждан за свои права (см. Треть украинцев считают майдан «государственным переворотом» <http://ukraina.ru/news/20141120/1011219031-print.html> [загружено 21.10.2015]).

Среди мнений, бытовавших в обществе в период 2014–2015 годов, и в том числе составляющие идеологию украинских семей, отмечаются запросы на приход к власти радикальных политических сил, настроенных на милитаризм. О таком факте сообщает основатель R&B Group Евгений Копатько в комментарии для украинского издания ForUm: «Украинцы готовы активнее голосовать за радикальные партии..., в риторике которых присутствуют милитаристские призывы». В то же время, в Украине обсуждаемого периода фиксируются «массовые бунты против очередной мобилизации и войны на Донбассе». Ко всему, «те, кто уже вкусил горький хлеб войны, воевать больше не хотят». Социолог Е. Копатько упоминает в своём комментарии о том, что милитаристские настроения в Украине поддерживаются в масс-медиа олигархами С. Лёвочкиным и Д. Фирташем (которые были связаны напрямую с так называемой «командой Януковича» –

примечание наше – А. Х.) (см. Украинские социологи игнорируют мнение солдатских матерей <http://ukraina.ru/news/20140804/1010061561-print.html> [загружено 28.10.2015]).

Опираясь на данные социологических опросов и на отдельное мнение социолога Е. Копатько, мы делаем вывод о том, что «идеология» украинской семьи имела в период от ноября 2013 года до декабря 2015 года достаточно разную направленность, иногда противоположную одна другой. Последняя дифференциация мотивировалась как географическим положением проживания украинских семей, так и политической ориентацией их членов.

По данным Киевского международного института социологии (см. далее рис. 1), среди 1 539 опрошенных украинцев (до начала трагических событий в Киеве, Крыму и Восточной Украине в период с ноября 2013 года по декабрь 2015 года) 61% на первое место в своей жизни «ставили» семью, 23% – работу и лишь 7% отдавали первое место отдыху. Следовательно, в идеологии семей в Украине до упомянутых трагических событий работа стояла на втором месте. Каждый четвертый-пятый из опрошенных включал в систему ценностей работу. Семья же была хотя и на первом месте, но показатель ответов свидетельствовал о том, что лишь для немногим больше половины опрошенных она (семья) входила в ценности, которые и составляют ее идеологию.

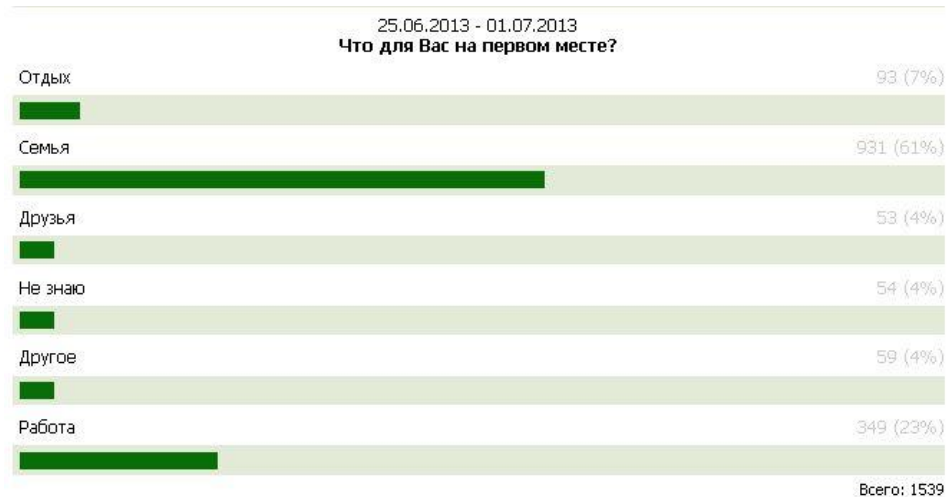

Рис. 1 Данные опроса Киевского международного института социологии, проведенного в период с 25.06.2013 по 1.07.2013 года (выборка – 1 539 респондентов по всей Украине)

В некотором плане подтверждением результатов и тенденций, зафиксированных социологами в предыдущие годы, является и наше исследование, описанное далее.

Результаты исследования и их обсуждение

Методика исследования

Для выявления и описания трансформации «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов с 30 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей) мы организовали и провели стандартизованное несплошное разовое анкетирование в разных регионах Украины (Киев, Запорожье, Львов, Винница (Донецк), Тернополь) и стандартизованное несплошное анкетирование (238 респондентов) и стандартизованное сплошное анкетирование в электронной системе «Google+» (выборка – 79 респондентов). Всего было опрошено 317 респондентов (при $P = 0,954$ погрешность составила 5,1). Таким образом, судя по географическим показателям, мы охватили Восток (Донецк), Юго-Восток (Запорожье), Запад

(Львов, Тернополь), Север (Киев) и Центр (Винница) Украины, что позволяет констатировать репрезентативность нашего опроса.

Респондентам была предложена стандартизованная анкета, состоящая из 12 вопросов-утверждений. Для каждого вопроса-утверждения предлагалось по 3–6 вариантов ответа. Опрашиваемых просили отметить тот вариант ответа, который ему близок. Анкета была составлена на украинском языке (см. Приложение А). Результаты опроса, проводимого в период от 4 ноября до 16 ноября 2015 года (Киев, Запорожье, Львов, Тернополь) и от 13 по 22 ноября 2015 года (Винница (Донецк), вся Украина), занесены нами в табл. 1–9. Итоговые результаты представлены в табл. 10-1 и 10-2.

Нами было установлено, что в целом по Украине 71,1% респондентов смотрят, слушают и читают средства массовой информации (масс-медиа: газеты, журналы, телевидение, радио, интернет-сайты), причём 25,6% делают это иногда, а 2,9% не слушают и не смотрят СМИ. Интересными, на наш взгляд, оказались показатели количества тех респондентов, которые не смотрят, не слушают и не читают масс-медиа (12,5% – преподаватели и служащие Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, 4,9% – студенты Винницкого государственного педагогического университета; 4,3% – студенты Львовского национального университета имени Ивана Франко). Поскольку возраст студентов, принявших участие в опросе, составил диапазон от 17 до 19 лет, можно интерпретировать такие показатели как демонстрация отсутствия в общежитиях или у студентов, проживающих на квартирах, телевизора (радио) и средств для покупки газет или для оплаты интернета.

На вопрос о том, правду или неправду подают масс-медиа, респонденты по всей Украине в 94,4% указали, что масс-медиа подают «иногда правду, а иногда неправду». При этом 9,8% студентов Винницкого государственного педагогического университета (далее – ВГПУ) «не могут определиться» с тем правду или неправду подают масс-медиа. Ответы студентов других вузов

Украины (из числа опрошенных) позволили также зафиксировать недоверие к масс-медиа в диапазоне показателей от 2% до 5,3%. Достаточно показательным мы считаем уровень недоверия преподавателей Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (100%). Интересно отметить также, что в 5,3% респондентов Украинского католического университета в г. Львов (далее – УКУ) считают информацию в масс-медиа «сплошной неправдой». Из 79 (100%) респондентов, представлявших всю Украину в он-лайн опросе в системе Google+, 2,5% опрошенных в возрасте от 17 до 62 лет считают, что масс-медиа подают «сплошную правду». Таким образом, можем констатировать, что большинство (94,4%) респондентов не доверяют в полной мере масс-медиа и считают, что они (масс-медиа) «иногда подают правду, а иногда – неправду».

Ту информацию, которую подавали в масс-медиа в период с ноября 2013 года до декабря 2015 года, в семьях респондентов оценивают по-разному, что связано, на наш взгляд, со степенью соучастия, эмпатии по отношению к тем, о ком шла речь в масс-медиа. 67,1% опрошенных сообщили о том, что они иногда обсуждают в семье то, что предлагают масс-медиа. Всего 2,4% не обсуждают продукцию масс-медиа, 20,5% опрошенных горячо обсуждают её, что в 8% случаев «иногда приводит к ссоре» в семье. Таким образом, трансформация идеологии семьи произошла на уровне перераспределения степени и качества реагирования на информацию, которую подают масс-медиа (если до трагических событий 2013–2015 годов в Украине не было категории «горячо обсуждается то, что предлагают масс-медиа», то в обозначенный период обсуждаемая категория ответов появилась, при этом её показатель равен 20,5%, что говорит о том, что в каждой пятой семье обсуждение тем, освещаемых в масс-медиа, не было спокойным). Нами зафиксирована определенная корреляция между, с одной стороны, фактором «географическое положение и политическая ориентация» респондентов и, с другой стороны, фактором «горячо обсуждается то, что предлагают масс-

медиа»: самые высокие показатели предпочтения варианта ответа «горячо обсуждаются» имеют респонденты-студенты из Львова, которые учатся в Украинском католическом университете (36,8%) и респонденты-студенты, обучающиеся в Виннице, в Винницком государственном педагогическом университете (26,8%). Достаточно высокие показатели предпочтения ответа «горячо обсуждается то, что предлагают масс-медиа» имеют респонденты-студенты из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (20,5%) и респонденты-студенты Запорожского национального технического университета (19,6%).

Информация, которую предлагали масс-медиа в период с ноября 2013 года по ноябрь 2015 года, воспринималась по-разному в украинских семьях. В рамках всей Украины 44,3% опрошенных отметили, что их семья до указанного периода «никогда не ссорилась по поводу новостей», 35,1% респондентов указали на то, что их семьи до означенных событий, отраженных в медиа, «жили спокойно». Однако в 8,1% случаев участники опроса ответили, что до освещения в масс-медиа трагических событий в Украине упомянутого периода их «отец (или муж) был спокойнее», подтвердили такую информацию по отношению к маме (или жене) 7,2% респондентов. Интересно отметить, что наивысший показатель изменений в поведении папы в семье зафиксировано у респондентов-студентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (25,6%), что обозначает: в каждой четвертой семье отец (или муж) до освещения в медиа трагических событий в Украине был спокойнее. Тревожным фактом мы считаем тенденцию, зафиксированную в ответах респондентов-студентов Киевского национального университета культуры и искусств: студенты упомянутого университета в 20% случаев указали, что их мамы (жены) спокойнее воспринимали информацию, представленную в масс-медиа до периода 2013–2015 годов. Для сравнения: в Запорожье 5,9% пап (мужей) респондентов были спокойными до упомянутого периода, в Тернополе –

9,7%, в Виннице – 9,8%. Таким образом, мы можем констатировать, что освещение в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов повлияли на «идеологию» (систему взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи.

Во время освещения в масс-медиа событий 2013–2015 годов трансформации в идеологии украинских семей имели различные результаты: от ещё большего сплочения во мнениях до большего разобщения. Данные, полученные нами в опросе, свидетельствуют о том, что по всей Украине 42,2% семей были сплочены, 29,8% сплотились под влиянием трагической информации от масс-медиа и в 19,4% случаях респонденты не смогли определиться с ответом. Следует отметить, что информация, предлагаемая масс-медиа в обсуждаемый период, серьёзно, по мнению респондентов, повлияла на степень сплоченности украинских семей, о чём свидетельствуют показатели: 47,4% – Львов (опрошенные-студенты Украинского католического университета), 39% – Винница, 38,7% – Тернополь, 33,3% – Киев (опрошенные-студенты Киевского национального университета имени Тараса Шевченко). Следовательно, у нас есть право утверждать, что освещенные в масс-медиа трагические события в период от ноября 2013 года до ноября 2015 года оказали ощутимое влияние на степень сплоченности украинских семей.

Известно, что трагические события в Украине обсуждаемого периода в некоторой степени в начале были спровоцированы при помощи консультаций, которые получал из России бывший Президент Украины В. Янукович (ноябрь 2013 года – февраль 2014 года). Позднее, в период с 20 февраля 2014 года и по ноябрь 2015 года участие военных сил соседнего государства России стало с каждым днём ощутимее. Со временем и само руководство России признало факт присутствия на Востоке Украине российских вооруженных сил [8]. В Украине давно стало известно, что против неё воюют не только представители оппозиционных сил, но и российские военные. По этой причине отношение украинцев к братскому

русскому народу со временем менялось. Для того, чтобы установить степень изменения отношения украинских семей к России, мы предложили респондентам утверждение в следующей форме: «Когда в масс-медиа освещались события 2013–2015 годов, взгляды на Россию в моей семье...» и предложили четыре варианта ответа: 1) изменились в худшую сторону; 2) изменились в лучшую сторону; 3) не изменились; 4) не могу ответить. Анализ предпочтений опрошенных украинцев позволил нам зафиксировать такие тенденции:

1) 59,5% респондентов отметили, что их отношение к России изменилось;

2) 22,4% опрошенных уверены в том, что их отношение к России не изменилось под влиянием масс-медиа в обсуждаемый период;

3) в лучшую сторону отношение к России изменилось у 0,96% участников опроса;

4) в 14,4% случаев респонденты не смогли определиться с ответами.

Таким образом, мы можем констатировать, что большинство опрошенных нами респондентов ухудшили своё отношение к России, при этом у каждого пятого-четвёртого респондента отношение к соседнему государству-агрессору осталось неизменным. Достаточно тенденциозным следует считать то, что практически каждый шестой из участников анкетирования не смог определиться со своим отношением к стране, из-за которой гибнут украинцы.

Для того, чтобы определить степень влияния на членов семьи информации о трагических событиях, подаваемых в масс-медиа в период с ноября 2013 года по ноябрь 2015 года, мы проанализировали ответы респондентов. Нами было установлено, что большинство (61%) опрошенных спокойно воспринимали информацию в новостях. В каждой десятой семье (9%) не обращали внимания на новости. Достаточно высокий (15,5%), на наш взгляд, показатель был зафиксирован в ответе «ссорились из-за содержания

новостей», что свидетельствует о прямом влиянии масс-медиа на идеологию (систему взглядов) украинской семьи, проживающей в разных регионах Украины. Интересная, по нашему мнению, тенденция отмечена нами при анализе показателей винницких и тернопольских участников анкетирования: показатель первых равен 25,8%, вторых 26,8% (для сравнения: у респондентов Киевского национального университета культуры и искусств аналогичный показатель равен 20%, у респондентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко – 7,8%; у опрошенных – студентов Запорожского национального технического университета – 17,6%, львовских студентов Украинского католического университета – 10,5%, студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко – 17,4%). Сравнение показателей свидетельствует о том, что респонденты двух регионов Украины (Винница и Тернополь) ощутили более интенсивное влияние со стороны масс-медиа, в которых освещались трагические события 2013–2015 годов. Исходя из упомянутого замечания, мы делаем вывод о том, что идеология тернопольских и винницких семей несколько отличается от системы взглядов, бытующих в киевских, запорожских, львовских семьях.

Вместе с указанным, следует, на наш взгляд, обратить внимание и на тот факт, что в тех же винницких семьях нами зафиксирован показатель 24,4% как количество ответов, свидетельствующих о том, что члены семей не обращали внимания на новости. В ответах преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко аналогичный вариант ответов на предложенное нами в анкете аналогичное утверждение также отмечен на уровне 25%. Мы объясняем такие высокие (24,4% и 25%), на наш взгляд, показатели высокой степенью поляризации мнений в рамках одной семьи в оценках трагических событий, освещаемых в масс-медиа в период 2013–2015 годов.

Ответы респондентов на предыдущее утверждение анкеты частично подтвердились в выборе варианта ответа на утверждение о наличии/отсутствии конфликтов в семье после подачи в масс-медиа информации о трагических событиях обсуждаемого периода. По всей Украине 76,3% респондентов считают, что их семьи остались неконфликтными под влиянием масс-медиа, в 11,6% случаев отмечается усиление конфликтов в семьях. Близкий (11,5%) к упомянутому (11,6%) показатель зафиксирован в выборе варианта «тяжело ответить», что может свидетельствовать о неготовности опрашиваемых оценивать ситуацию в семье.

Весьма интересными, на наш взгляд, следует считать две тенденции в корреляции показателей результатов выбора ответа на два утверждения о том, как «до» и «после» начала трансляции информации о трагических событиях происходили ссоры (конфликты) в семьях опрошенных из Киева, Запорожья, Винницы и Тернополя. Для наглядности дифференциации выбора ответов на два утверждения мы свели данные в отдельную таблицу 11 (см. далее).

Нами установлено, что из 8 колонок (2–9) в 4-х (50%), а именно, во 2-й (Киев – КНУКиИ), 6-й (Тернополь), 8-й (Львов – ЛНУ им. Ивана Франко) и 9-й (Винница), фиксируется чёткая тенденция на уменьшение количества ссор в семьях из-за просмотра новостей после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов по сравнению с теми показателями, которые фиксируют наличие ссор в семьях до освещения трагических событий в Украине в указанный период. Например, при сравнении кратности такого уменьшения (в колонке 2 кратность равна 2, в колонке 6 – 2,6, в колонке 9 – 1,8) в ответах студентов соответственно Киевского национального университета культуры и искусств, Тернопольского национального педагогического университета имени В. Гнатюка и Винницкого государственного педагогического университета фиксируется

диапазон показателей кратности от 1,8 до 2,6, что подтверждает наше предположение о трансформации системы взглядов членов семей респондентов под влиянием информации о трагических событиях в Украине в период с 2013 года по 2015 год. Уменьшение ссор и конфликтов в семьях в обсуждаемый период мы объясняем следующими факторами:

Таблица 11

Сравнительная таблица показателей выбора респондентами вариантов ответов в анкете на вопросы 7 и 8

*До того, як мас-медіа почали інтенсивно подавати інформацію про події на Євромайдані, захоплення Криму, загиблих на Сході України, у нашій родині:	Київ – КНУЖКІ	Київ – преподаватели КНУ им. Т. Шевченко	Київ – студенти КНУ им. Т. Шевченко	Запорожье	Тернополь	Львов – Украинский католический университет	Львов – Львовский национальный университет имени И. Франко	Винница	Украина – интернет опрос	УКРАИНА (средние показатели)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1) *сварилися через зміст новин;	20	0	7,8	17,6	25,8	10,5	17,4	26,8	13,9	15,5
Кратность	2	12,5	1,9	1,1	2,6	0	17,4	1,8	1,1	1,03
*Після того, як мас-медіа почали подавати інформацію про події на Євромайдані, Крим, АТО на Сході України, моя родина:										
1) *частіше конфліктує;	10	12,5	15,4	19,6	9,7	10,5	0	14,6	12,7	11,6

Примечание:

*обозначает, что текст подан на украинском языке, на котором была составлена анкета для жителей Украины.

1) увеличение недоверия к масс-медиа за два года необъявленной войны России против Украины;

2) привыкание к регулярным известиям о смертях, ранениях, взрывах, обстрелах, бомбёжках, предательствах, боях, расстрелах, убийствах, издевательствах, оскорблениях, разрушениях, голоде, холоде в домах, увечиях и ранениях людей;

3) эффектом «притирки» к противоположным позициям в системах взглядов как в своей семье, так и в семьях окружающих соотечественников.

Высокий показатель (17,4) кратности в уменьшении ссор и конфликтов после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине в семьях студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко мы трактуем как подсознательную демонстрацию жителями западных районов Украины недоверия к масс-медиа и «усталости» от смертей мужчин – кормильцев в семьях, жестоко уничтоженных на фронте в ходе шести волн мобилизации. Объяснением высокого показателя кратности уменьшения ссор и конфликтов до «0» в семьях студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов можно объяснить недоверием к действующей власти. В любом объяснении зафиксированной нами тенденции просматривается существенное влияние масс-медиа на трансформацию идеологии (системы взглядов) семьи в обсуждаемый период.

Не менее существенной, на наш взгляд, тенденцией следует считать и ту, которая зафиксирована нами при сравнении показателей колонок: 3 (ответы преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко – краткость равна 12,5), 4 (ответы студентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко) и 5 (ответы студентов Украинского католического университета во Львове). Во всех трёх случаях конфликтность в семьях респондентов, по их оценкам, повышалась после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов. Причём самым высоким является показатель кратности 12,5 у преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Можем лишь гипотетически объяснить упомянутый показатель тем, что преподаватели, достаточно терпеливо и с пониманием относящиеся с недоверием к масс-медиа до событий 2013–2015 годов в Украине, после освещения таковых стали более открытыми и нетерпимыми к

ужасам, вызываемым трансляцией смертей и убийств людей молодого поколения (по сравнению с возрастом преподавателей).

Общая констатация факта изменений в идеологии (системе взглядов) семьи характерна для ответов респондентов всех регионов Украины. Наш вывод опирается на показатели 60,4% (вариант ответа «кое в чём изменились» взгляды моей семьи во время освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине) и 14,8% (вариант ответа «изменились» взгляды моей семьи в указанный период). Сумма (75,2%) показателей (60,4% + 14,8%) позволяет констатировать факт подтверждения нашей гипотезы о том, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, Крыму и на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Однако корреляция описанных показателей имеет ещё одну тенденцию, зафиксированную нами при более внимательном их анализе. Выбор варианта ответа «Не изменилась система взглядов моей семьи во время освещения трагических событий 2013–2015 годов в Украине» позволил зафиксировать самый высокий (34,1%) показатель у студентов Винницкого государственного педагогического университета. Подобная тенденция отмечена при анализе показателей выбора ответа «не изменилась» студентами Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (17,9%) и Тернопольского национального университета имени В. Гнатюка (16,1%). Предполагаем, что высокий показатель отсутствия изменений в идеологии семей Винничины следует трактовать как декларацию достаточной терпимости к политике своего земляка – нынешнего Президента Украины П. Порошенко. Зная бывшего губернатора Винницкой области, её жители были готовы к невыполнению многих предвыборных обещаний будущего президента и, в частности, самого главного обещания – закончить

войну с Россией через неделю после выборов. Однако наше объяснение не претендует на категоричность и подлежит дополнительной проверке.

Высокий (31,6%) показатель изменений в идеологии своих семей позволили зафиксировать студенты Украинского католического университета (г. Львов). Мы объясняем такой показатель, во-первых, наличием высоких моральных императивов (в трактовке И. Канта) у студентов упомянутого университета, во-вторых, географическим и политическим местом проживания респондентов в Западной Украине, где традиционно сильными были идеалы Церкви, национальных традиций и понимания образа жизни настоящего украинца, готового приспособливаться к резко меняющимся социально-политическим ситуациям.

К утверждению «Моя семья считает, что масс-медиа в Украине играют роль: ...» вариант ответа «информационного вестника» выбрали 54,6% респондентов по всем регионам Украины. Настораживает, на первый взгляд, показатель выбора варианта ответа «Не могу определиться» (25,6%). Однако анализ показателя (12,3%) выбора варианта ответа «разрушителя покоя в семье» ставит всё на свои места. Таким образом, респонденты декларировали своими ответами факт того, что в Украине в период 2013–2015 годов освещение в масс-медиа трагических событий привело их в некоторое замешательство и не позволило каждому четвёртому из опрошенных чётко определить роль масс-медиа. О верности нашего вывода свидетельствует и показатель выбора варианта ответа «роль развлекателя для всей семьи» (4%). Следовательно, масс-медиа лишь для половины опрошенных (54,6%) играло роль «информационного вестника», что ещё раз подтвердило наше предположение о влиянии масс-медиа на трансформацию идеологии украинской семьи в обсуждаемый период.

Нами было установлено, что под влиянием освещения в масс-медиа трагических событий в Украине в период с 2013 по 2015 годы идеология (система взглядов) семьи претерпела определённые трансформации:

1) 50,3% респондентов считают, что вхождение в Европейский Союз сделает Украину развитой, хотя 20,6% уверены, что упомянутое событие не изменит страну, а 12,2% пессимистически настроены: они считают, что Украина станет беднее после вхождения в состав ЕС; следует отметить также, что 16,1% не посчитали нужным выбрать ответ из предложенных в анкете, но и свой вариант не предложили;

2) на фоне необъявленной войны России против Украины в обсуждаемый период 48,7% опрошенных отметили, что их семьи уверены в том, что Украина должна вступить в НАТО; лишь 16,5% семей не поддерживают такое мнение и считают, что Украине не нужно вступать в НАТО; примечательно, что 15,4% респондентов «всё равно» будет ли Украина в НАТО или не будет; следует учитывать, что 19,2% опрошенных отказались отвечать;

3) о том, что в СССР было плохо жить, уверены 38,4% опрошенных представителей украинских семей, к тому же, 28,7% уверены в том, что при Советском Союзе «иногда было плохо» (таким образом, мы зафиксировали показатель 67,1% респондентов, представителей семей, в идеологии которых отражено негативное отношение к прошлой жизни в СССР); следует также отметить, что для 11,3% опрошенных представителей украинских семей жизнь в СССР была положительно оценена; 18,6% респондентов – членов украинских семей – отказались выбирать вариант ответа на наше утверждение о качестве жизни при Советском Союзе;

4) 78,5% респондентов, которые представляли идеологию современной украинской семьи в период освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов, сошлись во мнении о том, что в Украине сегодня (на период анкетирования с 4 по 22 ноября 2015 года) «беспорядок» (65,2%) или «иногда беспорядок» (13,2%); лишь 4,3% остались уверены в том, что в стране сегодня «порядок»; не выразили своего мнения по упомянутому утверждению 16% опрошенных;

5) в украинских семьях опрошенных респондентов в систему взглядов внесены и суждения о современных политиках: 67,9% опрошенных указали на то, что все политики нечестные; 20,6% считают, что политики «иногда нечестные», 14,7% отказались выбирать вариант ответа на предложенное нами утверждение о честности политиков;

6) 69,8% опрошенных представителей современных украинских семей считают, что Украине нужны реформы, «кое-что нужно реформировать» считают 13,6% респондентов; 0,9% высказались за то, что реформы в стране не нужны; отказались отвечать 15,3% опрошенных репрезентантов украинских современных семей;

7) в систему взглядов современных украинских семей входит утверждение о том, что семья становится крепкой, если в ней есть дети (77,5%), но 3,8% придерживаются противоположного мнения; 16,9% опрошенных отказались отвечать;

8) нашим респондентам было предложено выбрать из шести позиций (любовь, дети, здоровье, заработки, квартира, автомобиль) несколько важных для их семей; результаты анализа выбора показали, что для 26,8% важным оказалось здоровья, для 24,9% – любовь; для 16,2% – дети; заработки считаются важными для 8,2% опрошенных, в 3,1% отмечается приоритет наличия квартиры в семье и в 2% – автомобиля; при перечисленных показателях 15,3% отказались выбирать вариант утверждения;

9) на момент опроса 63,1% представителей современных украинских семей считали свою семью дружной; 22,1% – такой семьей, которая изменилась и относится по-новому к миру после освещения трагических событий в Украине в период с 2013 по 2015 годы; к сожалению, в 1,7% случаев респонденты отметили, что в их семьях на момент опроса был разлад; 9,8% опрошенных представителей семей отказались отвечать.

Выводы

В начале исследования мы выдвинули гипотезу о том, что трансформация идеологии (системы взглядов) украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, в Крыму на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Наша гипотеза была подтверждена.

Целью нашего исследования стало выявление и описание трансформации идеологии (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов с 29 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей).

Поставленная цель была достигнута полностью.

1. В частности, мы доказали, что трагические события в Украине, освещаемые в период с 2013 по 2015 годы в масс-медиа, оказали влияние на идеологию (систему взглядов) украинских семьи.

2. Упомянутое влияние зафиксировано по восьми таким критериям:

1) по критерию «Обсуждается/не обсуждается в семье то, что освещается в масс-медиа» установлено, что большинство семей обговаривают события, а в каждой пятой семье такое обсуждение «горячо» и в каждой 12-й семье такое обсуждение доходит до ссоры;

2) по критерию «Ссорились/не ссорились члены семьи до освещения в масс-медиа трагических событий 2013-2015 годов в Украине» было зафиксировано подавляющее большинство семей, которые жили спокойно и не ссорились по поводу новостей в масс-медиа;

3) по критерию «Сплоченная/несплоченная была семья во взглядах на Родину во время освещения в масс-медиа трагических событий обсуждаемого периода в Украине» мы получили данные, свидетельствующие о том, что треть современных украинских семей сплотилась, около половины

опрошенных декларировали, что сплоченность в их семьях была и до трагических событий;

4) по критерию «Изменилось/не изменилось отношение семьи к России как к стране-агрессору» была зафиксирована большая часть таких семей, в которых изменения произошли в худшую сторону, а в каждой пятой семье отношение к России не изменилось в обсуждаемый период;

5) по критерию «Конфликтной/неконфликтной была семья до/после начала освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине» нами было установлено, что освещение в масс-медиа обсуждаемых трагических событий в упомянутый период времени привело к увеличению количества семей, в которых их члены спокойно воспринимали информацию и не конфликтовали; что доказывается показателями уменьшения ссор и конфликтов в семьях;

6) по критерию «Изменилась/не изменилась идеология (система взглядов) семьи в ходе освещения в масс-медиа трагических событий упомянутого периода в Украине» было установлено, что в 3/4 случаев современные украинские семьи «изменили» или «кое в чем изменили» свою идеологию;

7) по критерию «Роль масс-медиа в Украине» половина участников анкетирования показала, что масс-медиа выполняют роль «информационного вестника», а каждая восьмая современная украинская семья считает масс-медиа «разрушителем покоя в семье»; при этом практически каждая четвертая семья «не может определить» роль масс-медиа в указанный период освещения трагических событий в Украине;

8) по критерию «Идеология (как система взглядов) современной украинской семьи изменилась/не изменилась под влиянием освещения в масс-медиа трагических событий 2013-2015 годов в Украине» ответы респондентов были сведены к таким группам доминирования, свидетельствующим о трансформации системы взглядов семей:

а) половина респондентов считают, что вхождение в Европейский Союз Украину «сделает развитой» страной;

б) меньше половины (48%) украинских семей считают, что Украине следует вступить в НАТО;

в) больше двух третей (67%) украинских семей уверены в том, что при СССР было «плохо» или «иногда плохо» жить;

г) подавляющее большинство (88%) опрошенных считают политиков «нечестными» или «иногда нечестными»;

д) 83% представителей современных украинских семей уверены в том, что реформы в Украине «необходимы» или «кое-что нужно реформировать»;

е) большинство (77%) семей уверены в том, что семья крепка, когда в ней есть дети;

ж) в современных украинских семьях главными считаются здоровье (26%), любовь (24%) и дети (16%).

3. Среди опрошенных дружных семей, по их собственным оценкам, 63%. Трансформация идеологии семей отразилась в выборе ответа «моя семья по-новому относится к миру» (22%).

Таким образом, нами было доказано, что украинские масс-медиа, освещая трагические события в Украине, произошедшие в период от 30 ноября 2013 года по 23 ноября 2015 года, трансформировали идеологию (систему взглядов) современной украинской семьи.

Перспективы исследования

В продолжение исследования мы планируем установить степень изменений в худшую сторону (инмутация) и в лучшую сторону (мутация) идеологии современной украинской семьи после окончания необъявленной войны России против Украины.

Благодарности

Исследование, результаты которого мы представили, не состоялось бы, если бы не активная практическая помощь моей супруги кандидата филологических наук, доцента **Анны Холод** из Киевского национального университета культуры и искусств (г. Киев).

Наше исследование стало возможным также при горячей поддержке коллег: доктора социологических наук и доктора филологических наук, профессора **Елены Горошко** из Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (г. Харьков); кандидата социологических и доктора филологических наук, профессора **Юрия Финклера** из Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука (г. Ровно); доктора наук по социальным коммуникациям, профессора **Нины Зражевской** из Украинского католического университета (г. Львов); доктора наук по социальным коммуникациям, профессора **Леси Городенко** из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (г. Киев).

Мы выражаем огромную благодарность своим коллегам по изучению социальных коммуникаций: кандидату филологических наук, доценту **Майе Нагорняк** из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (г. Киев); кандидату наук по социальным коммуникациям, доценту **Наталье Фурманкевич** из Тернопольского национального педагогического университета имени В. Гнатюка (г. Тернополь); кандидату филологических наук, доценту **Виталию Гандзюку** из Винницкого государственного педагогического университета (г. Винница); кандидату наук по социальным коммуникациям **Наталье Островской** из Запорожского национального технического университета (г. Запорожье).

Reference

1. Артобстрел остановки транспорта «Донецкгормаш» в Донецке https://ru.wikipedia.org/wiki/Артобстрел_остановки_транспорта_«Донецкгормаш»_в_Донецке [загружено 21.10.2015].
2. Війна на Сході України https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України [загружено 26.10.2015].
3. Запад опасается поражения ополченцев на юго-востоке Украины // Независимая газета. – 5 августа 2014 http://www.ng.ru/cis/2014-08-05/100_obzor050814.html [загружено 26.10.2015].
4. Коц А., Стешин Д. Украинская артиллерия специально обстреляла людей, уезжающих на работу <http://m.kp.ru/daily/26329.4/3215157/> [загружено 21.10.2015].
5. Кто стрелял на Майдане? Откровения снайпера и тайна винтовки с оптическим прицелом http://ukraina.ru/whitebook_evidence/20150218/1012132067.htmlhttp://ukraina.ru/whitebook_evidence/20150218/1012132067.html [загружено 21.10.2015].
6. Минобороны сообщило подробности столкновений возле Волновахи и Рубежного // Корреспондент.net, 22 мая 2014, 11:31 <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3366863-mynoborony-soobschylo-podrobnosty-stolknovenyi-vozle-volnovakhy-y-rubezhnoho> [загружено 26.10.2015].
7. Очевидное, грубое и неисправленное нарушение хельсинских принципов https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_інтервенція_до_Криму_2014 [загружено 26.10.2015].
8. Порошенко: Путин публично признал присутствие войск РФ в Донбассе // Лига. Новости. – 17 декабря – 16.52 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/politics/7877115-poroshenko_putin_publichno_priznal_prisutstvie_voysk_rf_v_donbasse.htm (дата обращения: 19.12.2015). – Название с экрана.

9. Противостояние в Славянске https://ru.wikipedia.org/wiki/Противостояние_в_Славянске [загружено 26.10.2015].
10. Треть украинцев считают майдан «государственным переворотом» <http://ukraina.ru/news/20141120/1011219031-print.html> [загружено 21.10.2015].
11. Хроника Евромайдана. 30 ноября – 5 декабря http://lb.ua/news/2013/11/30/243433_razgon_evromaydana_hronika.html [загружено 21.10.2015].
12. Украинские социологи игнорируют мнение солдатских матерей <http://ukraina.ru/news/20140804/1010061561-print.html> [загружено 21.10.2015].

ПРИЛОЖЕНИЕ А

АНКЕТА

(українською мовою)

Мій вік –
 Моя стать –
 Живу в (у) –
 Мій рід занять –

Ознайомтеся з питаннями й обведіть той пункт, із яким Ви погоджуєтесь.

- 1. Мас-медіа (газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет) я:**
 - 1.1.переглядаю, слухаю;
 - 1.2.іноді переглядаю, слухаю;
 - 1.3.не переглядаю, не слухаю.
- 2. Те, що подають мас-медіа, є:**
 - 2.1. суцільною правдою;
 - 2.2. суцільною брехнею;
 - 2.3. іноді правдою, а іноді і брехнею;
 - 2.4. не можу визначитися
- 3. Те, що подають мас-медіа, у моїй родині:**
 - 3.1. не обговорюється;
 - 3.2. іноді обговорюється;
 - 3.3. гаряче обговорюється;
 - 3.4. іноді доводить до сварки;
 - 3.5. не можу відповісти.
- 4. До висвітлення в мас-медіа подій 2013–2015 років в Україні члени моєї родини:**
 - 4.1. ніколи не сварилася з приводу змісту новин;
 - 4.2. батько (або чоловік) був спокійнішим;
 - 4.3. мама (або дружина) не дискутувала;
 - 4.4. жили спокійно.
- 5. Вважаю, що під час висвітлення в мас-медіа подій 2013–2015 років в Україні моя родина в поглядах на Батьківщину:**
 - 5.1. згуртувалася;
 - 5.2. не згуртувалася;
 - 5.3. була згуртована;
 - 5.4. не була згуртована;
 - 5.5. не можу визначити.
- 6. Коли в мас-медіа висвітлювали події 2013–2015 років, погляди на Росію в моїй родині:**
 - 6.1. змінилися на гірше;
 - 6.2. змінилися на краще;
 - 6.3. не змінилися;
 - 6.4. не можу відповісти.

- 7. До того, як в мас-медіа почали інтенсивно подавати інформацію про події на Євромайдані, захоплення Криму, загиблих на Сході України, у нашій родині:**
- 7.1. спокійно сприймали інформацію в новинах;
 - 7.2. сварилися через зміст новин;
 - 7.3. не звертали уваги на новини.
- 8. Після того, як мас-медіа почали подавати інформацію про події на Євромайдані, Крим, АТО на Сході України, моя родина:**
- 8.1. залишилася неконфліктною;
 - 8.2. частіше конфліктує;
 - 8.3. щодня з'ясовує стосунки;
 - 8.4. розпалася;
 - 8.5. важко відповісти.
- 9. Вважаю, що система поглядів моєї родини під час висвітлення в мас-медіа трагічних подій 2013–2015 років в Україні:**
- 9.1. не змінилася;
 - 9.2. де в чому змінилася;
 - 9.3. змінилася;
 - 9.4. не можу відповісти.
- 10. Моя родина вважає, що мас-медіа в Україні виконують роль:**
- 10.1. «об'єднувального» родини;
 - 10.2. «руйнівника» спокою в родині;
 - 10.3. «інформаційного вісника» для родини;
 - 10.4. «розважального» для всієї родини;
 - 10.5. не можу визначити.
- 11. Під впливом висвітлення в мас-медіа трагічних подій 2013–2015 років в Україні моя родина сформувала такі погляди (підкресліть потрібне).**

Входження до Європейського Союзу України:

- 11.1. не змінить;
- 11.2. зробить бідною;
- 11.3. зробить розвиненою.

Україна в НАТО:

- 11.4. повинна вступити;
- 11.5. не повинна вступити;
- 11.6. мені байдуже.

У Радянському Союзі жити було:

- 11.7. погано;
- 11.8. гарно;
- 11.9. іноді погано.

У моїй країні сьогодні:

- 11.10. безлад;

- 11.11. порядок;
- 11.12. іноді безлад.

Усі політики:

- 11.13. нечесні;
- 11.14. чесні;
- 11.15. іноді нечесні.

Реформи в Україні:

- 11.15. непотрібні;
- 11.16. потрібні;
- 11.17. дещо треба реформувати.

Родина є міцною, коли в ній діти:

- 11.18. відсутні;
- 11.19. є.

Головне в родині:

- 11.20. кохання;
- 11.21. діти;
- 11.22. здоров'я;
- 11.23. заробітки;
- 11.24. квартира;
- 11.25. автомобіль.
- 11.26. допишіть свій варіант _____

12. Вважаю, що сьогодні моя родина:

- 12.1. дружна;
- 12.2. у розбраті;
- 12.3. по-новому ставиться до світу;
- 12.4. важко визначити.

Дякую!
Бажаю Вашій родині миру!

Таблица 1

**Результаты опроса респондентов
о влиянии освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине
на изменение системы взглядов их семей
($P = 0,954$; $n = 317$; похибка – 5,1)
Анкета составлена на украинском языке.**

N /п	Вопрос/утверждение	Табл. 1	Табл. 2	Табл. 3	Табл. 4	Табл. 5	Табл. 6	Табл. 7	Табл. 8	Табл. 9	ИТОГО
		Город – Киев; возраст – 18–20 лет. Студенты КНУКи И – спец. «Издательское дело и редактирование» Опрос произведен – 3.11.2015	Город – Киев; возраст – 27–60 лет. Преподаватели и служащие КНУ им. Т.Ш. Опрос произведен – 4.11.2015	Город – Киев; возраст – 19–24 лет. Студенты КНУ им. Т.Ш., спец. «Журналистика» Опрос произведен – 4.11.2015	Город – Запорожье; возраст – 16–20 лет. Студенты Запорожского национального технического университета, спец. «Журналистика» Опрос произведен – 5.11.2015	Город – Тернополь; возраст – 18–23 года. Студенты Тернопольского национального педагогического университета имени В. Гнатюка, спец. «Журналистика» Опрос произведен – 6.11.2015	Город – Львов; возраст – 21–65 лет; Студенты, преподаватели Украинского католического университета, спец. «Журналистика» Опрос произведен – 15.11.2015	Город – Львов; возраст – 18–39 лет; Студенты Львовского национального университета имени Ивана Франко, спец. «Журналистика» Опрос произведен – 17.11.2015	Город – Винница; возраст – 17–19 лет; Студенты КНУКи И – спец. «Журналистика» Опрос произведен – 16.11.2015	Страна – Украина; возраст – 17–62 года. Сплошная выборка. Опрос произведен в период с 13 по 22 ноября 2015 года.	
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1.	Мас-медіа (газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет) я:									71,14	
	1) переглядаю, слухаю	40	50	76,9	58,7	87,1	84,2	85,4	79,7	25,61	78,3
	2) іноді переглядаю, слухаю	55	37,5	23,1	41,2	12,9	15,8	7,3	20,3	2,96	17,4
	3) не переглядаю, не слухаю	5	12,5	0	0	0	0	4,9	0		4,3
	Разом	100	100	100	100	100	100	2,4	0		100
2.	Те, що подають мас-медіа, є:							100	100	100	
	1) суцільною правдою;	0	0	0	0	0	0				0
	2) суцільною брехнею;	0	0	0	0	0	5,3	0	2,5	0,278	0
	3) іноді правдою, а іноді і брехнею;	95	100	94,9	98	96,8	89,3	2,4	5	1,41	95,7
	4) не могу визначитися	5	0	5,1	2	3,1	5,3	87,8	92,5	94,44	4,3
	Разом	100	100	100	100	100	100	9,8	0	3,84	100
3.	Те, що подають мас-медіа, у моїй родині:							100	100	100	
	1) не обговорюється;	10	0	2,6	0	0	5,3				0
	2) іноді	70	87,5	66,7	78,4	64,5	47,4	2,4	1,3	2,4	78,3

	обговорюється;										
	3) гаряче обговорюється	15	0	20,5	19,6	16,1	36,8	56,1	55,7	67,17	17,4
	4) іноді доводить до сварки	5	0	7,7	2	16,1	10,5	26,8	32,9	20,56	4,3
	5) не можу відповісти		12,5	2,6	0	3,2	0	17,1	10,1	8,08	0
	Разом	100	100	100	100	100	100	0	0	2,36	100
4.	До висвітлення в мас-медіа подій 2013–2015 років в Україні члени моєї родини:										
	1) ніколи не сварилася з приводу змісту новин;	30	37,5	28,2	54,9	48,4	42,1				56,5
	2) батько (або чоловік) був спокійнішим;	5	0	25,6	5,9	9,7	0	53,7	48,1	44,37	8,7
	3) мама (або дружина) не дискутувала;	20	0	2,6	4	9,7	0	9,8	8,9	8,17	13
	4) жили спокійно.	35	50	38,5	33,3	32,3	47,4	9,8	6,3	7,26	17,4
	5) відмова	10	12,5	2,6	2	0	0	26,8	35,4	35,12	0
	6) дискутували всі	–	–	2,6	0	0	5,3	0	1,3	3,15	4,3
	7) «ми не були індиферентними до контенту новин ніколи»	–	–	–	–	–	5,3	2,4	0		0
	Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
5.	Вважаю, що під час висвітлення в мас-медіа подій 2013–2015 років в Україні моя родина в поглядах на Батьківщину:										
	1. згуртувалася;	5	25	33,3	17,6	38,7	47,4	39	30,4	29,8	34,8
	2. не згуртувалася;	5	12,5	0	4	3,2	0	9,8	7,6	4,67	0
	3. була згуртована;	50	37,5	46,2	60,8	41,9	26,3	36,6	41,8	42,24	39,1
	4. не була згуртована;	0	0	5,1	5,9	0	5,3	4,9	2,5	2,63	0
	5. не можу визначити	35	25	15,4	11,8	16,1	15,8	12,2	17,7	19,45	26,1
	6. відмова	5	0	0	0	0	0	0	0	0,55	0
	7. «було по-різному»	–	–	–	–	–	5,3				0
	Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
6.	Коли в мас-медіа висвітлювали події 2013–2015 років, погляди на Росію в моїй родині:										
	1) змінилися на гірше;	75	25	61,5	39,2	58,1	57,9	63,4	73,4	59,56	82,6
	2) змінилися на краще;	0	0	0	2	0	0	4,9	3,8	0,96	0
	3) не змінилися;	10	50	20,5	27,5	16,1	21,1	24,4	19	22,4	13
	4) не можу відповісти.	10	12,5	17,9	31,4	25,8	21,1	2,4	3,8	14,45	4,3
	5) відмова	5	12,5	0	0	0	0	7,3	0	2,75	0

	медіа в Україні виконують роль:										
	1) «об'єднувальника» родини;	0	0	5,1	0	3,2	0	4,9	0	1,46	0
	2) «руйнівника» спокою в родині;	20	25	5,1	21,6	6,5	5,3	7,3	20,3	12,34	0
	3) «інформаційного вісника» для родини;	65	25	51,3	62,7	71	34,2	63,4	54,4	54,68	65,2
	4) «розважальника» для всієї родини;	5	0	2,6	2	3,2	2,6	9,8	7,6	4,01	4,3
	5) не можна визначити	10	50	35,9	13,7	16,1	47,4	12,2	15,2	25,65	30,4
	6) «по-різному»	–	–	–	–	–	5,3	4,9	2,5	1,41	0
	7) відмова	–	–	–	–	–	5,3			0,58	0
	Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
11.	Під впливом висвітлення в мас-медіа трагічних подій 2013–2015 років в Україні моя родина сформувала такі погляди (підкресліть потрібне):										
	<i>1) входить до Європейського Союзу України:</i>										
	а) не змінить,	25	25	10,3	45,1	25,8	10,5	17,1	17,9	20,6	8,7
	б) зробить бідною,	30	12,5	3,8	29,4	6,5	0	9,8	17,9	12,21	0
	в) зробить розвиненою;	30	25	70,5	19,6	67,7	57,9	31,7	64,1	50,38	87
	г) відмова	15	37,5	12,8	5,9	0	26,3	43,9	0	16,18	4,3
	д) свій варіант	–	–	2,6	0	0	0				0
	е) «спочатку ми розвинеємось, а тоді вступимо в ЄС»	–	–	–	–	–	5,3				0
	Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	<i>2) Україна в НАТО:</i>										
	а) повинна вступити,	25	25	61,5	27,5	77,4	57,9	26,8	76,9	48,76	60,9
	б) не повинна вступити,	35	12,5	12,8	37,3	19,4	5,3	12,2	10,3	16,56	4,3
	в) мені байдуже;	20	12,5	10,3	27,5	3,2	5,3	17,1	12,8	15,45	30,4
	г) відмова	20	50	15,4	7,8	0	31,6	43,9	0	19,22	4,3
	Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	<i>3) у Радянському Союзі жити було:</i>										
	а) погано,	35	12,5	46,2	23,5	48,4	52,6	22	46,2	38,44	69,6
	б) гарно,	10	25	0	19,6	16,1	0	14,6	12,8	11,37	4,3
	в) іноді погано;	30	12,5	43,6	45,1	35,5	21,1	12,2	41	28,71	17,4

г) відмова	25	40	7,8	5,9	0	26,3	53,7	0	18,6	8,7
д) можна було жити	–	–	2,6	0	0	0				0
е) я не жив(-ла) в Радянському Союзі	–	–	–	21,6	0	0				4,3
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>4) у моїй країні сьогодні:</i>										
а) безлад,	75	37,5	71,8	80,4	83,9	42,1	48,8	69,2	65,22	78,3
б) порядок,	0	6,2	12,8	5,9	0	5,3	2,4	2,6	4,38	4,3
в) іноді безлад;	10	18,7	5,1	2	16,1	26,3	0	28,2	13,26	13
г) відмова.	15	37,5	10,3	11,8	0	26,3	39	0	16,02	4,3
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>5) усі політики:</i>										
а) нечесні,	80	50	87,2	78,4	93,5	31,6	51,2	74,4	67,94	65,2
б) чесні,	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
в) іноді нечесні,	10	12,5	25,6	13,7	6,5	36,8	12,2	38,5	20,68	30,4
г) відмова.	10	37,5	10,3	7,8	0	26,3	36,6	0	14,75	4,3
д) рівні є	–	–	2,6	0	0	0				0
е) «іноді чесні»	–	–	–	–	–	5,3				0
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>6) реформи в Україні:</i>										
а) непотрібні,	0	0	0	5,9	0	0	2,4	0	0,92	0
б) потрібні,	65	50	74,4	58,8	93,5	78,9	43,9	94,9	69,88	69,6
в) дещо треба реформувати,	25	12,5	17,9	17,6	6,5	0	12,2	5,1	13,65	26,1
г) відмова;	10	37,5	7,8	15,7	0	21,1	41,5	0	15,32	4,3
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>7) родина є міцною, коли в ній діти:</i>										
а) відсутні,	5	0	5,1	5,9	0	0	12,2	7,7	3,87	0
б) є,	80	62,5	84,6	84,3	96,8	57,9	46,3	89,7	77,53	95,7
в) відмова.	15	37,5	10,3	9,8	0	31,6	41,5	2,6	16,95	4,3
г) не важливо	-	-	-	-	3,2	10,5				0
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>8) голівне в родині:</i>										
а) кохання,	25	25,12	23,7	29,4	20,4	15,1	12,8	46,2	24,92	26,6
б) діти,	20,2	12,63	17,7	15,4	24,7	12,4	15,6	15,4	16,24	12,1
в) здоров'я,	33	25,12	36,7	25,8	25,4	9,8	24,1	30,8	26,84	30,9
г) заробітки,	7,65	5,12	9,4	8,5	17,3	7,2	4,3	5,1	8,28	10
д) квартира,	3,35	2	2,4	4,4	2,4	7,2	3,1	0	3,15	3,5
е) автомобіль	1,1	2	1,2	4,4	0,6	5,1	0,8	0	2,07	3,5

	ж) відмова.	10	25	7,7	9,8	0	36,8	41,5	2,6	15,3	4,3
	з) мир	-	-	-	-	3,2	0				0
	к) довіра	-	-	-	-	0,8	0				0
	Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	9) (допишіть свій варіант):										
	а) «щастя»	5	0	0	0	6,5	0	0	0	1,27	0
	б) взаєморозуміння, повага	5	0	0	0	16,1	0	8,5	7,7	4,64	0
	в) взаєморозуміння, підтримка.	5	0	0	0	3,2	0	0	0	0,91	0
	г)	-	12,5	0	0	0	0	85,4	61,5	46,85	0
	д)	-	12,5	0	0	0	0	1,2	0		0
	ж) повага	-	62,5	2,6	3,9	0	0	2,4	0		0
	к) довіра	-	-	2,6	2	0	0	2,4	0		0
	л) діти	-	-	-	2	9,7	0		2,6		0
	м) відмова	-	-	-	9,8	3,2	0		2,6		0
	н) немає варіанту	85	12,5	94,9	82,4	0	0		2,6		0
	п) немає варіанту	-	-	-	-	0	73,7		2,6		87
	р) миру	-	-	-	-	0	0		2,6		0
	с) взаємоповага	-	-	-	-	6,5	0		2,6		0
	т) кохання	-	-	-	-	6,5	0		2,6		0
	у) здоров'я	-	-	-	-	6,5	0		2,6		0
	ф) важливо вище перераховане	-	-	-	-	3,2	0		2,6		0
	х) терпіння	-	-	-	-	3,2	0				0
	ч) розум	-	-	-	-	3,2	0				0
	ш) спільне усвідомлення реальності	-	-	-	-	3,2	0				0
	щ) гармонія						0				0
	у) «я не знаю, що головне в родині, і мені здається, що подібні запитання не стосуються тематики медіа»						5,3				0
	ю) «не ставте так тупо запитання»						5,3				0
	я) «настільки некоректно створена анкета є неповагою до респондента»						5,3				0
	а1) «нічого не сформувала»						5,3				0
	б1) достаток										0
	в1) «У час масової брехні потрібно вміти аналізувати новини, роздумувати, а не «істи» готовим»										4,3
	г) «в першу чергу потрібно змінювати себе»										4,3
	Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
12.	Вважаю, що сьогодні моя родина:										
	а) дружна,	80	62,5	66,7	73,5	51,6	47,4	58,5	63,3	63,18	65,2
	б) у розбраті,	0	0	0	4,9	0	0	4,9	1,3	1,71	4,3
	в) по-новому ставиться до світу,	20	25	20,5	7,8	32,3	10,5	29,3	27,8	22,14	26,1
	г) важко	0	12,5	12,8	9,8	9,7	26,3	7,3	6,3	9,88	4,3

Розділ 6

**СТИМУЛЮВАННЯ СИМУЛЯЦІЇ
КОНЦТАБОРУ «АУШВІЦ»
ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ІНМУТАЦІЇ ПАМ'ЯТІ**

«... Дуже наївно шукати етнологію серед Дикунів або десь в країнах "третього світу" – вона тут, всюди, в метрополіях, серед білих людей, в цілому світі – каталогізованому, проаналізованому, а потім штучно відродженому на зразок реального – у світі симуляції, галюцинації істини, шантажу реального, умертвіння будь-якої символічної форми і її істеричної історичної ретроспекції – умертвіння, першими жертвами якого (положення зобов'язує) стали Дикуні, але яке вже давно поширилося на всі західні суспільства» [4].

Проблема дослідження

Теорія Ж. Бодрійяра [4] пропонує розглядати реальний світ як світ нереальний. Недарма Нео – герой епохального фільму «Матриця» – в руках тримає книгу Ж. Бодрійяра «Симулякри та симуляції». Саме вчення дослідника найбільш відповідає ідеї згаданого фільму: якщо ви вважаєте, що живете в реальному світі, це ще не означає, що ви в ньому живете. Світ реальний помінявся місцями зі світом уявлень, фантазій, електронних копій, дублікатів і симулювання реальних стосунків між людьми. За сюжетом фільму «Матриця» будь-який герой може повернутися до реального світу шляхом телефонного дзвінка. Через телефонний дріт той, хто телефонує, повертається в нереальний світ, який ми вважаємо за реальний. Жан Бодрійяр наводить приклад утворення копії реального і втрати реальних функцій оригіналу справжніх історичних речей. «...Під завісою спасіння оригіналу, відвідувачам заборонили доступ до гротів Ласко, але за п'ятсот метрів збудували їхню точну копію» – повідомляє дослідник. Кожний відвідувач

може побачити реконструкцію гrotів. Можливим у такому випадку, як вважає Ж. Бодрийяр, стає факт того, що «пам'ять про оригінальні гrotи зникне зі свідомості прийдешніх поколінь і тоді зникнуть розбіжності» між оригіналом і копією. Висновок Ж. Бодрийяра парадоксальний: «дублювання достатньо, аби обидва об'єкти стали однаково штучними» [4, с. 14]. Отже, будь-який об'єкт реальності при його дублюванні поступово втрачає свої цінності як оригінал і перетворюється на симулякри («знаки або несамототожні феномени, які направляють до чогось іншого, і саме тому симулятивні» [3]). Так само свого часу вийшло зі спробою людства утворити копію концентраційного табору «Аушвіц-1», що й тепер розташовано біля невеличкого польського містечка Ошвенцим. Досліджуваною проблемою є не стільки незнання ефекту, описаного Ж. Бодрийяром, та згаданого нами випадку, скільки те, що сучасне суспільство не знає достеменно того, як сприймати чи то гrotи Ласка (приклад Ж. Бодрийяра), чи то страждання євреїв і слов'ян, які були зігнані в систему концентраційних таборів «Аушвіц-1, 2, 3» (наш приклад), чи то експонати будь-якого музею (наприклад, краєзнавчого музею м. Києва, де демонструються залишки мамонтів або стійбища первісної людини як в історико-етнічному музеї під відкритим небом біля м. Переяслав-Хмельницький). Наприклад, страждання слов'ян і євреїв у таборах Аушвіц для того, хто вперше відвідує концтабір-музей, здаються жахливими й моторошними. Під час переповіді власних вражень кожний відвідувач Аушвіцу додає емоції й описи, які відрізняються від реальних, від тих, про які розповідав екскурсовод. Останній, до речі, також не відчуває того первісного страждання від споглядання за купою валіз, навалених до стелі, чи гори окулярів, зірваних силоміць з облич мешканців концтабору. Екскурсовод вже звик до емоцій відвідувачів, але сам не в стані постійно перебувати в аурі страждання й співпереживання. Саме тому, вважаємо, сучасне суспільство не сприймає «по справжньому» біль і страждання справжніх в'язнів Аушвіцу. Якщо не існує справжніх відчуттів

фізичних страждань, значить не існує і справжнього Аушвіцу. Він штучний. Він несправжній, хоча й проіснував більше як 5 років (початок робіт з облаштування таборів смерті значиться кінцем грудня 1941 року – початком січня 1942 року, хоча наказ Г. Гімлера про створення концтабору було підписано 20 травня 1940 року [1]; росіяни увійшли до табору Аушвіц 27 січня 1945 року [24], що й знаменувало закінчення існування «машини» смерті). Музей, на який перетворено Аушвіц зразка 1941–1945 років, не є реальним. Він – тільки симуляція реального, що існувало в минулому. Отже, ті, хто відвідує Аушвіц, є обманутими: вони не відчують співстраждання, болю й жаху катування, не чують «запаху» смерті. Суспільство обманює себе, бреше прийдешнім поколінням, симулюючи реальну картину світу і, разом із тим, стимулюючи й навіюючи спогади про жахливе минуле. Вважаємо, що описана стимуляція за рахунок симуляції тягне за собою інмутацію (зміну моделей поведінки) суспільства. Разом із тим, слід зауважити, що стимуляція симуляції, у нашому випадку, є симулякром Аушвіцу, або знаком болю і страждання, ненависті і смерті, за якими нічого не «стоїть». Немає вже реальних болю і страждання, смерті й ненависті. Значить, у свідомості нинішніх поколінь завдяки системі дій-комплексів (технологій) утворено симулякр пам'яті, або знаковий заміник реальності, який стимулює несправжні відчуття, їхні замітники.

Виходячи із зазначеного, *об'єктом* дослідження ми виокремили технологію інмутації пам'яті, *предметом* – стимулювання симуляції «Аушвіц» як технологію інмутації пам'яті (із позицій теорії симулякрів Ж. Бодрійяра).

Нами було *передбачено*, що теорія симулякрів Ж. Бодрійяра й теорія інмутації суспільства О. Холода можуть пояснити феномен стимулювання симуляції «Аушвіц» як технологію інмутації пам'яті.

Метою дослідження було з позицій теорії симулякрів Ж. Бодрійяра й теорії інмутації О. Холода визначити й описати феномен стимулювання симуляції «Аушвіц» як технологію інмутації пам'яті.

Методи дослідження

Ми звернулися до наукового методу емпіричного дослідження, а саме – *спостереження*, яке дозволило здійснити фіксацію фрагментів реальності, безпосередньо перебуваючи в історичному меморіалі-пам'ятнику «Аушвіц» (м. Ошвенцим, Польща).

Завдяки *гіпотетико-дедуктивному* методу ми висунули передбачення, під час перевірки якого дедукцією нам вдалося довести правильність твердження про існування феномену стимуляції симуляції «Аушвіцу» як технології інмутації пам'яті.

Загальнологічні методи і прийоми дослідження (*аналіз, синтез, абстрагування, індукція, ідеалізація й аналогія*) були підкріплені *системним підходом* до аналізованого феномену.

Методика дослідження полягала в дотриманні таких процедур наукового пошуку:

1) аналіз певних положень теорії симулякрів Жана Бодрійяра (за працею «Симулякри та симуляція» [4];

2) аналіз окремих положень теорії інмутації суспільства Олександра Холода (за працями «Інмутація суспільства в гіпермаркеті свідомості», «Теорія інмутації суспільства» та «Комунікаційні технології») [15–22];

3) здійснення опису фрагментів реальності, які зберігаються на території сучасного історичного музею-меморіалу «Аушвіц» у м. Ошвенцим у Польщі, з метою пошуку в них та функціях, які вони зазвані виконувати, ознак:

- інмутації (зміни моделей поведінки на гірше);
- технології (комплексу-дії) інмутації;
- симулякрів (знаків-замінників реальності);
- симуляції завдяки симулякрам;

- феномену стимулювання симуляції «Аушвіц»;
- стимулювання симуляції пам'яті як інмутаційної технології.

4) за допомогою узагальнення довести правильність передбачення про те, що стимулювання симуляції «Аушвіц» виконує роль технології інмутації пам'яті суспільства.

Хід дослідження

Виконуючи першу дослідницьку процедуру – здійснити аналіз певних положень теорії симулякрів Жана Бодрійяра (за працею «Симулякри та симуляція»), ми диференціювали такі основні положення згаданої теорії.

1. Весь світ складається з уявної реальності, яка не існує насправді.
2. Простір, що оточує людину, наповнений знаками (симулякрами), які є заміниками реальності, оскільки за знаками нічого не міститься.
3. Простір, який автор називає «гіперреальність» – симулятивний. Він симулює реальність. Іншими словами, за реальністю нічого не стоїть.
4. Існує якнайменше три види симулякрів, а саме: 1) копії, які не є функціональними в суспільстві; 2) функціональні аналоги, що виконують у суспільстві певну роль; 3) суто симулякри, до яких автор запропонував віднести гроші, моду й громадську думку [4].

Наведені тези окремих положень теорії симулякрів Ж. Бодрійяра пізніше будуть нами залучені з метою детального доведення висунутої гіпотези.

Друга дослідницька процедура передбачала аналіз окремих положень теорії інмутації суспільства Олександра Холода (із доповненнями: Т. Клінкової, Н. Кравченко, Д. Борисенка, Р. Василичина [5; 7–8; 10; 11–12; 15; 17]). Враховуючи раніше викладені положення теорії, тепер автор пропонує розглядати процеси маніпуляції не як негативні, а як такі, що мають якнайменше три смислові наповнення: 1) *мутація* (зміна моделі поведінки суспільства на краще); 2) *інмутація* (зміна моделі поведінки суспільства на гірше); 3) *абмутація* (від скорочення двох латинських слів «**absentia**» [2] – відсутність і «**mutation**» – зміни: ab + mutation = abmutation),

що означає «відсутність будь-яких змін у моделях поведінки суспільства»). Кожне смислове наповнення має певне розгалуження на процеси, які виражають ступені градації сили їхнього прояву.

Мутація диференціюється на такі три групи процесів: 1) додавання, 2) модифікація, 3) трансформація (детально процеси описані [10–12]).

Абмутація також має три групи процесів, а саме: 1) наявність бажання змінити модель поведінки, але відсутність засобів для цього (+Б –З); 2) наявність засобів для здійснення змін, але відсутність бажання (+З –Б); 3) відсутність бажання змінити модель поведінки й засобів для реалізації такої зміни (–Б –З).

Інмутація включає в себе такі три групи процесів: 1) розбалансування, 2) знищення, 3) руйнування (детально процеси описані [10–12]).

Перелічені процеси маніпуляції поведінкою суспільства здійснюються під впливом епістеми (системи знань певної епохи) [23] з позицій двох аксіологічних систем, що спираються на 1) норми суб'єкта і 2) норми суспільства. Саме зміни епістеми й аксіології породжують *ефект відтяжки* (термін Д. Борисенка [5, с. 83–92] у трактовці О. Холода [17, с. 78–95]): коли те, що з позицій однієї епістеми оцінювалося як позитивне, може через певний проміжок часу набувати негативного забарвлення, а то й смислу, який є протилежним позитивному. Узагальнене бачення теоретичних положень теорії інмутації подано нами далі (див.: рис. 1).

Положення теорії інмутації Олександра Холода (із доповненнями Т. Клінкової, Н. Кравченко, Д. Борисенка, Р. Василюшина) надалі знайдуть свою реалізацію під час пошуку ознак інмутації, мутації, абмутації, з одного боку, та ознак симулякрів, із другого боку.

Третє завдання нашого дослідження полягає в тому, щоб здійснити опис фрагментів реальності, які зберігаються на території сучасного історичного музею-меморіалу «Аушвіц» у м. Ошвенцим у Польщі, з метою пошуку в них та функціях, які вони зазвані виконувати, таких ознак: інмутації (зміни

моделей поведінки на гірше); технології (комплексу-дії) інмутації; симулякрів (знаків-замінників реальності); симуляції завдяки симулякрам; феномену стимулювання симуляції «Аушвіц»; стимулювання симуляції пам'яті як інмутаційної технології.

Доведенням наявності інмутації (зміни моделей поведінки на гірше) суспільства завдяки акуратному збереженню реалій періоду функціонування концентраційного табору Аушвіц у м. Ошвенцим є такі факти:

1) після перегляду експозицій, розташованих у колишніх бараках, де мешкали в'язні-євреї, молоді члени делегації з Ізраїлю виходили не тільки сумними й «вбитими»; вони змушені були мовчати, оскільки не могли підібрати слів, завдяки яким у них з'явилась б можливість висловити свій гнів й озлобленість, розпач і безсилля; демонстровані експонати музею змінили на гірше поведінку молодих ізраїльців;

2) представники інших національностей, переглянувши, наприклад, приміщення, у якому спалювали людей, виходили і змінювали свій погляд на оточуючі речі: дехто відмовлявся від їжі, дехто не хотів говорити взагалі ні про що, дехто прагнув як можна швидше покинути територію меморіалу; їхня поведінка змінилася на гірше, тобто інмутовала;

3) переказуючи свої негативні враження про перегляд камер тортур та описуючи дворик зі стіною, біля якої кожний день розстрілювали по 10–15 мешканців бараків Аушвіцу, кожний з екскурсантів додавав ще більше негативних емоцій, які заглиблювали не тільки негативне враження слухачів, але й утворювали негативний образ місця, про яке йшлося в переказі; наявною є інмутація тих, хто «відвідав» Аушвіц.

Концтабір Аушвіц як місце жахів і смерті, експериментів над людьми й концентрації ненависті до людей є міжнародним місцем функціонування технології (комплексу-дії) інмутації. Доведенням висловленої тези є такі факти:

1) кожного, хто приїздить до Аушвіцу, чекають технології (комплексидії) інмутації, спрямовані на ознайомлення з жахіттями часів нацизму, що панував у Європі протягом 1940–1945 років; до таких комплексів-дій слід віднести:

а) централізована транспортна доставка відвідувачів (до м. Ошвенцим регулярно, за графіком, їздять автобуси, зупиняючись спеціально біля повороту дороги, яка веде до входу в меморіал);

б) організація екскурсій територією табору смерті (придбання спеціально заготовлених квитків, оплата екскурсовода, спеціально продуманий маршрут, спеціальні мапи Аушвіцу);

в) наявність торговельного комплексу (книжкові розкладки, буфети, кав'ярні, продаж сувенірів (!), альбомів фотографій і малюнків концтабору);

г) наявність книги відгуків;

д) фотографи, які можуть зняти відвідувачів на фоні будь-якого фрагменту Аушвіцу;

е) спеціально облаштована стоянка автобусів та автомобілів біля входу до меморіалу.

2) кожний експонат чи комплекс експонатів меморіалу Аушвіц підтверджують думку про те, що вони є частиною технології (комплексидій) інмутації:

а) ретельно підготовлений до перегляду й пофарбовані та вибілені стіни;

б) вітрини з оргскла протерті,

в) таблички підписано двома мовами – польською й англійською;

г) у зріст людини зроблені фотографії жертв, на яких випробовували нові «медичні» препарати;

д) за вітринами ніби хаотично накидані чи то окуляри, чи то валізи, чи то взуття загиблих в'язнів);

3) рух відвідувачів меморіалу чітко продумано й спрямовано не тільки екскурсоводом, а й білими лініями-смугами, які вказують напрям руху за маршрутом, який чітко розрахований на посилення негативного враження: згадане є технологією інмутації.

Отже, концентраційний табір смерті Аушвіц є міжнародним місцем функціонування технології (комплексу-дії) інмутації.

Згідно з концепцією Ж. Бодрійяра, пропонуємо Аушвіц вважати симулякром, або знаком-замінником реальності. Доведенням декларованої думки слід вважати декілька аргументів.

По-перше, те, що відбувалося в таборі смерті Аушвіц у період від 1940 до 1945 років, відбувалося більше як сімдесят років тому. За цей час у суспільстві виросло два покоління мирних людей, співіснування яких ґрунтувалося й ґрунтується не на принципах і законах військового часу, часу окупації чи існування концентраційних машин страти в'язнів. Існування двох поколінь нових (повоєнних) людей стало фактом поступового стирання інформації про жахи Аушвіцу. Нове, третє покоління, яке є поколінням мережєвих мандрівників (*термін наш – О.Х.*), взагалі перестало цікавитися пам'яттю про минуле. Не тільки про Аушвіц, але й про Другу світову війну. Покоління тинейджерів є поколінням *мережєво просунутої амнезії*. Саме тому, що постійно пам'ятати про негативні сторінки світової історії Голокосту неможливо, нове покоління й не пам'ятає про палаючі печі Аушвіцу. Відбувається стирання інформації про негативне, тобто інмутація поколінь. У цьому ми вбачаємо спустошеність образу смерті на ім'я «Аушвіц». За спустошеним образом нічого не стоїть, хіба що пусті слова, симулякри як замінники реальності.

По-друге, Аушвіц слід вважати симулякром, тому що друге повоєнне покоління людей перестало приділяти наповненню образу смерті «Аушвіц» належної уваги. Третє покоління (ті, хто нині має вік не старше двадцяти років від народження) не виховано на традиціях обов'язкових уроків пам'яті

(наприклад, першого вересня кожного навчального року), на ритуалі прийняття в піонери чи комсомольці біля пам'ятників воїнам-визволителям. Останні, до речі, в багатьох країнах Європи нині вже не вважаються визволителями. Їхня роль визначається як роль окупантів. Відбувається глобальна девальвація образів жертв Голокосту в Аушвіці. Страждання перестали бути стражданнями. Вони – пусте місце в пам'яті третього повоєнного поклоніння. Страждання стали симулякром. Аушвіц теж. Друга світова війна – один великий симулякр, оскільки в підручниках з історії багатьох країн світу розповіді про неї приділяється від половини сторінки (підручники з історії в американських школах) до двох–трьох сторінок в українських та російських підручниках.

Отже, описані два фактори дозволяють стверджувати, що Аушвіц нині є симулякром.

Варто також довести думку про те, що завдяки симулякром (на кшталт Аушвіці) відбувається симуляція справжніх відчуттів, почуттів, минулого й, певною мірою, майбутнього прийдешніх поколінь.

Декларовану думку доводимо декількома аргументами.

1. Як відомо, симуляцією називають «імітацію певної реальної речі, ситуації, чи процесу», який «включає відтворення деяких ключових властивостей чи поведінки обраної фізичної, чи абстрактної системи [13]. Аушвіц як табір смерті імітує реальні речі, відтворює в пам'яті людства спогади про вбивства, торттури, кров і ненависть, гнів і безсилля тих, хто жив півстоліття тому. Аушвіц тільки нагадує деякі властивості справжнього місця концентрації болю і страждань. Отже, Аушвіц – симулятор.

2. Табір смерті Аушвіц псує майбутні покоління. Діти, які відвідують Аушвіц разом із дорослими, не виявляють особливого інтересу до розповіді екскурсантів, експонатів, фотографій, відтворення минулої атмосфери із «запахом» смерті. Діти не можуть уявляти собі того, що бодай на крихту не відчули. У них відсутнє відчуття болю і страждань. Вони не знають «запаху»

смерті. Діти не можуть бути симуляторами, бо не вміють імітувати непережитого. Саме тому є підстави стверджувати, що прийдешні покоління, майбутнє нинішніх поколінь, співпереживаючи сльозам і розпачу дорослих, на догоджання їм, буде симулювати співпереживання й розуміння проблеми концтаборів. Нинішні дорослі вирощують симулянтів, імітаторів реальності, імітаторів минулого.

Слід зауважити, що нині повноцінно функціонує феномен стимулювання симуляції «Аушвіц», сутність якого полягає в такому: симуляція (імітування) співпереживання і співстраждання болю минулого активно стимулюється старшим поколінням, людьми похилого віку. Така стимуляція напрочуд є вдалою завдяки демонстрації жахів Аушвіцу періоду 1941–1945 років. Але саме така імітована симуляція не є ефективною.

Наведене твердження має декілька доказів. Перш за все, слід занотувати, що тільки на території колишніх республік СРСР, а також в колишніх країнах соціалістичного «табору» майже в кожному місці є хоча б один пам'ятник воїнам, загиблим під час Другої світової війни 1939–1945 років. До того ж, на території нинішньої Польщі окрім меморіалу Аушвіц існує декілька аналогічних (наприклад, Треблінка, Белжець, Брезінка (Біркенау), Береза-Картузька (1934)), які ніяк не налаштовують громадян Європи на світле майбутнє: табори успішно функціонують як історичні місця, пам'ятники, меморіали-комплекси. Щорічно мільйони туристів відвідують такі жахливі місця, але кожний рік число відвідувачів падає. Відвідування таких історичних меморіальних об'єктів має прозору назву «похмурий туризм» (термін належить Заставецькому Т.Б.) [9]. Автор повідомляє про те, що колишній концтабір Аушвіц «найбільше відвідують зі всіх подібних об'єктів» і доводить деклароване цифрами: «2007 року музей відвідало 1,2 млн. осіб» [9]. Судячи за власним досвідом відвідування Аушвіцу, можемо повторити слова колег, які не радили їхати на екскурсію до Аушвіцу: «Не їдьте туди. Там пахне смертю». Від відвідин таких похмурих місць настрої не

стане краще, пам'ять не стане вільною, подальше життя відвідувача назавжди буде супроводжувати «запах смерті». Схожа тенденція відслідковується в туристів таких похмурих місць як, наприклад, крематорій чеського села Грушовани поблизу міста Хомутов. Відвідувачі згаданого жахливого місця «кормлять» мешканців села [6]. Виходячи з наведених фактів, можемо стверджувати, що теза про те, що феномен стимулювання симуляції «Аушвіц», нині повноцінно й успішно функціонує в Європі, доведена.

Останнє твердження стосується того, що стимулювання симуляції пам'яті виконує роль інмутаційної технології. Щорічне, більше як мільйонне, відвідування «похмурих» місць (наприклад, за даними [1] Аушвіц-Біркенау 2007 року відвідало 1,2 млн людей) свідчить про те, що, з одного боку, стимулювання симуляції пам'яті про негативні сторінки історії людства здійснюється успішно, з другого боку, – про те, що стимулювання симуляції пам'яті про жахи Аушвіцу перетворилося на десятки комплексів-дій (технологій), які змінюють моделі поведінки суспільства як на краще, так і на гірше. Нині відсутні дослідження, результати яких підтвердили б нашу думку про те, що стимуляція симуляції пам'яті може виконувати ще й роль абмутації (відсутності будь-яких змін у моделях поведінки суспільства).

Доведемо тезу про те, що стимулювання симуляції пам'яті виконує роль інмутаційної технології.

1. Стимулювання (імітація) того, що покоління людей, які пройшли торттури Аушвіцу, постійно пам'ятають про пережите там, здійснюється планомірно, цілеспрямовано, ефективно й рентабельно (!). Наприклад, як вже зазначалося раніше, відвідування Аушвіцу супроводжується за планом, у певній години доби й конкретні дні тижня:

➤ *планомірність* стимулювання: щомісяця, в один із заздалегідь призначених днів, здійснюються санітарні заходи на території симулякру Аушвіц;

➤ *цілеспрямованість* стимулювання: акуратне збереження й щорічні кошти на утримання, обслуговування й ремонт меморіалу протягом більше як 65 років після закриття Аушвіцу, свідчать про наслідування певної мети тих, хто відповідає за перелічені дії;

➤ *ефективність* стимулювання: велика кількість людей щорічно відвідує Аушвіц, що приносить певні економічні вигоди у вигляді прибутку не тільки для польського міста Ошвенцим, але й для країни;

➤ *рентабельність* стимулювання: гроші, вкладені нині на підтримку існування Аушвіцу, повертаються до бюджету країни.

Отже, планомірність, цілеспрямованість, ефективність і рентабельність, які здійснюються, неможливі без певних комплексів-дій, що й забезпечують їхню дієвість. Іншими словами, слід вести розмову про чіткі технології, які є інмутаційними, оскільки спрямовані на зміну на гірше моделей поведінки суспільства.

Висновки

1. На початку дослідження ми передбачили, що теорія симулякрів Ж. Бодрійяра й теорія інмутації суспільства О. Холода можуть пояснити феномен стимулювання симуляції «Аушвіц» як технологію інмутації пам'яті. Висунута гіпотеза була доведена повною мірою.

2. Дійсно, нині меморіальний комплекс, організований на території концентраційного табору Аушвіц біля польського містечка Ошвенцим, виконує роль феномену стимулювання симуляції «Аушвіц» як технологію інмутації пам'яті.

У перспективі нами заплановане дослідження прояву феномену стимулювання симуляції пам'ятників минулим державним і політичним діячам як технології інмутації суспільства.

Список використаних джерел

1. Аушвиц–Біркенау [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Absentia, отсутствие *C, Q etc.*; недостаток, нехватка (*pecuniae Ap*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radugaslov.ru/latin1.htm>
3. Бодрийяр, Жан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
4. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lit.lib.ru/k/kachalow_a/simulacres_et_simulation.shtml
5. Борисенко Д. О. Відтяжки у теорії інмутації суспільства Холода О. М. / Борисенко Д. О. // Теорія інмутації суспільства: pro at contra: монографія [за ред. проф. Холода О. М.]. – К. : КиМУ, 2011. – С. 83–92.
6. Боровський О. В останню туристичну путь. Як один крематорій «годує» все чеське село // Україна молода / Номер 143 за 08.08.2006 // Доступ: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/729/204/26497/>
7. Васишин Р. Я. Критика теоретичної моделі інмутації суспільства О. М. Холода / Васишин Р. Я. // Теорія інмутації суспільства: pro at contra: монографія [за ред. проф. Холода О. М.]. – К. : КиМУ, 2011. – С. 32–40.
8. Васишин Р. Я. Доповнення теоретичної моделі інмутації суспільства О. М. Холода / Васишин Р. Я. // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [за ред. О. М. Холода]. – Том 1. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 345–351.
9. Заставецький Т.Б. «Похмурий туризм» як відображення трагічних подій у історії та культурі народів / Заставецький Т.Б. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geotnpu.org.ua/nauka/publ/zasttarpub/dark-turizm-stattya-zastaveckiy.html>
10. Клінкова Т. О. Місце мутаційних та інмутаційних процесів у політиці як моделі соціальної комунікації / Клінкова Т. О. // Теорія інмутації

- суспільства: pro at contra: монографія [за ред. проф. Холода О. М.]. – К. : КиМУ, 2011. – С. 67–88.
11. Кравченко Н. О. Інформаційні пастки у телевізійному просторі як фактор деструкції моделей поведінки суспільства / Кравченко Н. О. // Масмедійна інмутація суспільства : монографія [Т. О. Клінкова, В. В. Козаченко, Н. О. Кравченко та ін.; за ред. О. М. Холода]. – Кривий Ріг–Запоріжжя, 2009. – С. 171–220.
 12. Кравченко Н. О. Наслідки та дії теорії інмутації суспільства / Кравченко Н. О. // Теорія інмутації суспільства: pro at contra: монографія [за ред. проф. Холода О. М.]. – К. : КиМУ, 2011. – С. 45–57.
 13. Симуляція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
 14. Холод О.М. Інмутація суспільства в гіпермаркеті свідомості / Холод О.М. – У 3-х т. – Том 1 : Теорія інмутації суспільства : монографія. – К. : КиМУ, 2010. – 213 с.
 15. Холод О.М. Теорія інмутації суспільства : монографія / Холод О.М. – К. : КиМУ, 2011. – 305 с.
 16. Холод О.М. Комунікаційні технології : підручник / Холод О.М. – К. : ЦУЛ, 2012. – 314 с.
 17. Холод О.М. Інмутація рекламних явищ / Холод О.М. // Світ соціальних комунікацій : науковий журнал [за ред. О.М. Холода]. – Т. 3. – 2011. – С. 78–95.
 18. Холод О. М. Інмутація у масмедіа: монографія. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – С. 8–9.
 19. Холод О. М. Інмутація суспільства в системі маніпуляції (теоретична модель) / Холод О. М. // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [гол. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 456–480.
 20. Холод О. М. Теорія інмутації суспільства: монографія / Холод О. М. – К. : КиМУ, 2011. – 350 с.

- 21.Холод О. М. Модель інмутації суспільства в метамоделі маніпуляції / Холод О. М. // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [гол. ред. О. М. Холод]. – Т. 3. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 23–38.
- 22.Холод О.М. Комунікаційні технології : підручник / Холод О.М. – К. : ЦУЛ, 2012. – 267 с.
- 23.Эпистема [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pmatsuk.narod.ru/epistema.html>
- 24.Gutman M. Berenbaum. Анатомия лагеря смерти Аушвитц / Gutman M. – Вашингтон, 1994.

Додаток А

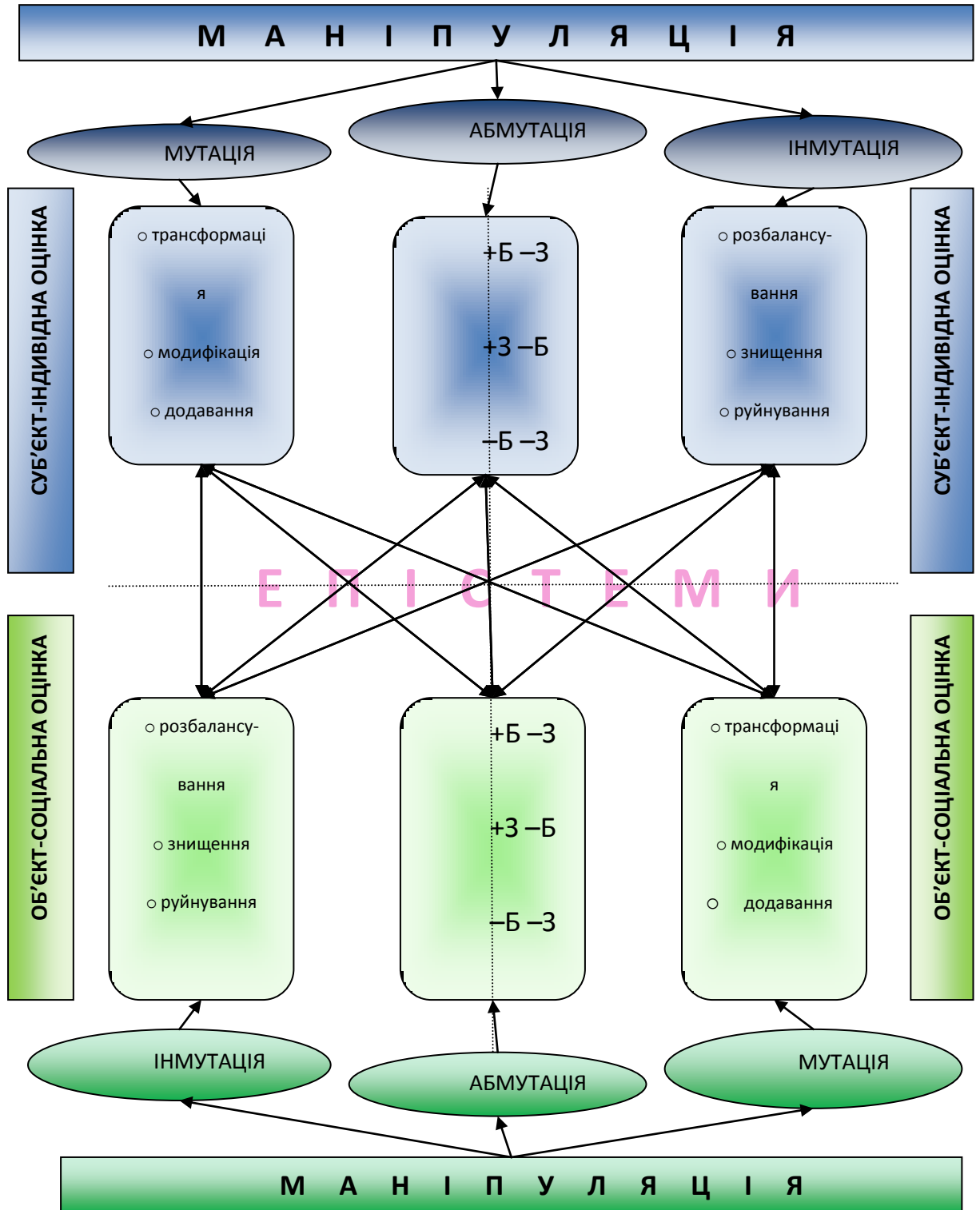

Рис. 1. Модель маніпуляції суспільства (2012)

розробка: О. М. Холод (2006–2012); доповнення: Т. О. Клінкова (2007–2011), Н. О. Кравченко (2007–2011), Д. О. Борисенко (2011), Р. Я. Василюшин (2011)

Примітки:

+ Б – З – є бажання, немає засобів їх реалізації;

– Б + З – немає бажання, є засоби його реалізації;

– Б – З – немає ані бажання, ані засобів його реалізації.

Наукове видання

Українською і російською мовами

Холод Олександр Михайлович

Преса Рейхскомісаріату «Україна» і сучасні медіа
(комунікаційні технології соціального інжинірингу)

Монографія

X 73 Холод О. М.

Преса Рейхскомісаріату «Україна» і сучасні медіа (*комунікаційні технології соціального інжинірингу*): монографія / О. М. Холод. – К.: КНУКіМ, 2016. – 238 с.

ISBN 978-966-8299-62-1

Монографія присвячена аналізу європейсько-українських і німецько-українських зв'язків, декларованих пресою Рейхскомісаріату "Україна" в період із 1 вересня 1941 до 17 липня 1942 року. Автор досліджує соціо- та психолінгвістичні маркери імперативів у текстах промов керівників III Рейху як ознаки інмутації соціальної реальності. Приділяє увагу вивченню комунікаційних технологій соціального інжинірингу в газетах Рейхскомісаріату «Україна», що виходили в період до початку Сталінградської битви. Представляє результати пошуку ознак комунікаційних технологій соціального інжинірингу в захисті прав біженців з України (2014–2015) та Сирії (2011–2015). Визначає прагматику медіа, вивчаючи вплив висвітлення в мас-медіа соціальних катаклізмів 2013–2015 років в Україні на трансформацію «ідеології» української родини. Пропонує результати свого дослідження процесів стимулювання симуляції факту сучасного існування концтабору «Аушвіц» як технології інмутації пам'яті.

Книга буде цікавою фахівцям із соціальних комунікацій, філософам, соціологам, культурологам і соціальним психологам.

ISBN 978-966-8299-62-1

ББК 659.4

X 73

УДК 007 : 304 : 001 + 004.9

Підписано до друку 11.05.2016. Формат 60x84/16.
Папір офс. Гарнітура «Ukrainian TimesET». Друк офс.
Ум. др. арк. 10,8. Обл.-вид. арк. 11,8.
Тираж 305 прим. Зам. № 493.

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач
Київський національний університет культури і мистецтв

Видруковано з оригінал-макету на видавничо-поліграфічній базі КНУКіМ

ХОЛОД Олександр Михайлович – академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики й міжнародних відносин факультету магістерської підготовки Київського національного університету культури і мистецтв.

Автор теорії інмутації суспільства (ТІС) та методу трьохетапного аналізу соціального інжинірингу (СІ-аналіз). Результати досліджень автор відбив у 380 працях, серед яких 47 книжок (монографій, підручників, навчальних посібників, курсів лекцій), опублікованих в Австрії, Білорусі, Казахстані, Камеруні, Індії, Польщі, Росії, Сербії, США, Україні, Чехії.